

Tina Normannseth

"For better or for worse"

En studie av ekteskapsinngåesler som del av skotsk allianse- og utenrikspolitikk under de skotske uavhengighetskrigene

Masteroppgave i Historie

Veileder: Erik Opsahl

Mai 2019

Tina Normannseth

"For better or for worse"

En studie av ekteskapsinngåesler som del av skotsk allianse- og utenrikspolitikk under de skotske uavhengighetskrigene

Masteroppgave i Historie
Veileder: Erik Opsahl
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

For snart to år siden begynte jeg å skrive en lang liste over forskjellige tema jeg ville skrive masteroppgave om. Det eneste som var klart var at jeg ville skrive om middelalderhistorie. På bachelornivå utviklet jeg en stor interesse for dronninger og ekteskapsinngåelser, og etter å ha vært et semester på utveksling til Glasgow i Skottland, fikk jeg inspirasjon og motivasjon til å kombinere dette temaet med Skottland.

Det har vært både spennende og utfordrende å arbeide med denne oppgaven. Selv om det er jeg som har skrevet den, har jeg fått mye hjelp på veien. Først og fremst vil jeg takke min veileder, Erik Opsahl. Tusen takk for at du har delt din uendelige kunnskap med meg og gitt meg grundige tilbakemeldinger, og for at du bestandig har vært tilgjengelig for å svare på spørsmål gjennom mail. Det har en overtenkende student som meg virkelig satt pris på.

Jeg ønsker også å takke alle som har vært rundt meg gjennom arbeidet med oppgaven, spesielt i innspurten. Takk til dere på lesesal 6394, som har spist lunsj med meg, gått tur med meg når jeg har trengt en pause og ofte fått tankene mine over på helt andre ting enn masterskriving. Det er vemodig å tenke på at vi ikke kommer til å samles på lesesalen igjen til høsten. Takk til dere i kollektiv W401-408 på Voll Studentby, som i det siste halvåret hver dag har hørt på hvor godt det skal bli når jeg er ferdig med denne oppgaven. Det regner jeg derfor med at dere også gleder dere til. Jeg ønsker også å takke venner og familie som har støttet meg, og jeg beklager at dere til tider har blitt nedprioritert til fordel for skolearbeid. Jeg lover å komme sterkere tilbake nå!

En stor og velfortjent takk går til Lise og Øystein, som har korrekturlest oppgaven og kommet med mange nyttige innspill. Alle feil i denne oppgaven tar jeg derfor på min kappe. Takk også til Jemima, som studerer noe helt annet enn historie og som har gitt meg tilbakemelding på om hun i det hele tatt forstår hva oppgaven handler om.

Tilslutt vil jeg takke mamma og pappa, som alltid har stilt opp og hatt troen på meg. Det betyr mye.

Tina Normannseth

Trondheim 14. mai 2019

Forkortelser

CalDocScot	Calendar of Documents relating to Scotland
DN	Diplomatarium Norvegicum
Documents	Documents Illustrative of the History of Scotland from the death of King Alexander the third to the accession of Robert Bruce
RN	Regesta Norvegica
RRS	Regesta Regum Scottorum

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Tema.....	1
1.2 Problemstilling og avgrensning.....	2
1.3 Historiografi og tidligere forskning.....	3
1.3.1 Uavhengighetskrigene	3
1.3.2 Ekteskapsavtalene.....	4
1.4 Kilder og kildekritiske utfordringer	8
2. Skottlands uavhengighetskriger	11
2.1 Skottlands politiske situasjon før 1286	11
2.2 Den første uavhengighetskrigen.....	13
2.2.1 Den skotske tronstriden 1286-1292.....	13
2.2.2 Engelsk erobring 1292-1306	14
2.2.3 Skotsk borgerkrig 1306-1328	16
2.3 Den andre uavhengighetskrigen	18
2.3.1 Edvard 3. og ‘de arveløse’ 1332-1357.....	18
3. Ekteskapsavtaler som en del av utenriks- og alliansepolitikken i middelalderens Europa.....	21
3.1 Diplomati.....	21
3.2 Ekteskapsavtaler.....	23
3.3 Dronningrollen	24
4. Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England	29
4.1 Bakgrunn	29
4.1.1 Skotsk dynastipolitikk	29
4.1.2 Den norske og den engelske kongens ambisjoner	30
4.1.3 Margretes posisjon i Skottland	31
4.1.4 Målet med ekteskapsavtalen.....	34
4.2 Ekteskapsavtalen	35
4.2.1 Forhandlingene	35
4.2.2 Innhold.....	37
4.2.3 Etterspill.....	38
4.3 Resultat og påvirkning.....	39
4.4 Sammenfatning.....	40
5. Den skotsk-franske alliansen	43
5.1 Bakgrunn	43
5.1.1 Kontakten med Frankrike	43
5.1.2 Den norske kongens krav	45
5.1.3 Målet med allianseavtalene	46
5.2 Allianseavtalene	47
5.2.1 Den norsk-franske avtalen	47

5.2.2 Den skotsk-franske avtalen.....	49
5.2.3 Tilleggsavtaler	50
5.2.4 Etterspill.....	51
5.3 Resultat og påvirkning.....	51
5.4 Sammenfatning.....	53
6. Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson	55
6.1 Bakgrunn	55
6.1.1 Norsk utenrikspolitisk orientering	55
6.2 Ekteskapsavtalen	57
6.2.1 Forhandlinger.....	57
6.2.2 Innhold.....	57
6.2.3 Etterspill.....	58
6.3 Isabellas dronningrolle	59
6.4 Resultat og påvirkning.....	61
6.5 Sammenfatning.....	63
7. Elisabeth av Burgh og Robert Bruce 1.....	65
7.1 Bakgrunn	65
7.1.1 Roberts rolle i starten av uavhengighetskrigen.....	65
7.1.2 Kontakten med Irland	68
7.1.3 Målet med ekteskapet	69
7.2 Kampen om tronen	70
7.2.1 Drapet på John Comyn	70
7.2.2 Konflikten i Irland	72
7.3 Resultat og påvirkning.....	73
7.4 Sammenfatning.....	74
8. Konklusjon	77
Bibliografi	I
Kilder.....	I
Oppslagsverk	II
Litteratur	II
Vedlegg.....	VI
Vedlegg 1: Slektstre i forbindelse med tronstriden	VII
Vedlegg 2: Kart over skotske jarledømmer, ca. 1230	VIII

1. Innledning

1.1 Tema

«To Noroway, to Noroway,
To Noroway o'er the faem;
The king's daughter o' Norway,
Tis thou must bring her hame.»¹

Sitatet ovenfor er hentet fra en ballade skrevet på 1600-tallet og omhandler den politiske situasjonen Skottland befant seg i etter at kong Aleksander 3. døde i 1286 uten en direkte arving til den skotske tronen. I verset kommer det fram at man måtte bringe Margrete «The Maid of Norway», den norske kongens datter og Aleksanders barnebarn, til Skottland for å bli skotsk dronning. Margrete kom imidlertid aldri så langt, noe som fikk store konsekvenser for Skottland på slutten av 1200-tallet og begynnelsen på 1300-tallet. Det utspilte seg en politisk maktkamp om den skotske tronen, som også involverte andre kongedømmer som Norge, Frankrike, og spesielt England. Den engelske kong Edvard 1. ble erklært som Skottlands overherre i forbindelse med den skotske tronstriden, og etterhvert førte hans styre til et forsøk på å underlegge seg Skottland militært så vel som politisk.

Den skotske uavhengighetskrigen mot England har vært et gjennomgående tema i skotsk middelalderhistorie. I denne oppgaven ønsker jeg å knytte uavhengighetskrigene opp mot ekteskapsavtaler som en del av utenriks- og alliansepolitikken. I middelalderen var det vanlig å besegle allianseavtaler og vennskapsavtaler med ekteskapsinngåelser, for å lage dynastiske forbindelser og å knytte partene sterkere sammen. Dynastiske ekteskapsallianser garanterte derimot ikke at alliansene ville holde eller at man oppnådde personlig suksess, de kunne også ha store territoriale, økonomiske og politiske konsekvenser.² Mitt mål med denne oppgaven vil være å se om de utenrikspolitiske allianseinngåelsene skottene inngikk faktisk hadde betydning for uavhengighetskampen, ved å se på selve alliansebestemmelsene og hva som ble gjennomført, men også ved å rette blikket mot kvinnene som var en del av den dynastiske politikken som «brikker».

---

¹ Anonymous, «Sir Patrick Spens», i Arthur Quiller-Couch (red.), *The Oxford Book of English Verse: 1250-1900*, Oxford Clarendon Press 1919: nr. 368

² John Watkins, *After Lavina: A Literary History of Premodern Marriage Diplomacy*, Cornell University Press 2017: 2

1.2 Problemstilling og avgrensning

På grunn av oppgavens omfang har det vært behov for å avgrense tidsperioden, og å gjøre et utvalg av allianse- og ekteskapsinngåelser innenfor den avgrensede tidsperioden. Jeg vil derfor konsentrere meg om allianseinngåelser som involverte kongelige og de mest høytstående i aristokratiet. Videre vil jeg ta for meg tiden etter Aleksander 3.s død i 1286, ettersom hans død var en av årsakene til uavhengighetskrigene mot England - en tid hvor allianser med andre kongedømmer var nødvendig for Skottlands overlevelse som uavhengig kongedømme. Jeg har valgt å ta for meg fire ulike alliansesituasjoner der skottene inngikk, eller hadde planer om å bekrefte alliansen med ekteskap. I denne oppgaven ønsker jeg derfor å finne ut om de utvalgte ekteskapsinngåelsene som skotske ledere hadde planer om å inngå, og inngikk, i tidsrommet 1290-1302 hadde noen slags betydning for uavhengighetskampen mot England. Den overordnede problemstillingen for denne oppgaven er som følger: *I hvor stor grad hadde de utvalgte kongelige ekteskapsinngåelsene betydning for skotsk uavhengighetskamp?*

For å belyse den overordnede problemstillingen har jeg flere underproblemstillinger som jeg vil svare på: 1. Hva var målet med ekteskapsinngåelsene for partene som var involvert? 2. Hva oppnådde skottene med disse ekteskapsinngåelsene? Hvert kapittel kommer til å presentere en alliansesituasjon hver, bortsett fra kapittel 5, som vil se på to, der underproblemstillingene blir undersøkt og satt i sammenheng med hverandre.

I kapittel 2 presenteres Skottlands uavhengighetskriger for at man skal få en forståelse av hovedtrekkene i uavhengighetskampen. I kapittel 3 blir ekteskapsinngåelser som en del av utenriks- og alliansepolitikken i middelalderens Europa presentert. Hvordan foregikk diplomati, og da spesielt hvordan ble ekteskapsavtaler forhandlet om og inngått? Tilslutt kommer en liten innføring i hvilken rolle dronningene hadde i denne perioden. Det vil danne utgangspunkt for å se på hvilken rolle den kvinnelige parten i ekteskapsinngåelsene hadde og eventuelt kom til å få.

Alle de fire hovedkapitlene, kapittel 4, 5, 6 og 7, er bygd opp så å si på lik måte. I første del vil bakgrunn og ambisjoner om ekteskapet bli presentert gjennom relevante kilder og samtidige hendelser, og jeg vil forsøke å svare på underproblemstilling 1. Hva var målet med ekteskapsavtalene for partene som var involvert?

I andre del av kapitlene vil jeg ta for meg selve forløpet rundt ekteskapsavtalene. Her vil jeg basere meg på forhandlingene, og selve ekteskapsavtalen, der det er mulig (slik som i kap. 4 og 5). I de kapitlene det er magert kildeomfang rundt ekteskapsavtalene vil jeg sette de i sammenheng med dronningrollen (kap. 6) og dynastiske relasjoner (kap. 7). Dette vil jeg bruke til å svare på underproblemstilling 2: Hva oppnådde skottene med denne ekteskapsinngåelsen?

I konklusjonen vil jeg oppsummere hva jeg har kommet fram til i de ulike kapitlene og sette det i sammenheng med den overordnede problemstillingen, for deretter å forsøke å svare på denne.

1.3 Historiografi og tidligere forskning

1.3.1 Uavhengighetskrigene

Skotsk historieforskning har siden unionen fra 1707 vært betraktet som en del av den større britiske historieforskningen. Det var ikke før i etterkrigstiden at man begynte å se konturene av en ny interesse for skotsk historie uavhengig fra den britiske. På 1970-tallet kom «The Scottish Question» opp til overflaten, og en egen disiplin for skotsk historieforskning ble innført på skotske universitet.³ Etter at skottene igjen fikk eget parlament i 1999 har den skotske historieforskningen vært en viktig nasjonsbyggende faktor, og i 2014 ble det avholdt en folkeavstemning om Skottland fremdeles skulle være en del av Storbritannia, der mange argumenter for å forlate unionen var hentet fra skotsk historieforskning.

I skotsk middelalderhistorieforskning ser man raskt at det er skrevet mye om den politiske og kirkelige historien, noe som er et ganske tradisjonelt perspektiv i middelalderforskningen. En av de mest sentrale politiske hendelsene som nesten er umulig å unngå å lese om i skotsk middelalderlitteratur er uavhengighetskrigene mot England. Allerede i 1974 kom boka *Scotland: The Later Middle Ages*, som var en av de tidlige innføringene i skotsk middelalderhistorie.⁴ Boka omhandler perioden 1286 – 1513, og i første del av boka får uavhengighetskrigene stor plass, siden Nicholson selv har vært med og gjort mye av forskningen på feltet. Det er også flere bøker som bare har tatt for seg uavhengighetskrigene, slik som *Under the Hammer: Edward 1 and Scotland*, som fokuserer på det politiske spillet Edvard 1. drev med under den første uavhengighetskrigen.⁵ Uavhengighetskrigene får også stor plass i nyere generelle innføringsbøker i skotsk middelalderhistorie, slik som i *The Wars of Scotland, 1214-1371* i serien *The New Edinburgh History of Scotland*, men også mye av det dynastiske spillet, både innenriks og utenriks har fått sin plass. Brown trekker fram at skotsk uavhengighet ikke bare var truet av de engelske kongene, men at uavhengighetskrigene også ble kjempet innad i Skottland mellom magnatene.⁶ I serien *Cambridge Medieval Textbooks* har *Medieval Scotland* gitt uavhengighetskrigene et eget kapittel, der A.D.M Barrell på begrensede sidetall summerer opp krigene på lignende måte som Brown, der han ikke legger for mye vekt

---

³ T. M. Devine & Jenny Wormald, *The Oxford Handbook of Modern Scottish History*, Oxford 2012: 6-9

⁴ Ranald Nicholson, *Scotland: The Later Middle Ages*, Edinburgh 1974

⁵ Fiona Watson, *Under the Hammer: Edward 1. And Scotland, 1286-1307*, Storbritannia 1998

⁶ Michael Brown, *The Wars of Scotland 1214-1371*, The New Edinburgh History of Scotland vol 4, Edinburgh 2004: 153

på enkeltpersoner og den politiske retorikken, men konsentrerer seg om det store bildet.⁷ *England and Scotland 1286-1603* er også et verk som gir oss et godt innblikk i forholdet mellom England og Skottland under uavhengighetskrigene.⁸

Ett av problemene med forskning på uavhengighetskrigene er at mye av de bevarte kildene i stor grad er engelske, som vil si at mye av forskningen bare dekker én side av saken, noe som gjør at skotske historikere har vært nødt til å tolke ut fra handling og resultat.⁹ Det som derimot er skotske kilder var i stor grad skrevet med en politisk agenda, noe som har formet senere historiske tolkninger. Et eksempel på dette er Robert Bruces overtakelse av den skotske tronen i 1306, som ble fremstilt som en hederlig nasjonal kamp mot den engelske kongen, selv om det i realiteten var en voldsom måte å ta makten på, og som førte til en borgerkrig innad mot skotske magnater.¹⁰ «The Declaration of Arbroath» er også et eksempel på den samtidige politiske retorikken som ble ført av Robert Bruce og flere av de skotske magnatene.

1.3.2 Ekteskapsavtalene

Det er skrevet mye om krig i middelalderen, men også noe om fred. I middelalderen refererte ikke fred bare til traktater som ble konstruert etter konflikter, og det kan heller ikke forklares så enkelt som fravær av krig.¹¹ Fred handlet i stor grad om forholdet mellom de ulike herskerne, og at man kan dømme om traktatene var vellykket i forhold til hvilket tidsperspektiv man bruker rundt dem og hvor stor oppmerksomhet de fikk.¹² Dynastiske ekteskap ble oppgitt som en assosiasjon til fredsmegling, og det ble stadig mer vanlig i europeisk diplomati på begynnelsen av 1200-tallet i Europa.¹³

Ettersom uavhengighetskrigen er mye forsket på, finnes det også en del forskning rundt ekteskapsforhandlingene for Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England. Det er sjelden det ikke blir nevnt i generelle innføringsbøker i skotsk middelalderhistorie, og det blir også lagt vekt på i norske verk som har skrevet om skotsk-norske forhold.¹⁴ I 1990 ble det skrevet flere artikler i anledning 700års jubileet av Margretes død som ble utgitt i *The Scottish Historical Review*.¹⁵ Disse artiklene gir et godt innblikk i både norsk, skotsk og engelsk

---

⁷ A. D. M. Barrell: *Medieval Scotland*, Cambridge University Press 2000: 136

⁸ Andy King & Claire Ety, *England and Scotland 1286-1603*, Red Globe Press 2016

⁹ Watson 1998: 3-4

¹⁰ King & Ety 2016: 2

¹¹ Jenny Benham, *Peacemaking in the Middle Ages: Principles and Practice*, Manchester University Press 2011: 189

¹² Benham 2011: 201-207

¹³ Watkins 2017: 76

¹⁴ Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen & Erling Sandmo, *Norsk historie, bind 1: 750-1537*, Universitetsforlaget 2007; Narve Bjørge, «800-1536: Makt og avmakt» i Narve Bjørge, Øystein Rian & Alf Kaartvedt (red.), *Norsk utenrikspolitisk historie 1. Selvstendighet og union*, Oslo Universitetsforlag 1995

¹⁵ Knut Helle, «Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway»; Geoffrey Barrow, «A Kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway»; Michael Prestwich: «Edvard I. and the Maid of Norway», i *The Scottish*

forskning på feltet. Knut Helle trekker fram den norske kongens økonomiske krav som faktor når det gjelder Margretes posisjon i Skottland, og at den engelske kongen spilte på dette. Han skriver videre at den norske deltakelsen i forhandlingene rundt Margretes posisjon og ekteskapet med Edwards sønn stort sett var fraværende på grunn av andre politiske hendelser, men at kong Eirik ønsket å godkjenne og være en del av de siste forhandlingene rundt ekteskapet. Han vektlegger også at det etter Margretes død var det økonomiske kravet Eirik forhandlet om.¹⁶ Geoffrey Barrow legger mer vekt på de indre konfliktene i Skottland som bakgrunn for forhandlingene, og gir den norske kongens sendemenn og biskopen av St. Andrews æren for å legge grunnlaget for dette ekteskapet.¹⁷ Videre hevder han at den engelske kongen allerede før Margretes død planla å innføre overherredømme med makt heller ved en gradvis prosess mot union.¹⁸ Michael Prestwich trekker fram at det er vanskelig å vite hva som ville vært utslaget hadde ekteskapet blitt gjennomført. Han mener derimot at det er mye som tyder på at Edvard 1. ville fått det som han ville, selv om kildene peker i motsatt retning, på et uavhengig Skottland.¹⁹ Det er derfor delte meninger i forskningen om denne ekteskapsinngåelsen.

Allianseavtalen mellom Skottland og Frankrike har også fått en del oppmerksomhet, både i generell skotsk forskningslitteratur, men også i form av egne artikler. En av disse er Ranald Nicholsons artikkel som tar for seg denne alliansen, men også alliansen mellom Norge og Frankrike. Han mener at avtalen mellom Skottland og Frankrike må ses på i en europeisk kontekst. Hadde avtalene vært like bindende i praksis som på papiret hadde store deler av Europa blitt involvert i krig.²⁰ Han trekker også fram at den skotsk-franske avtalen fikk konsekvenser i flere år etter at den ble inngått, mens den norsk-franske avtalen nesten ikke har etterlatt noen spor, ettersom den aldri ble realisert.²¹ Med tanke på at begge allianseavtalene i realiteten skulle besegles med en ekteskapsinngåelse, var begge allianseavtalene i teorien likestilte. Elizabeth Bonner går inn på hvilken betydning alliansen med Frankrike hadde for Skottland fram til dens offisielle slutt i 1560. Hun trekker frem Barrows påstand om at det allerede fra 1100-tallet var vanlig for Skottland og Frankrike å søke støtte hos hverandre ved

---

Historical Review, volume 69, no. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990

¹⁶ Helle 1990: 150-152

¹⁷ Barrow 1990: 130

¹⁸ Barrow 1990: 136

¹⁹ Prestwich 1990: 173-174

²⁰ Ranald Nicholson, «The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295», i *The Scottish Historical Review*, vol 38, no. 126, part 2, Edinburgh University Press 1959: 114, 132

²¹ Nicholson 1959: 130-132

konflikter med den engelske kongen. Hun trekker også fram at selv om allianseavtalen ikke ser ut til å ha vært vellykket i for skottene i første omgang, var den det senere.²²

Det er forsket mindre på ekteskapsinngåelsen mellom Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson, hvertfall om vi ser det i forhold til det som er gjort rundt Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England. Det kan være fordi ekteskapsavtalen er tapt eller at den ikke fikk like store konsekvenser. Randi Bjørshol Wærdahl er en av de som har forsket på Isabella Bruce. Hennes forskning baserer seg på de tilgjengelige kildene man har om henne, og tar for seg hennes dronningrolle i Norge. Hun trekker fram at ekteskapsinngåelsen generelt er sett på av historikere som at Eirik trengte skotske allierte for å forfølge politiske og økonomiske krav i Skottland. Hun mener derimot at man ikke kan se at et ekteskap med Isabella ga han noen umiddelbare politiske og økonomiske fordeler.²³ Wærdahl trekker også fram at Isabella som enkedronning ble sett på som en verdifull mekler for det norske folk, men mener det er usikkert om norske enkedronninger hadde mer rom for å utøve politisk makt enn andre enkedronninger.²⁴ Det var derimot forventet at en utenlandsk brud skulle være en forbindelse mellom sin mann og familiemedlemmene sine, og Wærdahl mener at dette bidrar til synet for at Isabella var en mellommann (eller kvinne) mellom kong Håkon og hennes bror, og bidro til at relasjonene mellom Norge og Skottland bedret seg.²⁵

I likhet med ekteskapsavtalen til Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson, er også ekteskapsavtalen til Elisabeth av Burgh og Robert Bruce tapt. Det er i tillegg veldig lite forskning gjort rundt Elisabeth av Burgh. Årsaken til dette kan være fordi det finnes veldig lite kilder om henne, ettersom hun som regel bare blir nevnt i kilder som omhandlet Robert Bruce. Det har gjort at det i denne oppgaven har blitt brukt forskning på skotsk-irske relasjoner, nærmere bestemt relasjoner mellom Bruce-familien og Burgh-familien. G. W. S. Barrow er en av de fremste skotske forskerne som har forsket på Robert Bruce, og det kommer fram at de to slektene i tillegg til å ha kontakt på grunn av den geografiske nærheten også hadde inngått i en allianse i 1286, som Barrow mener må sees på som en innblanding i irske affærer som Bruce-familien hadde profitert fra siden den normanniske invasjonen av Ulster.²⁶ Robin Frame, som har forsket på Bruce-brødrenes inntog i Irland i 1315, hevder at Richard av Burgh, Elisabeths far, ble mistenkt for å samarbeide med skottene, og dermed motarbeide den engelske kongen

---

²² Elizabeth Bonner, «Scotland's 'Auld Alliance' with France, 1295-1560» i *History, Jan. 1999, Vol 84 (273)*, Blackwell Publishers 1999: 12

²³ Randi B. Wærdahl, «A Well-Adjusted Immigrant: Isabella Bruce, Queen Dowager of Norway, 1299-1358» i Sierra Dye, Elizabeth Ewan & Alice Glaze (red.), *Gender and Mobility in Scotland and Abroad*, Guelph 2018: 33

²⁴ Wærdahl 2018: 38, 43

²⁵ Wærdahl 2018: 45-47

²⁶ G. W. S. Barrow, *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland*, Edinburgh University Press 2013: 24, 34

på grunn av sine forbindelser til Bruce-familien. Sean Duffy lener seg på teorien om at Richard kan ha samarbeidet med skottene. Han påstår at Richard bare var med å kjempe i Skottland i 1296 fordi Bruce-familien var på den engelske kongens side. Da Robert Bruce, den fremtidige kongen, byttet side ba Richard med vilje om en altfor høy pris fra den engelske kongen, slik at han unngikk å kjempe.²⁷ Vi kan se at det også her er delte meninger.

I tillegg til dette har jeg i denne oppgaven i stor grad benyttet meg av Rune Frøhaugs masteravhandling «*Brikker i spill*» - *En studie av bakgrunnen for norsk-skotske ekteskapsavtaler 1280-1293*.²⁸ Han har sett på bakgrunnen for flere ekteskapsavtaler mellom Norge og Skottland i samme periode jeg undersøker. Jeg har hentet mye inspirasjon fra denne oppgaven med tanke på struktur og kildemateriale, da spesielt i de to kapitlene der han gjennomgår samme ekteskapsavtaler som meg, det vil si mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England og mellom Eirik 2. Magnusson og Isabella Bruce. Det er viktig å påpeke at Frøhaugs fokus er bakgrunnen for ekteskapsavtalene og forskningslitteraturens rådende oppfatninger av bakgrunn og konsekvenser. Min oppgave vil også kaste lys over bakgrunn og konsekvenser, og med mye av det samme kildematerialet er det vanskelig å unngå samme konklusjoner. På en annen side vil mitt perspektiv være å sette disse faktorene i sammenheng med de skotske uavhengighetskrigene mot England. I tillegg forsøker jeg å koble dette opp mot dronningrollen som politisk aktør.

I høymiddelalderen spilte dronninger og prinsesser en vesentlig rolle i å opprettholde dynastipolitikken. Den politiske middelalderforskningen har i stor grad dreid seg om kongene, som dominerer feltet. Før 1970 var det stort sett bare i biografier man kunne lese om middelalderdronninger, og mye av det som er gjort i den skotske forskningen på dronninger har for det meste fokusert på Maria, 'Queen of Scots', i regentrollen. På 1970-tallet kom det et skifte i historiefaget, der man fikk et større fokus på sosialhistorie og kvinnehistorie. I forbindelse med dette har det fra 80-tallet og fram til i dag vært en økende trend å forske på kvinnenens rolle, også i monarkiet.²⁹ Boka *Queens and Queenship in Medieval Europe*, er en samling av forskjellige essay presentert på en konferanse med tema "Queens and Queenship in the Middle Ages" i London 1995. På konferansen ble kvinnenens autoritet og makt i middelalderens samfunn tatt opp, noe som reiste spørsmålet om synet på de kvinnelige maktinnehaverne, slik som dronningene, i middelalderen og i moderne historieforskning. Bøker i serien «*Queenship and Power*» fokuserer på å utvide vår forståelse av dronningens politiske

---

²⁷ Sean Duffy, *Ireland in the Middle Ages*, Macmillan Press 1997: 131

²⁸ Rune Frøhaug, «*Brikker i spill*» - *En studie av bakgrunnen for norsk-skotske ekteskapsavtaler 1280-1293*. Masteravhandling ved Institutt for historiske studier, NTNU, Trondheim 2015

²⁹ Theresa Earenfight, *Queenship in Medieval Europe*, Palgrave 2013: 1-3; Caroline Dunn & Elizabeth Carney: «Introduction: Royal Women and Dynastic Loyalty», i Caroline Dunn & Elizabeth Carney (red.), *Royal Women and Dynastic Loyalty*, Palgrave Macmillan 2018: 1

rolle i samfunnet, både som regent og hustru. I Caroline Dunn og Elizabeth Carneys bidrag til serien undersøker de hvordan kvinnelige medlemmer av et dynasti overførte makt og skapte ny lojalitet, vanligvis gjennom ekteskap. Middelalderdronninger har blitt sett på som fredsmeklere, ettersom deres ekteskapsinngåelser i stor grad ble gjennomført i forbindelse med traktater, men slike ekteskapsinngåelser kunne like gjerne føre til krig og illojalitet.³⁰ Rosalind Marshall har i *Scottish Queens 1034-1714* forsøkt å få de oversette skotske dronningene fram i lyset.

1.4 Kilder og kildekritiske utfordringer

Kildeomfanget rundt hver ekteskapsavtale varierer veldig, noe som gjør at ulike ting blir vektlagt i ulike kapitler, selv om de er bygd opp på lik måte. Det er mange bevarte kilder rundt ekteskapsforhandlingene til Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England. Kildene er ulike brev som ble sendt mellom de forhandlende partene, slik som fullmaktsbrev, leidebrev og følgebrev, men også personlige brev mellom kong Eirik, Edvard og de skotske vokterne. Selve ekteskapsavtalen som ble inngått i Birgham i 1290 er også bevart. Det er derfor lettere å danne et mer fullstendig bilde av bakgrunn og forhandlinger rundt denne ekteskapsavtalen. Ekteskapet ble aldri gjennomført siden Margrete døde på reisen over til De britiske øyer, men ut fra de kildene som finnes er det mulig å si noe om hvordan den kunne, og faktisk påvirket Skottlands uavhengighetskamp likevel. Forhandlingene rundt allianseinngåelsen mellom både Skottland og Frankrike, og Norge og Frankrike, er det ikke så mange bevarte kilder om, og det som finnes er for det meste kilder angående hvilke sendemenn som ble sendt og når. Selve avtalene er derimot tilgjengelig, noe som gjør det mulig å svare på hva skottene oppnådde med denne alliansen gjennom å se på alliansebestemmelsene. Mange av dokumentene som omhandlet ekteskapsinngåelsen mellom Isabella Bruce og Eirik Magnusson er dessverre tapt, og det er vanskeligere å si noe om bakgrunn, forhandlinger og bestemmelser for dette ekteskapet. Ekteskapet ble, i motsetning til det mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England, faktisk gjennomført, noe som gjør det mulig å si noe om hvordan ekteskapsinngåelsen faktisk påvirket Skottlands uavhengighetskamp, og om Isabellas dronningrolle. Det er trolig at det ble inngått en ekteskapsavtale mellom Robert Bruce 1. og Elisabeth av Burgh, men den er i isåfall ikke bevart. En annen utfordring har vært å finne noe spesifikt om dronningrollen til både Isabella Bruce og Elisabeth av Burgh.

I denne oppgaven har jeg i hovedsak brukt diplomaterialet som er trykt i *Diplomatarium Norvegicum*³¹, Joseph Stevensons dokumentsamling *Documents Illustrative of the History of Scotland from the death of King Alexander the third to the accession of Robert*

---

³⁰ Dunn & Carney: 2018: 6

³¹ *Diplomatarium Norvegicum*, Christian C. A. Lange et.al. (red.), bind I-XXIII, Oslo 1847-2011

*Bruce*³² og *Calendar of Documents relating to Scotland*.³³ Ettersom de fleste kildene er skrevet på latin, noe jeg ikke har kompetanse i, har jeg sett meg nødt til å lene meg på de norske sammendragene av kildene i *Regesta Norvegica*.³⁴ Jeg har også brukt *Regesta Regum Scottorum* bind 4. og 5³⁵, både som supplement til de norske sammendragene, men også for å finne relevante kilder som ikke finnes i DN, Documents og CalDocScot. Ettersom jeg ikke bruker egne oversettelser vil det være en mulighet for at enkelte ting kan ha blitt oversatt eller tolket feil.

De mest sentrale kildene som er blitt brukt i denne oppgaven er i hovedsak traktater, nærmere bestemt alliansetraktater eller ekteskapstraktater. Ekteskapstraktatene som er bevart og som er brukt i denne oppgaven er Roxburgh-traktaten fra 1281, som var ekteskapsavtalen mellom Margrete Aleksandersdatter og Eirik 2. Magnusson og Birghamtraktaten fra 1290, mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard av England. De skotsk-franske og norsk-franske alliansetraktatene fra 1295 var ikke rene ekteskapstraktater, men inneholdt mye av bestemmelsene rundt en planlagt ekteskapsinngåelse mellom den skotske kongens sønn og en fransk grevedatter og mellom den norske kongens bror og en fransk grevedatter. I tillegg er Salisbury-traktaten fra 1289, som omhandler Margrete Eiriksdatters posisjon i Skottland, brukt. I supplement for traktatene er også vernebrev, leidebrev, fullmaktsbrev, anbefalingsbrev og følgebrev som ble utstedt rundt traktatene blitt brukt. Disse dokumentene kan si oss noe om når forhandlingene fant sted, hvem som utførte dem og hva de hadde fått i oppgave å forhandle om. I tillegg er dokumentene som er brukt i stor grad personlige brev mellom konger, biskoper og aristokrater. Disse brevene kan si oss mye om den politiske situasjonen og hvordan forholdet mellom ulike aktører var.

---

³² *Documents Illustrative of the History of Scotland from the death of King Alexander the third to the accession of Robert Bruce*. MCCLXXXVI-MCCCVI, vol.1-2, av Joseph Stevenson (red.) H. M. General register house 1870

³³ *Calendar of Documents relating to Scotland*, Joseph Bain, bind 2, A. D. 1272-1307, Edinburgh 1884

³⁴ *Regesta Norvegica*, Erik Gunnes et.al. (red.), bind I-X, Oslo 1989-2015

³⁵ *Regesta Regum Scottorum IV, part 1: The Acts of Alexander III – King of Scots 1249-1286*, Cynthia J. Neville & Grant G. Simpson (red.), Edinburgh University Press 2013; *Regesta Regum Scottorum V: Acts of Robert I (1306-29)*, A. A. M. Duncan (red.), Edinburgh University Press 1988

2. Skottlands uavhengighetskriger

Den europeiske politiske utviklingen i høymiddelalderen kjennetegnes som en tid med konsolidering og splittelse, og man kan se at det på 1300-tallet var store endringer i det politiske landskapet i Europa.³⁶ Det var en fremvekst av større og sterkere politiske enheter, og slike enheter ble skapt ovenfra av kongemakten gjennom militære midler eller dynastiske forbindelser.³⁷ For store og veletablerte europeiske kongedømmer slik som England og Frankrike var det utvidelse av kongerike, kongemakt og regjering som gjaldt, mens det for mindre kongedømmer også kunne stå om suverenitet og overlevelse.

De skotske uavhengighetskrigene var en serie av militære konflikter med England som varte fra 1296 helt fram til 1357. Krigene bestod av to faser; den første og den andre uavhengighetskrigen. Disse kan igjen deles inn i flere faser, som presentert nedenfor. Uavhengighetskrigene var derimot mer enn bare å beskytte seg mot undertrykkelse og eventuelt tap av uavhengighet til England. De handlet også om hvilken av de høytstående skotske slektene som skulle sitte på tronen.³⁸ Uavhengighetskrigene var derfor både en utenrikspolitisk konflikt med England, og en intern borgerkrig mellom skotske magnater.

2.1 Skottlands politiske situasjon før 1286

Skottland var i høymiddelalderen fragmentert både geografisk og kulturelt. Det skotske samfunnet var som mange andre samfunn bygd på personlige forbindelser, og var inndelt i jarledømmer. I sør (lavlandet) hadde det etter en tid med immigrasjon av engelsk-normanniske aristokrater på starten av 1100-tallet gått fra et keltisk stammesamfunn til et føydalsamfunn, hvor jarlene holdt len som vasaller til kongen. Vasallitet er betegnet som et personlig gjensidig avhengighetsforhold mellom en herre og hans «mann», der et len er jord eller et territorium som herren har gitt fra seg bruksretten til for en periode i gjengjeld for lojalitet og tjenester, som regel militærtjenester.³⁹ Føydalismen var først og fremst et lavlandsfenomen i Skottland, hvor det i nord (høylandet) og vest fremdeles var et keltisk stammesamfunn, hvor slektsbåndene var det som holdte de lojale til kongen.⁴⁰ Kongen var avhengig av aristokratiet og kirken for å gjøre kongemakten effektiv, spesielt i utkanten av kongedømmet. Aristokratiet var igjen avhengig av

---

³⁶ Steinar Imsen, *Europa 1300-1550*, Universitetsforlaget 2000: 132

³⁷ Sverre Bagge, *Europa tar form – År 300 til 1350*, Oslo 2004: 254-255

³⁸ Brown 2004: 3

³⁹ Bagge 2004: 136

⁴⁰ Barrell 2000: 40-41

kongen for å holde len. Derfor hadde både kongen og aristokratiet mye å tjene på at deres samarbeid var vellykket.

Helt siden den skotske kong David 1. mottok jarledømmet Huntingdon i 1113 hadde den skotske kongen vært vasall til den engelske kongen for sine land i England, men han var ikke vasall for sine egne land som konge av Skottland. Dette var et komplisert forhold, siden de skotske kongene som baroner i England måtte støtte og holde råd for den engelske kongen.⁴¹ Forholdet til England var altså en utfordring. Dersom forholdet var bra kunne den skotske kongen konsentrere seg om å konsolidere områder i nord og vest. Det var heller ingen enkel oppgave, da det forekom flere opprør og rivalisering internt i riket blant aristokratiet, i tillegg til den geografiske avstanden, som gjorde det vanskelig å konsolidere. Forholdet til den engelske kongen var derfor avgjørende for den skotske kongens handlingsrom.

Det å ha en mektig nabo som England betydde at det var viktig for Skottland å ha andre allierte, slik som Frankrike, som kan betegnes som å være Englands erkefiende, spesielt om vi ser på konfliktene dem imellom, i middelalderen. Immigrasjonen på 1100-tallet gjorde at skottene hadde relasjoner til Frankrike. Mange av de høytstående skotske slektene kom fra Normandie, slik som Bruce, Balliol og Stuart. Dermed var store deler av den skotske adelen knyttet til adelen i resten av Europa gjennom felles kultur og levemåte.⁴² De skotske kongene hadde også egne tilknytninger til kongehusene i Vest-Europa gjennom giftermål.

Skottland hadde også mye kontakt med Norge på grunn av handel, men også på grunn av norsk bosettelse på Hebridene, Orknøyene, Shetland og øya Man. Det var mye strid mellom Norge og Skottland over lojaliteten til øyboerne, fordi begge kongene prøvde å konsolidere disse områdene inn under sitt eget styre. I løpet av 1200-tallet ble den skotske kongemakten styrket, noe som førte til at den skotske kongen prøvde å ekspandere både nord og vestover. Aleksander 2. hadde i 1240-årene prøvd å inngå en avtale med Håkon 4. Håkonsson om å avstå øyene, noe sistnevnte hadde avslått. Det var derfor planlagt erobring av Hebridene, men det ble utsatt på grunn av Aleksander 2.s død. Hans sønn, Aleksander 3. opptok aktiviteten rundt Hebridene og Man i 1260-årene. I 1263 seilte derfor den norske kong Håkon 4. Håkonsson til Hebridene for å styrke kontrollen over de vestlige øyene. Han døde under toktet, og etterlot støttespillerne sine sårbare for angrep fra den skotske kongen.⁴³ I 1266 inngikk Håkons etterfølger, Magnus 6. Håkonsson, og Aleksander 3., en fredsavtale, bedre kjent som Perth-traktaten. Skottene vek ikke fra kravet om at Hebridene, Caithness, Sutherland og Man måtte oppgis av den norske kongen, og dette ble derfor hovedinnholdet i avtalen. De ble derimot

---

⁴¹ Brown 2004: 146-147

⁴² Brown 2004: 136

⁴³ Brown 2004: 83

værende under Nidaros' bispedømme. Norges suverenitet over Shetland og Orknøyene ble samtidig garantert. Øyene ble avstått mot økonomisk kompensasjon, der skottene skulle betale et grunnbeløp på 1000 mark sterling over fire terminer, så en fast avgift på 100 mark sterling hvert år framover.⁴⁴ Dermed fantes det et samarbeid i noen grad mellom Skottland og Norge.

2.2 Den første uavhengighetskrigen

2.2.1 Den skotske tronstriden 1286-1292

Da den skotske kongen, Aleksander 3., mistet sin siste gjenlevende sønn i 1284, betydde det at han ikke lenger hadde en direkte mannlig arving til den skotske tronen. Han bestemte seg derfor for å overtale 38 av sine fremste magnater til å inngå en ed om at de skulle akseptere Margrete Eiriksdatter, hans barnebarn i Norge, som hans etterfølger dersom han skulle dø uten nærmere arvinger.⁴⁵ Ettersom han fremdeles var ung og hadde planer om å gifte seg på nytt var det fremdeles muligheter for at han kunne produsere nye arvinger. Men da Aleksander brått døde i 1286 hadde han ikke fått flere barn. De skotske magnatene utpekte seks voktere, «Guardians», som midlertidig skulle styre kongeriket til de hadde fått på plass en ny regent.⁴⁶ Rivalisering mellom flere av de skotske magnatene om tronen begynte, og vokterne konsulterte derfor den engelske kong Edvard 1. om råd. Da det ble klart at Margrete Eiriksdatter skulle innta tronen, ble det fort satt i gang forhandlinger om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard (2.) av England. Disse planene ble derimot aldri gjennomført da Margrete døde på Orknøyene på vei til De britiske øyer i 1290, noe som førte til at den interne rivaliseringen mellom de skotske magnatene fortsatte. De inviterte derfor Edvard 1. til å dømme hvem av dem som skulle få arve den skotske tronen.

Under tronstriden utnyttet Edvard 1. sin stilling som dommer. Den første sesjonen i saken ble holdt i Norham 10. mai 1290, der Edvard la fram et krav om overherredømme over Skottland.⁴⁷ Svaret på Edwards forespørsel ble behandlet dagen etter, 11. mai, og deretter utsatt til 2. juni. I tidsrommet 2.-13. juni ble det i alt holdt 8 sesjoner, der Edwards overherreskap ble diskutert, og til slutt akseptert. Gjennom sitt styre under perioden som dommer og overherre (1291-92) prøvde han å få det skotske aristokratiet på sin side ved å gi dem vergemål, gaver og å betale avgifter. Mange av dem som mottok dette hadde eiendommer i England og var kjent med kongen fra før, og slik håpet Edvard å overbevise dem om at han var den rettmessige øverste herre av Skottland.⁴⁸

---

⁴⁴ DN 8, nr. 9

⁴⁵ DN 19, nr. 309

⁴⁶ Brown 2004: 159-160

⁴⁷ DN 19, nr. 372, s. 307-309

⁴⁸ Brown 2004: 167

Det var tilsammen tolv menn som la inn sitt krav på tronen, inkludert den norske kongen. Eirik og flere andre var i realiteten sjanseløse, da det var Robert Bruce (den eldre) og John Balliol som hadde de sterkeste kravene på tronen, da de hadde nærmere slektskap til den tidligere skotske kong David 1. John Balliol hadde det beste kravet med tanke på primogenitur, da han var barnebarnet til den eldste datteren til David, jarl av Huntingdon, som var barnebarnet til David 1. Robert Bruce hadde nesten samme slektslinje, men var derimot barnebarnet til den nest eldste datteren til David av Huntingdon. Han legitimerte kravet sitt gjennom å ha nærmere blodsband til David 1.⁴⁹ I den fjortende sesjonen i saken ble det klart at den engelske kongen mente at Robert Bruces krav ikke ga rettsgrunnlag for den skotske tronen. Robert Bruce protesterte på avgjørelsen, noe som gjorde at han, juridisk sett, kunne fremme kravet senere.⁵⁰ Siste og avgjørende sesjon i saken ble avholdt 17. november 1292, og John Balliol ble proklamert som den nærmeste arvingen av den skotske tronen.⁵¹ Han gjorde det klart at forholdet mellom de to kongedømmene nå kom til å bli annerledes. Han hadde ingen intensjon om å gi slipp på den makten han hadde opparbeidet seg over Skottland. Dette betydde at selv om John nå var blitt konge, var det likevel Edvard som satt med den reelle makten over Skottland gjennom sitt overherredømme.

2.2.2 Engelsk erobring 1292-1306

Under overherredømmet til Edvard 1. ble det satt flere krav som undergravde Skottlands status som uavhengig kongedømme. Edvard hadde makt til å gjøre om skotske dommer som John hadde dømt, og i et tilfelle ble John tilkalt til det engelske parlamentet for å svare for seg. I 1294, da England var i krig med Frankrike, krevde Edvard at John og 26 andre skotske magnater skulle stille til krig mot franskmennene.⁵² Skottene ignorerte Edwards krav og grep muligheten til å inngå en allianse med hans erkefiende, Filip 4. av Frankrike. Den 23. oktober 1295 ble avtalen undertegnet.

Det er uklart hvilket tidspunkt Edvard ble klar over allianseavtalen mellom Skottland og Frankrike, men han hadde likevel planer om å gripe inn i Skottland. 16. oktober 1295 beordret han at alt land, gods og løsøre tilhørende John Balliol og andre skotter i England skulle fratras dem, ettersom John ikke hadde møtt opp i den engelske retten.⁵³ I slutten av mars 1296 beordret Edvard hæren sin til en invasjon av Skottland. Invasjonen endte i juli samme år, da

---

⁴⁹ Blodsband er oversatt fra 'consanguinity' på engelsk. Robert Bruce mente han var en generasjon nærmere beslektet David 1. enn John Balliol. Se slektstre i Vedlegg 1

⁵⁰ DN 19, nr. 372, s. 373-376

⁵¹ DN 19, nr. 372 s. 376-379

⁵² King & Etty 2016: 20

⁵³ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 342. Saken ble omtalt som McDuff-saken, og omhandlet en strid om eiendom. Les mer i Brown 2004: 171-174

kong John og flere av de skotske magnatene overga seg. Edvard tvang John til å gi avkall på alliansen med Filip 4. og avsatte han som skotsk konge.⁵⁴ Deretter satte Edvard opp sin egen administrasjon i Skottland som utelukkende bestod av engelskmenn. Det viste seg fort at skottene, ikke overraskende, ikke hadde noen intensjoner om å støtte denne administrasjonen, og et opprør blusset opp i april 1297 under ledelse av William Wallace og Andrew Murray. Opprøret førte til en konfrontasjon mot engelskmennene ved Stirling Bridge i september samme år. God taktikk førte til at slaget endte med skotsk serier, og den engelske administrasjonen i Skottland brøt sammen like etter.⁵⁵ William Wallace ble for sine militære egenskaper utpekt til skotsk vokter og skulle i kong Johns navn fortsette å lede opprøret. Edvard 1. tok ikke lett på nederlaget, og samlet en ny engelsk hær som møtte den skotske opprørshæren ved Falkirk sommeren 1298. I dette slaget seiret engelskmennene, og William Wallace, som var avhengig av militær suksess for å beholde sin posisjon, gikk av som vokter. Edvard klarte likevel ikke å utnytte denne seieren til å gjeninnføre styret fra 1296. Det var vanskelig å skaffe nok forsyninger til at den engelske hæren klarte å marsjere lengre nord i Skottland, samtidig som vinteren nærmet seg. Krigen hadde kostet mye, og de neste årene slet Edvard med å beholde stillingen han hadde etablert sør i Skottland.

Krigen ble ikke bare kjempet på slagmarken, men også med diplomati. Alliansen skottene hadde inngått med Frankrike hjalp dem i 1299, da England og Frankrike signerte en fredsavtale som også involverte at Filip 4. fikk utlevert kong John til paven, som igjen ble utlevert til Filip sommeren 1301. De fikk også støtte av paven, da han utstedte en bull der han proklamerte at han støttet skottene.⁵⁶ Da den franske kongen gikk på et nederlag i Flandern i 1302, ønsket han å forbedre forholdet til Edvard. De inngikk derfor en fredsavtale i desember 1302 som ekskluderte Skottland. Paven ønsket også å komme på godfot med Edvard igjen. Uten noe støtte utenfra ble det vanskelig for skottene å opprettholde opprøret. Tidlig i 1304 forhandlet derfor John Comyn, som vokter, en fredsavtale med Edvard. Slike avtaler var et politisk verktøy, og en måte å vise politisk makt på. Edvard hadde lært av feilen han hadde gjort i 1296, og inkluderte derfor skottene i administrasjonen denne gang.⁵⁷ September 1305 ble Edwards nye styre i Skottland proklamert, der Skottland nå ble regnet som et land styrt av den engelske kongen.

---

⁵⁴ Brown 2004: 175; Barrow 2013: 96

⁵⁵ King & Eddy 2016: 24-25

⁵⁶ King & Eddy 2016: 26; Brown 2004: 191; Barrow 2013: 150

⁵⁷ King & Eddy 2016: 27-28

2.2.3 Skotsk borgerkrig 1306-1328

Den skotske borgerkrigen som hadde ligget og ulmet i bakgrunnen helt siden Aleksander 3. døde i 1286 kom til overflaten igjen i 1306, da Robert Bruce drepte sin største politiske motstander John Comyn.⁵⁸ Den 10. februar 1306 møttes Robert og John i Greyfriars kirke i Dumfries. Det er uvisst hva de skulle møtes om. Hadde Robert bestemt seg for å trosse den engelske kongen og ta den skotske tronen måtte han ha full støtte fra de skotske magnatene – også av John Comyn. Etersom John Comyns onkel, John Balliol, fremdeles var i live og hadde en fullverdig arving i sin sønn, Edvard Balliol, var det ikke sannsynlig at han ville ha kjempet for at Robert Bruce skulle ta tilbake den skotske tronen. Det var kanskje også en av årsakene til at møtet endte med at Robert og hans tilhengere tok livet av John Comyn.

Like etter mordet reiste Robert Bruce til Scone for å bli kronet. Kroningen skjedde 25. mars 1306 med hjelp fra sine støttespillere. Motangrepet fra Comyns allierte og den engelske kongen kom ikke før i juni dette året, men det var et hardt et. Robert og familien var nå på flukt. Robert kom seg unna, og det er omdiskutert hvor han oppholdte seg. Han kom imidlertid tilbake til Skottland i 1307 med menn fra Irland og de vestlige øyene.⁵⁹ Edvard 1. døde den 7. juli 1307, og hans sønn Edvard 2. etterfulgte han på den engelske tronen. Edvard 2. reiste derimot ikke til Skottland før 1310. Han hadde andre problemer å ta seg av, og Skottland ble ikke prioritert. Han beordret heller sendemenn til å gå inn i forhandlinger om våpenhvile med skottene. Uten en effektiv engelsk opposisjon klarte Robert å bygge en sterk posisjon og samle flere støttespillere innen 1310.⁶⁰ Da Edvard først kom i 1310 var han nødt til å returnere til England ikke lenge etter på grunn av politisk uro hjemme. Til slutt klarte Edvard å samle sammen en hær for å forsøke å ta knekken på Roberts regime. Partene møttes til et slag ved Bannockburn 24. juni 1314, som endte med at Robert seiret, ikke bare mot den engelske kongen, men også mot flere av hans skotske fiender som hadde kjempet på Edwards side. De som overlevde slaget ble tvunget til å overgi seg.

Etter Bannockburn ble krigen utkjempet utenfor skotske grenser. I begynnelsen var det i form av raid nord i England, for å prøve å få Edvard 2. til å godkjenne Robert som skotsk konge.⁶¹ Etterhvert flyttet skottene fokuset over på Irland. Den 26. mai 1315 invaderte Roberts bror, Edvard Bruce, og flere av mennene som hadde vært tilstede under slaget ved Bannockburn, Ulster nord i Irland. Edvard var kjapt ute med å proklamere seg selv som konge, og fikk støtte av flere av de irske småkongene.⁶² Hovedstrategien ved å gå inn i Irland var for å

---

⁵⁸ King & Etty 2016: 29

⁵⁹ Brown 2004: 203-204; King & Etty 2016: 30

⁶⁰ King & Etty 2016: 31

⁶¹ King & Etty 2016: 33

⁶² Duffy 1997: 134

avskjære den støtten de hadde gitt England i krigen mot Skottland, i form av menn, penger og andre forsyninger, for så å bruke støtten selv mot England. Edvard Bruce klarte å invadere Ulster, men hadde problemer straks han prøvde seg lengre sør.⁶³ Resultatet av invasjonen var at Edvard Bruce ble drept ved slaget ved Faughart i 1318, og skottenes forsøk på å føre krig på to fronter hadde dermed mislyktes.

Krigen mellom England og Skottland hadde nå nådd et punkt der ingen av partene klarte å vinne. Edvard 2. nektet fremdeles å akseptere skotsk uavhengighet og Robert som skotsk konge, og Robert klarte ikke å tvinge Edvard med makt. Dette førte til at det ble inngått en våpenhvile. Skottene prøvde å få Skottland anerkjent som uavhengig kongedømme ved å søke hjelp utenfra, noe som er aller tydeligst i et brev skrevet til paven i 1320, som også er kjent som «The Declaration of Arbroath». Undertegnet av 39 skotske magnater, var denne deklarasjonen propaganda som skulle legitimere Robert Bruces kamp og rettigheter på tronen, som skulle nå ut til et publikum utenfor, men også innad i Skottland.⁶⁴ I 1326 fornyet Robert Bruce og den franske kongen, Karl 4., den skotsk-franske alliansen fra 1295. Den franske kongen erklærte at han og hans arvtakere var bundet til å være alliert med den skotske kongen om han var i krig mot England.⁶⁵

I januar 1327 ble Edvard 2. avsatt som konge i et kupp ledet av hans dronning Isabella og hennes elsker, Sir Roger Mortimer. De innsatte Edwards arving, den fjorten år gamle Edvard 3. som konge under deres myndighet.⁶⁶ Robert utnyttet denne muligheten til å legge press på det nye styret med å innlede en rekke raid nord i England og å reise til Irland for å kreve jarledømmet til sin svigerfar, Richard av Burgh, som hadde gått bort året før. Det store militære presset Robert la på England førte til at Edvard 3. ikke hadde noen annen mulighet enn å inngå i en fredsavtale.⁶⁷ Alt det Robert Bruce hadde kjempet for siden 1306, som var annerkjennelsen av Skottland som et uavhengig kongedømme og annerkjennelsen av seg selv som skotsk konge, skjedde derfor ikke før i 1328, da Edvard 3. motvillig signerte Edinburgh-Northampton traktaten.⁶⁸ Traktaten ble beseglet med en ekteskapsinngåelse mellom Roberts sønn David (2.) og Edvard 3.s søster Joan. Robert døde i 1329, og den fem år gamle David etterfulgte han på den skotske tronen.

---

⁶³ Frame 1998: 77-78, 84

⁶⁴ Barrell 2000: 121-122

⁶⁵ Bonner 1999: 12

⁶⁶ King & Etty 2016: 37

⁶⁷ Brown 2004: 229

⁶⁸ King & Etty 2016: 38

2.3 Den andre uavhengighetskrigen

2.3.1 Edvard 3. og 'de arveløse' 1332-1357

Freden fastsatt i Edinburgh-Norhamptontraktaten varte bare i fire år. Krigen startet opp igjen i 1332 mellom de dynastiske faksjonene som hadde delt det skotske samfunnet i to gjennom de foregående årene. Det var den nye Bruce-faksjonen, med David 2. som mindreårig konge, mot en voksen Edvard Balliol og flere skotske magnater som søkte sin rett som hadde blitt tatt fra dem da Robert stjal tronen fra John i 1306, derav navnet 'de arveløse'. De søkte støtte hos Edvard 3., som nå hadde tatt over kontrollen over kongeriket fra Isabella og Sir Roger Mortimer. Edvard 3. nølte derimot med å starte en ny krig med tanke på hvor katastrofal den forrige hadde vist seg å være de siste tiårene.⁶⁹ Edvard Balliol samlet likevel en hær, og fikk en fordel da vokteren Thomas Randolph døde i juli 1332. I mangel på andre alternativ ble jarlen av Mar valgt som ny vokter, som hadde vokst opp i Edvard 2.s husholdning og tidligere hadde støttet John Balliols krav på den skotske tronen. Det oppstod derfor grupperinger innenfor Bruce-faksjonen, som førte til at slaget mot Edvard Balliols hær mislyktes.⁷⁰ Edvard Balliol ble kronet til konge i Scone og hadde så å si kopiert det Robert Bruce hadde gjort i 1306. Edvard var, slik Robert Bruce var i 1306, veldig utsatt, motangrepene kom raskt og hans posisjon ble svekket. Han sendte derfor en ny forespørsel om hjelp til Edvard 3., i bytte mot at Edvard sverget troskap til han. Edvard var ivrig etter å gjenopprette sin makt over Skottland, og godtok tilbudet.⁷¹ Det førte til at Skottland nok en gang ble delt, denne gang mellom tre konger. David 2. hadde klart å få støtte fra den franske kongen, Filip 6., og reiste dit i sikkerhet mens hans lojale magnater kjempet for han i Skottland, mot Edvard Balliol og Edvard 3. I 1341 returnerte David til Skottland, da 17 år gammel og klar for å regjere. Han prøvde å rekruttere flere magnater på sin side ved å gi dem landområder og viktige stillinger.⁷²

Krigen tok en ny retning i 1346. Den pågående krigen mellom England og Frankrike (Hundreårskrigen 1337-1453) lettet presset på krigføringen i Skottland, ettersom engelskmennene nå kjempet på to fronter. Men da den franske kongen led store nederlag mot engelske tropper, ba han David om å bistå gjennom den skotsk-franske alliansen inngått i 1295. Filip 6. hadde vært Davids alliert under krigen, og han var villig til å gjengjelde tjenesten. Det var derimot fremdeles interne stridigheter i Bruce-faksjonen, i tillegg til at David var uerfaren i felten, noe som førte til at han tapte et slag mot engelskmennene og ble tatt til fange.⁷³ Edvard 3. utnyttet situasjonen med å forhandle en avtale med David om at han skulle få slippe fri og

---

⁶⁹ Brown 2004: 232

⁷⁰ Brown 2004: 234; King & Eddy 2016: 40-41

⁷¹ Brown 2004: 235

⁷² Brown 2004: 243-244

⁷³ Brown 2004: 247-248

regjere som skotsk konge dersom han ga tilbake de arveløses landområder og stillinger, og utpekte Edwards sønn som arving, dersom han ikke fikk noen selv. David aksepterte disse betingelsene, men fikk ikke støtte hos sine støttespillere, spesielt ikke fra Robert Stuart, som var Davids nevø og originale utpekte arving. Dermed forble David i England.⁷⁴

Robert Stuart hadde nå blitt akseptert som ny vokter og leder for Bruce-faksjonen, og fikk støtte fra den nye franske kongen Johan 2. Den franske alliansen skulle igjen gi en ny retning i krigen, da Johan 2. ble fanget av engelskmenn i slaget ved Poitiers i 1356. Skottene kunne ikke lenger se til franskmennene for hjelp, og hadde ingen annen utvei enn å inngå en avtale med Edvard 3.⁷⁵ De skotske uavhengighetskrigene ble derfor formelt avsluttet med inngåelsen av Berwick-traktaten i 1357, der David ble løslatt og anerkjent som skotsk konge. Robert Stuart etterfulgte David på den skotske tronen i 1371.

---

⁷⁴ Brown 2004: 251-252; King & Eddy 2016: 52

⁷⁵ King & Eddy 2016: 54

3. Ekteskapsavtaler som en del av utenriks- og alliansepolitikken i middelalderens Europa

Utenrikspolitikken i middelalderen bestod for det meste av krig og diplomati, som var to ulike midler til å oppnå samme mål - å sikre og eventuelt øke makten til kongene i de forskjellige kongedømmene.⁷⁶ Et kongerikes diplomati bestod som regel av at individuelle konger sendte beskjeder seg imellom og forskjellige typer avtaler og traktater kunne inngås. Jenny Benham skiller mellom tre ulike avtaler man kunne inngå i middelalderen: En fredsavtale (for å avslutte en krig); allianseavtale eller vennskapsavtale; og ekteskapsavtaler.⁷⁷ I middelalderen var det vanlig å besegle allianseavtaler med ekteskapsinngåelser for å lage dynastiske forbindelser, og å knytte partene sterkere sammen. Dynastipolitikk gikk ut på å opprettholde og eventuelt utvide makten dynastiet, eller slekten, hadde tilegnet seg i sin egen levetid og for de neste generasjonene. I forbindelse med denne oppgaven vil dynastipolitikk være den utenrikspolitikken Skottland førte for å opprettholde eller gjenvinne uavhengighet ovenfor England. I denne oppgaven er det ekteskapsavtalene som vil bli undersøkt, men det er også relevant å se hvordan diplomatiet fungerte og hvilken rolle dronningene hadde i middelalderen.

3.1 Diplomati

I tidlig middelalder var det vanlig å bruke sendemenn for å muntlig overlevere diplomatiske beskjeder fra en konge til en annen, og senere ble også skriftlige brev vanlig, sammen med muntlige beskjeder eller bare brevet for seg.⁷⁸ Det var både fordeler og ulemper ved å sende brev og ved å sende en muntlig beskjed. Problemet med muntlige beskjeder var sendebudets hukommelse. Det var mest sannsynligvis vanskelig å huske alle detaljer av komplekse beskjeder når en reiste mange uker eller måneder for å levere dem. Det var nok derfor det var vanlig å sende flere enn en person som sendebud.⁷⁹ Etterhvert ble man klar over at for å få en beskjed levert så presist som mulig måtte man skrive det ned i et brev, men brev kunne bli mistet eller stjålet og lest av andre, som kunne få fatale konsekvenser. Ifølge Pierre Chaplais kan man se at kongene i denne perioden i stor del utelot det konfidensielle i sine brev, og heller sendte sendebud som muntlig fylte inn det konfidensielle som manglet i brevet.⁸⁰ Å motta avtaler og beskjeder skriftlig betydde at man hadde bevis for avtalen man hadde inngått, og at

---

⁷⁶ Moseng etl.al 2007: 148

⁷⁷ Benham 2011: 189

⁷⁸ Pierre Chaplais, *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London 2003: 12-14

⁷⁹ Chaplais 2003: 47; Bjørge 1995: 50

⁸⁰ Chaplais 2003: 76-77

man kunne lese den om igjen. Å motta det kun muntlig betydde at detaljene rundt det man hadde fått beskjed om eller gjort en avtale om kunne bli uklare i framtiden.

Ettersom middelaldersamfunnet ble mer og mer skriftlig, ble det også mer vanlig å inngå avtaler og traktater skriftlig. Jenny Benham skriver at det har blitt diskutert av historikere at de fleste avtalene som ble inngått helt fram til 1100-tallet stort sett var muntlige avtaler, siden det ikke er funnet så mange originaldokumenter fra tidligere. En av grunnene til at traktater ikke ble bevart kan ha vært at den politiske situasjonen raskt endret seg i denne perioden.⁸¹ Det at det ikke finnes mange originaldokumenter fra før 1100-tallet betyr derimot ikke at de ikke har eksistert, da de kan ha forsvunnet eller blitt ødelagt. Først på 1200-tallet fant deriblant den engelske og den franske kongen ut hvor viktig det kunne være å bevare slike dokumenter på en litt mer ryddig og systematisk måte enn de hadde gjort tidligere, ved å oppbevare originalavtaler og kopier av brev som ble skrevet til utenlandske konger.⁸² Derfor er det enklere å finne skriftlige bevarte kilder etter 1200. Chirografen var flittig brukt som dokument i disse avtalene, der man skrev den samme avtalen opp på samme ark og delte det i to, tre eller av og til fire deler med samme innhold i hver del.⁸³ Slik fikk alle partene den samme avtalen skriftlig.

Om det skulle forhandles om en avtale, ble sendemenn sendt med et troverdighetsbrev eller et fullmaktsbrev (letter of credence) som beviste hvem de ble sendt av og at de hadde rett til å forhandle og konkludere i senderens sted, i tillegg til selve avtalen. Sendebudene som ble sendt for å forhandle om allianseavtaler var som regel utdannede menn, gjerne geistlige, som hadde bevist sin lojalitet. Utover på 1200-tallet ble sendemennenes rolle stadig viktigere, og mange av dem kunne ende opp med sentrale posisjoner i landsstyringen. Ifølge Narve Bjørge var dette et felleseuropeisk mønster, som viser den viktige rollen utenrikspolitikken hadde fått i politikken.⁸⁴ Selv om det var høy prestisje å være sendebud betydde det ikke at det var ufarlig. For å sikre sendemennenes sikkerhet fikk de vernebrev eller leidebrev fra den kongen i det landet de skulle arbeide i. Krenking av en sendemann som var i tjeneste hos en konge ble sidestilt med krenking av kongen selv. Derfor var det et krav om diplomatisk immunitet.⁸⁵

Det var sjelden at de som inngikk avtalen møttes ansikt til ansikt før helt mot slutten av forhandlingene når avtalen skulle signeres, om de møttes i det hele tatt. I viktige avtaler var det vanlig at kongen måtte godkjenne, eller ratifisere, avtalen som ble inngått på hans vegne.⁸⁶ Det var også vanlig at både kongen, men også at de involverte magnatene og sendemennene avla

---

⁸¹ Benham 2011: 181

⁸² Chaplais 2003: 72-73; Benham 2011: 184

⁸³ Chaplais 2003: 44

⁸⁴ Bjørge 1995: 51

⁸⁵ Bjørge 1995: 55-56

⁸⁶ Bjørge 1995: 55

en ed om at de skulle holde bestemmelsene i traktaten.⁸⁷ Å avgi ed var basert på ære, og en uunngåelig del av traktatsinngåelser. Det var derimot mange tilfeller der eden ikke ble holdt, og tilfeller der man inngikk en ed man ikke hadde tenkt å holde i det hele tatt. Dersom eden hadde blitt inngått under tvang ble den erklært ugyldig.⁸⁸

3.2 Ekteskapsavtaler

På begynnelsen av 1200-tallet hadde dynastiske ekteskap begynt å bli forbundet med fredsmegling, og hadde blitt mer og mer vanlig i europeisk diplomati.⁸⁹ På 1100-tallet ble det mer og mer vanlig å inngå i ekteskapsavtaler utenfor riket, noe som markerte starten på flere store dynastier som skapte bånd på tvers av grenser.⁹⁰ Moseng mfl. hevder at dette kan ses i sammenheng med kongens opphøyde posisjon i løpet av 1200-tallet, som forsterket kravet om en ektefelle på samme sosiale nivå. En kunne også skaffe dynastiet inntekter utenfra.⁹¹

I høymiddelalderen var det derfor mest vanlig at kongelige giftet seg med andre kongelige eller noen i høyaristokratiske familier. Det var vanlig å love bort barna fra fødselen fram til før puberteten, selv om ekteskapet ikke ble gjennomført før de ble gamle nok. Ekteskap forekom derimot også i voksen alder.⁹² Barn i kongefamilien og i høyaristokratiske familier ble dermed brukt som brikker i politikken, spesielt døtrene. Ekteskapsinngåelser med utenlandske kongehus, aristokrater og dynasti gjorde at flere konger skaffet seg landområder i andre land enn sitt eget, og slik ble dynastipolitikk og utenrikspolitikk to sider av samme sak. Et eksempel på dette er kong Henrik 2. av England (1154-1189). I tillegg til England og sitt eget hertugdømme i Anjou, giftet han seg med Eleanor av Aquitaine, og skaffet seg gjennom dette ekteskapet flere franske len som utgjorde store områder i Frankrike på den tiden. Den franske kongen prøvde ofte å ekspandere sitt herredømme over fransk jord, og kom derfor i konflikt med den engelske kongen på grunn av landområder og makt. Det var forøvrig ikke bare mellom den engelske og den franske kongen det brøt ut splid, og det var heller ikke bare i kampen om landområder som utviklet seg til konflikter. Dynasti- og maktkamp om tronen forekom i flere europeiske land, som førte til at flere arvestrider brøt ut, slik som i Skottland i 1286.

Selve praksisen, det vil si forhandlingene og gjennomføringen av ekteskapsinngåelser, foregikk på ganske lik måte som andre avtaleinngåelser i middelalderen. Praksisen i det spanske kongedømmet Aragon på 1200-1300-tallet kan gi oss et innblikk i hvordan slike ekteskap ble

---

⁸⁷ Benham 2011: 147

⁸⁸ Benham 2011: 150-153

⁸⁹ Watkins 2017: 76

⁹⁰ Earenfight 2013: 126

⁹¹ Moseng et.al 2007: 148

⁹² Sverre Bagge, «Europa 300-1200», i Ida Blom (red.), *Cappelens kvinnehistorie – Bind 1: Urtid, Oldtid, Middelalder til ca. 1500*, Oslo 1992: 352

arrangert. Frieren møtte ikke opp personlig, men sendte sendemenn av erfaring, gjerne geistlige, som nevnt ovenfor, som skulle forhandle om ekteskapet. Forhandlingene omfattet som oftest økonomiske og politiske betingelser, men det var også viktig at sendebudene vurderte bruden ved å nøye inspisere alder, utseende og om hun var skikket til å få barn.⁹³ Begge familiene måtte før en eventuell forlovelse være enige i de økonomiske betingelsene. Det var ventet at bruden skulle bringe en medgift til ekteskapet, som representerte hennes del av familiens arv. Denne bestod som oftest av pengeverdier og jordegods. Det var også et krav at brudgommen stilte med en morgengave av sine egne land, som skulle sikre bruden økonomisk dersom hun ble enke (dower rights).⁹⁴ Etter at disse betingelsene var forhandlet ferdig, kunne en forlovelsesseremoni holdes allerede fra barna var syv år gamle. Disse forhandlingene kunne derimot ofte strekke seg over flere år. Et eksempel på dette var ekteskapsforhandlingene mellom den nordiske unionskongen Erik (av Pommern) og Filippa, datteren av den engelske kong Henrik 4., hvor forhandlingene varte i tre år, mellom 1401-1403, og bryllupet ble først gjennomført høsten 1406. Om de økonomiske betingelsene og inspeksjonen av bruden ble godkjent av sendemennene kunne forhandlingene gå videre, hvis ikke ble de avbrutt. Det var derimot også mange andre faktorer som kunne stoppe forhandlingene. Dødsfall kunne forekomme, og den politiske situasjonen kunne fort forandre seg om forhandlingene tok flere år.

Inngåelsen av dynastiske ekteskapsallianser garanterte derimot ikke at alliansene ville holde eller at kongene oppnådde personlig suksess.⁹⁵ Dynastipolitikken kunne ha store territoriale, økonomiske og politiske konsekvenser. Et eksempel på dette er Paris-traktaten fra 1303 mellom kong Edvard 1. av England og kong Filip 4. av Frankrike. Traktaten skulle ende konflikten de to kongene hadde angående landområdet Gascogne i Frankrike, og ble besejlet med et ekteskap mellom deres barn, Edvard (2.) og Isabella. Denne alliansen og dette ekteskapet førte derimot til starten av hundreårskrigen i 1337, da Karl 4. døde uten at han hadde en klar arving til den franske tronen, og Edvard og Isabellas sønn, Edvard 3., hadde arverett.

3.3 Dronningrollen

En kvinnes fremste oppgave i høymiddelalderen var å gjennom ekteskap skape politiske allianser og å føde barn for å føre slekten videre.⁹⁶ Det gjaldt også dronningen, ettersom flesteparten av ekteskapene til høymiddelalderdronninger var diplomatiske ekteskap. Klarte hun ikke gi kongen en arving ser man mange eksempler på dynastier som ble oppløst. Det var

---

⁹³ Bagge 1992: 353, Chaplais 2003: 54

⁹⁴ Henrietta Leyser, *Medieval Women: A Social History of Women in England 450-1500*, London 1995: 107

⁹⁵ Watkins 2017: 2

⁹⁶ Bagge 1992: 429

også forventet at en utenlandsk-født dronning skulle være forbindelsen mellom sin mann og hennes familie.⁹⁷ Hennes sekundære oppgaver lå ved hoffet og husholdningen, da hun hadde egne husholdninger, egne landområder og inntekt, eget segl og egen makt over vasaller.⁹⁸ Dette var den personlige makten de fleste dronninger hadde.

Kvinnens muligheter for makt i middelalderen var begrenset. Selv om det fantes middelalderdronninger som styrte som regenter, var det ikke mange av dem. Det var kongen som var den fremste regent, men en dronning hadde flere muligheter til å utøve politisk makt. Makt er derimot et begrep som er vanskelig å definere. Makt defineres av Max Weber som «[...] menneskers sjans til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand.»⁹⁹ Gudmund Hernes mener at det i et maktbegrep der det legges vekt på at noen har makt over andre, må ta både direkte og indirekte avhengighetsforhold til betraktning.¹⁰⁰ Dronningrollens makt må derfor ses ut fra hvilken relasjon hun hadde til kongen.

Betegnelsen dronning hadde flere betydninger, slik som å være kongens kone, enkedronning eller kongsmor.¹⁰¹ Ut fra hvilken dronningrolle man hadde, hadde man ulike muligheter til å utøve makt. I middelalderen var det vanlig at en konge reiste mye rundt i kongeriket. Kongens kone kunne dermed styre på vegne av sin ektemann hvis han var på reise eller på andre måter fraværende. Et eksempel på dette er dronning Matilda av England, som etter kong Stefan ble fanget av sine fiender samlet sammen kongens hær og planla hvordan hun skulle befri han. Dette er et eksempel på at en dronning tilegnet seg makt, selv bare for en periode.

J. C. Parsons beskriver dronningrollen slik:

The queen is a woman, with the powers and limitations of the roles of at least noble women in her own society, including and especially those of wife and mother; but at the same time she is the king's wife or mother, whose intimate relationship is with the body of the ruler himself.¹⁰²

Ettersom hun var kongens kone hadde hun et nært forhold til han, og kunne ut fra hvor fortrolig dette forholdet var ha stor innflytelse på han. Gjennom å gi råd til kongen kunne hun fremme

---

⁹⁷ Jessica Nelson «Scottish Queenship in the Thirteenth Century», i Björn K. U Weiler; Janet Burton; Phillip Scofield; Karen Stöber (red.), *Thirteenth Century England XI. Proceedings of the Greynog Conference, 2005*, Boydell Press, Woodbridge 2007: 80

⁹⁸ Anne Duggan, «Introduction», i Anne Duggan (red.), *Queens and Queenship in Medieval Europe*, The Boydell Press 1997: xviii

⁹⁹ Max Weber, *Makt og Byråkrati*, Gyldendal Norsk Forlag 2000: 53

¹⁰⁰ Gudmund Hernes, *Makt og Avmakt – en begrepsanalyse*, Universitetsforlaget 1975

¹⁰¹ Nanna Løkka & Karoline Kjesrud, «Dronningens Historie», i Nanna Løkka & Karoline Kjesrud (red.), *Dronningen – I vikingtid og middelalder*, Spartacus forlag 2017: 17

¹⁰² J.C. Parsons, «Ritual and Symbol in the English Medieval Queenship to 1500», i L. O. Fradenburg (red.), *Woman and Sovereignty*, 1992: 60

sine egne verdier og interesser. En kongsmor hadde også et nært forhold til kongen, og derfor mulighet til å skaffe seg innflytelse gjennom sin sønn.

En enkedronning beholdt både sin tittel og morgengave etter kongens død, og mange av dem hadde også innflytelsesrike roller. Som enkedronning hadde man som regel tre valgmuligheter: Å trekke seg ut av hoffet og tilbake til landområdene hun hadde mottatt ved morgengaven; gå i kloster; eller gifte seg på nytt. Det siste alternativet involverte vanligvis at hun returnerte til sin familie. Hvis hun ikke giftet seg på nytt var det flere faktorer som spilte inn på hvor stor innflytelse og valg hun hadde. En av disse faktorene var om hun var en dronningmor eller ikke.¹⁰³ Kombinasjonen enkedronning og kongemor kunne derfor gi betydelig makt. Det er også mange eksempler på enkedronninger og dronningmødre som sikret sønnene sine tronen om det ble arvestrid. På 1160-tallet satte kirken krav om at kongene skulle være legitime, det vil si, født i ekteskap.¹⁰⁴ Dette vil si at barn som dronningen fødte hadde mer rett på tronen enn de barna kongen eventuelt hadde fått utenfor ekteskapet.

Dronningens personlige egenskaper var også en viktig faktor for om hun klarte å opparbeide seg mer makt enn hva som var vanlig. Det vil si at selv om hun hadde flere muligheter for å utøve makt måtte hun være i stand til å utnytte disse mulighetene.

Queenship had been constructed as a status complementary to that of the male ruler, not powerless, as we have seen, but not in itself the source of power. A queen regnant was therefore anomalous and in the usual run of events exceptional.¹⁰⁵

Anne Duggan beskriver her en regjerende dronning som uvanlig i middelalderen. Det finnes derimot flere eksempler på dronninger som regjerte på egen hånd. Den dronningen man regner som den første kvinnelige regenten var Isabella av Castilla (1479-1504), som styrte sammen med sin ektemann, Ferdinand av Aragon. Om vi skal finne en kvinnelig regent som regjerte alene er det nok Elisabeth 1. (1558-1603) av England som regnes som den første. Det er også diskutert om Melisandre av Jerusalem (1131-1153) kan regnes som en regent lik Isabella, da hun ble utpekt som sin fars arving og antagelig regjerte Jerusalem sammen med sin ektemann og deres sønn.¹⁰⁶ Selv om man har flere eksempler på at en dronning kunne styre som regent med formell makt, er det som sagt svært sjelden vi ser noen av dem i denne perioden. Hvorfor det ikke fantes flere regjerende dronninger i middelalderen nevner Ann Lyon tre grunner til.

---

¹⁰³ Wærdahl 2018: 32

¹⁰⁴ Steinar Imsen, «Dronningrollen», i Bjørn Bandlien (red.), *Eufemia: Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012: 88

¹⁰⁵ Duggan 1997: xx

¹⁰⁶ Ann Lyon, «The place of women in European Royal Succession in the Middle Ages», i *Liverpool Law Review* 27/3, 2006: 371-372

Den første var på grunn av den militære styrken og lederskapet en konge måtte ha, i en verden der hærmakt var vesentlig for å lykkes. Kvinner kunne ikke bære våpen, heller ikke om det bare var symbolsk, så derfor ble de utelukket. For det andre hadde man de dynastiske ekteskapspraksisene, der kongelige døtre ble giftet bort til andre konger, og derfor forlot hjemlandet for å bo med sin ektemann. Den siste årsaken var om hun hadde mannlige arvinger i slekta, slik som en bror, sønn, onkel eller søskenbarn, som dermed var mer skikket til å regjere.¹⁰⁷

Det var ikke alltid årsakene over førte til at en kvinne ikke kunne regjere. Det finnes et tilfelle i England på 1100-tallet hvor en kvinne blir utnevnt som arving til tronen. På denne tiden var kvinnelige arvinger til tronen et ukjent fenomen i England og Normandie, men da Henrik 1. av England mistet sin siste sønn i en ulykke var det bare hans datter, Matilda, som var legitim arving.¹⁰⁸ Det ble argumentert at hun hadde en tettere tilknytning til dynastiet enn andre mannlige arvinger i slekta. Men, siden Henrik hadde andre potensielle mannlige arvinger, ble Matildas posisjon som dronning tatt av hennes søskenbarn, Stefan av Blois, da kong Henrik døde. Matilda kjempet en lang og hard borgerkrig mot Stefan, men ble sett ned på, på grunn av sitt kjønn og sin personlighet. Til slutt ble det inngått en avtale om at Matildas sønn skulle få arve tronen etter Stefan. Her ser man et eksempel på at den avdøde kongen hadde mannlige arvinger i slekta som gjorde det vanskelig for en kongsdatter å arve tronen. Kvinnene var brikker i et mannsdominert spill. En middelalderdronnings posisjon og mulighet til å utøve makt gikk altså ut fra hvilket forhold hun hadde til kongen, om hun var hustru, mor eller enke, og var tett forbundet med tradisjonelle familieroller.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Lyon 2006: 365-366

¹⁰⁸ Lyon 2006: 368

¹⁰⁹ Pauline Stafford, «Emma: The Powers of the Queen in the Eleventh Century», i Anne Duggan (red.), *Queens and Queenship in Medieval Europe*, The Boydell Press 1997: 17

4. Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England

Margrete Eiriksdatter ble i Salisbury-traktaten av 1289 erklært som skotsk dronning og arvtaker bare 6 år gammel. Parallelt med dette ble det også innledet forhandlinger om en ekteskapsinngåelse mellom henne og den engelske prins Edvard (2.), som ble fastsatt i Birgham-traktaten av 1290. Disse planene gikk derimot i vasken da Margrete døde på vei til De britiske øyer senere samme år. Selv om Margrete aldri ble skotsk dronning og ekteskapsavtalen aldri ble gjennomført er det likevel interessant å undersøke hva som kunne blitt, og hva som faktisk ble konsekvensene for Skottland. I dette kapitlet skal jeg forsøke å finne ut hva målet med ekteskapet var for både Skottland, England og Norge, gjennom å undersøke forhandlingene om Margretes posisjon i Skottland, og de ulike partenes ambisjoner knyttet til dette. Deretter vil forhandlingene om, og selve ekteskapsavtalen bli undersøkt og satt i sammenheng med målene, for å svare på hva skottene kunne få og fikk ut av denne ekteskapsavtalen.

4.1 Bakgrunn

4.1.1 Skotsk dynastipolitikk

Edsinngåelsen av de skotske magnatene i 1284 var ikke første gang Margrete ble nevnt som arving til den skotske tronen. Første gang dette var nevnt var i Roxburgh-traktaten fra 1281, som var ekteskapsavtalen mellom hennes foreldre, Eirik 2. Magnusson og Margrete Aleksandersdatter. I traktaten ble det bestemt at dersom Aleksander 3. skulle dø uten en direkte mannlig arving, skulle Margrete Aleksandersdatter og hennes arvinger ha full arverett til den skotske tronen.¹¹⁰ Siden hennes mor døde kort tid etter å ha født Margrete i 1283, var det ifølge traktaten hun som stod først i den skotske arverekken. I tillegg til Roxburgh-traktaten og edsinngåelsen av de skotske magnatene finner vi enda et eksempel som styrket Margretes krav på den skotske tronen. I et brev til den engelske kongen, datert 20. april 1284, takket Aleksander for støtten han hadde fått i etterkant av sin sønns død, og for at Edvard respekterte deres forhold som konger og venner. Han minte også den engelske kongen på at hans nærmeste arving på dette tidspunktet var den norske prinsessen, Margrete Eiriksdatter.¹¹¹

Det at vi finner Margrete Eiriksdatters krav på den skotske tronen i flere kilder fra 1280-tallet indikerer at Aleksander var fast bestemt på å sikre sitt dynasti på den skotske tronen, noe

---

¹¹⁰ DN 19, nr. 305

¹¹¹ CalDocScot, bind 2, nr 250; RRS IV part 1, nr. 345

som ikke er overraskende. Det at han allerede i 1281, før han ble barnløs, utnevnte sin datter og hennes eventuelle barn som sin arving dersom han faktisk ble barnløs, tyder på en gjennomtenkt dynastipolitikk. At han hadde informert den engelske kongen tyder også på dette. En lignende edsinnngåelse som den skotske i 1284 fant sted i Norge i 1319, da Håkon 5. lå på dødsleiet uten en direkte mannlig arving. Håkon fikk også sine magnater til å sverge en ed om å akseptere sitt barnebarn, den svenske Magnus Eriksson, som sin arving.¹¹² Begge kongene ville sikre sitt dynasti videre på tronen, mens magnatene på sin side hadde egne interesser å ivareta. De norske magnatene fryktet at svenske magnater skulle presse dem ut, og det var derfor forbehold i eden om at de norske magnatene skulle fortsette som før. De skotske magnatene fryktet derimot intern rivalisering og borgerkrig om tronen, og inngåelsen av eden skulle være med på å forhindre dette.

4.1.2 Den norske og den engelske kongens ambisjoner

Det var ikke bare i Skottlands interesse at Margrete skulle arve den skotske tronen. For den engelske kongen, Edvard 1., åpenbarte det seg en stor mulighet. Han hadde lenge arbeidet for å vinne overherredømme over De britiske øyer, og han hadde allerede underlagt seg Wales på dette tidspunktet.¹¹³ Dersom Margrete ble skotsk dronning lå de dynastiske forholdene til rette for å realisere overherredømmet gjennom et ekteskap med hans sønn, prins Edvard (2.), da ekteskapet ville åpne Skottland opp for engelsk politisk innflytelse.¹¹⁴ Ekteskapsinngåelser mellom England og Skottland hadde vært vanlig i årene forut; både Aleksander 2. og Aleksander 3.s første dronninger hadde vært engelske. Dersom ekteskapet ble gjennomført ville det etter hvert lede til en personalunion mellom England og Skottland, ettersom Margrete og Edvards arving ville arve begge kongedømmene.

Den norske kong Eirik 2. Magnusson hadde også mye å vinne på at Margrete ble skotsk dronning. Han kunne sikre sin datter en trone i Skottland, og dermed sikre seg resten av medgiften til sin avdøde kone som han hadde krav på. Han hadde også krav på en årlig sum av skottene, etter at hans far, Magnus 6. Håkonsson, hadde overlatt Hebridene og øya Man til den skotske kongen.¹¹⁵ Etter Aleksanders død hadde begge disse utbetalingene stoppet opp.¹¹⁶ Med Margrete som skotsk dronning kunne Eirik sikre seg de utbetalingene han hadde krav på gjennom sin datter. Samtidig, som Margretes far hadde han også noe han kunne si om hvem

---

¹¹² Kåre Lunden, *Norge under Sverreætten: 1177-1319*, bind 3 av Norges historie, Oslo 1976: 458-459; Moseng et.al 2007: 168

¹¹³ Brown 2004: 151

¹¹⁴ King & Etty: 15

¹¹⁵ Les mer om dette i kapittel 5 under 5.1.2: Den norske kongens krav

¹¹⁶ Helle 1990: 149

hun skulle gifte seg med. Eirik hadde en allianserelasjon til Edvard 1. og England, som hadde blitt videreført da hans far døde i 1280.¹¹⁷ En ekteskapsinngåelse mellom deres barn kunne føre til en enda sterkere forbindelse mellom de to kongene.

4.1.3 Margretes posisjon i Skottland

Man skulle tro at eden de skotske magnatene avla i 1284 skulle være nok til at Margrete automatisk ble akseptert som skotsk dronning etter Aleksanders død. Det var derimot ikke tilfelle. Først måtte det bli avklart om Aleksanders enkedronning var gravid, noe det var stor uvisshet om. Da det viste seg at hun ikke var gravid, henvendte de skotske vokterne seg til Edvard 1. Dette var ikke overraskende, ettersom skottene tidligere hadde som tradisjon å konsultere og rådføre seg med den engelske kongen under slike kriser. Sist de hadde gjort dette var under Aleksander 3.s umyndighetsperiode.¹¹⁸ Norge blandet seg også inn i tronstriden, da den norske sendemannen Bjarne Erlingsson tilbrakte vinteren 1286 og 1287 i Skottland, trolig for å forfølge kravet Margrete hadde på tronen.¹¹⁹ Deretter finner vi ingen kilder angående denne saken før i 1289. Hva som ble diskutert og eventuelt forhandlet om i perioden 1286 til 1289 er derfor ukjent. Vi vet derimot at Rikard av Norge, som han ble omtalt, var under tjeneste til den engelske kongen i disse årene, og at han reiste til Norge som sendemann.¹²⁰ Det er usikkert om han faktisk var norsk, men han var kanskje en mann med kjennskap til norske og skotske forhold. Det ble etterhvert også klart at de skotske vokterne valgte å akseptere Margrete som arving.

Selv om den norske kongen var positivt innstilt til at Margrete skulle få oppfylt sin arverett var han ikke helt overbevist om at han kunne sende henne til Skottland uten videre, da han var redd for hennes sikkerhet i politisk ustabile Skottland.¹²¹ Informasjonen hadde han mest sannsynligvis fått fra Bjarne Erlingsson. I et brev datert april 1289 fra Eirik til Edvard skrev han at han ville sende avgårde sendemenn til England med fullmakt for å forhandle og rådslå om hans datter Margretes interesser og stilling som dronning i Skottland.¹²² Det er interessant å bemerke seg at Eirik ville forhandle med den engelske kongen, og ikke direkte med de skotske vokterne. Kort tid før oktober samme år sendte Edvard brev til de 6 skotske vokterne om at de måtte sende sendemenn til England som kunne forhandle med de norske sendemennene under

---

¹¹⁷ DN 19, nr. 302, 303, 304

¹¹⁸ Watson 1998: 10

¹¹⁹ Nevnt både i Barrow 1990: 127 og Helle 1990: 148, fotnote 6

¹²⁰ DN 19, nr. 306, 329; Helle 1990: 150

¹²¹ Brown 2004: 162, Dette var nok i forbindelse med Margretes unge alder, og konfliktene som hadde oppstått mellom magnatene i Skottland, som hadde ført til at to av de skotske vokterne hadde blitt drept.

¹²² DN 19, nr. 328

hans oppsyn. De skotske vokterne sendte like etter svar til den engelske kongen hvem de hadde tenkt å sende.¹²³

Parallelt med dette, i mai 1289, sendte prins Edvard en supplikk, eller et klagebrev, til pave Nikolas 4. Her skrev han at grensefellesskapet mellom England og Skottland hadde medført farlig strid og hat, og at når Margrete Eiriksdatter nå skulle overta den skotske tronen ønsket han å gifte seg med henne for å forhindre ny strid og hat mellom kongerikene. Men siden de var nært beslektet ba han paven om dispensasjon til å inngå et slikt ekteskap. 17 november samme år fikk prins Edvard svar fra paven, der ekteskapet ble godkjent.¹²⁴

Avtalen som omhandlet Margretes krav på tronen ble inngått i Salisbury den 6. november 1289. Avtalen ble inngått av tre sendemenn fra Norge, fire fra Skottland og fire fra England. Innholdet i traktaten gikk ut på godkjenningen av Margrete Eiriksdatter som Skottlands arving og dronning. De engelske sendemennene var, ifølge traktaten, til stede fordi Eirik hadde bedt om den engelske kongens hjelp for å få Margrete akseptert, noe den engelske kongen skal ha informert de skotske vokterne om via brev.¹²⁵ Dette sier oss noe om forholdet mellom den engelske og den norske kongen.

Bestemmelsene i traktaten¹²⁶ var:

- (1) De norske utsendingene lovte at Margrete, hvis hun ikke støtte på lovlig hindring, skulle ankomme Skottland eller England innen 1. november kommende år (1290) fri for avtaler angående giftermål og forlovelse.
- (2) Den engelske kongen lovte at dersom Margrete ankom England heller enn Skottland før 1. november, så ville han etter skotsk oppfordring sende henne til Skottland når det var fred. Han lovte også at hun skulle ankomme Skottland fri for avtaler om giftermål og forlovelse.
- (3) Skottlands folk skulle– før de tok imot Margrete – garantere at de ikke ville gifte henne bort mot den engelske kongens råd og vilje, eller mot den norske kongens samtykke.
- (4) De skotske sendemennene lovte at de ville sikre Skottlands rike for Margrete før hun kom dit, og at de ville arbeide for at det skulle være trygt for henne å komme dit som skotsk dronning og arving.

---

¹²³ DN 19, nr. 332, CalDocScot, bind 2, nr. 386

¹²⁴ DN 19, nr. 336; Stevenson, Documents Vol. 1, nr. 76.

De var beslektet i tredje ledd, siden Margretes mor Margrete Aleksandersdatter og prins Edvard var søskenbarn.

¹²⁵ DN 19 nr. 332, CalDocScot, bind 2, nr. 386

¹²⁶ DN 19, nr. 333, CalDocScot, bind 2, nr. 390

- (5) Dersom Margrete eller de norske sendemennene mente at noen av Skottlands voktere eller andre høytstående magnater var udugelige eller mistenkelige, skulle de fjernes og nye menn skulle innsettes, etter råd fra gode skotske, norske og engelske menn. Ble det på dette tidspunktet uenigheter mellom skottene og nordmennene, skulle engelskmennene fungere som mellommenn. Denne ordningen skulle også gjelde i andre uenigheter, og det skulle sendes rapport både til den norske og engelske kongen om kongeriket Skottlands tilstand.
- (6) Partene ble enige om at skotske sendemenn ved neste års midfaste skulle reise til Roxburgh, og engelske utsendinger til Warks eller Carham for å stadfeste og fullføre endringene.

Denne traktaten viser at det var viktig å få Margrete over til De britiske øyer så fort som mulig, og da senest ett år etter at traktaten ble inngått. Det ble også lagt vekt på Margretes sikkerhet, siden de skotske vokterne forpliktet seg til å sikre fred i riket før hun ankom, og at hun kunne reise til England heller enn direkte til Skottland, om hennes far ønsket det. Eirik var, som vi vet, redd for hennes sikkerhet i Skottland. Selv om Margrete ikke var gammel nok til å innta dronningrollen på dette tidspunktet, ville det nok ha vært en trygghet for skottene at hun befant seg i Skottland likevel, ettersom kongemakten (i dette tilfellet dronningmakten) var «limet» som holdt kongeriket sammen. For Edvard var det en stor fordel om Margrete ankom England i stedet for Skottland, spesielt ettersom Margrete var en mindreårig monark som ikke kom til å bli myndig før noen år, som ville betydd at Edvard ville fått betydelig mer makt enn om Margrete hadde vært eldre. Han kunne derfor utnytte situasjonen til sin egen fordel, med å beholde henne i England lengst mulig, og få innflytelse på henne. En annen fordel for Edvard var punktet som omhandlet utskiftningene av de skotske vokterne eller magnatene i høye posisjoner dersom de var 'udugelige eller mistenkelige'. Vi vet derimot ikke hva eller hvilke handlinger som ville ført til at noen ville blitt definert som dette. Det er rimelig å anta at Edvard uansett ville ha misbrukt denne makten, for ved å være mellommann i slike konflikter kunne han ha stor innflytelse på skotsk politikk, gjennom å avsette skotske magnater og sikre menn som var lojale ovenfor han selv disse posisjonene.

Selv om det legges vekt på at Margrete skulle ankomme De britiske øyer fri for avtaler om giftermål og forlovelse, er det klart at forhandlingene om hennes ekteskap allerede var i gang, i og med at prins Edwards søknad til paven om å inngå ekteskap med Margrete ble sendt 6 måneder tidligere. Hvorfor ekteskapsinngåelsen mellom Margrete og Edvard ikke ble diskutert i traktaten var trolig fordi det måtte være enighet mellom alle parter, og at paven måtte gi tillatelse, som kom like etter at traktaten ble inngått.

4.1.4 Målet med ekteskapsavtalen

Den rådende oppfatningen i både norsk, skotsk og engelsk forskningslitteratur er at alle partenes dynastipolitiske ambisjoner kom til å bli tilfredsstilt dersom Margrete og Edvard giftet seg.¹²⁷

Skottene valgte å holde løftet de hadde gitt til Aleksander 3., ved at de etter hans død aksepterte Margrete som hans arvtager. Alternativet var trolig å velge en av de fremste skotske magnatene. En faktor som kan ha påvirket avgjørelsen var at de ville unngå krig, både internt og eksternt. Internt ville det blitt konflikter angående hvem av de skotske magnatene som hadde mest rett til tronen, som det også ble etter Margretes død. Det var nok også det Aleksander prøvde å unngå da han fikk magnatene til å inngå eden i 1284. Eksternt var det viktig å vedlikeholde den gode kontakten skottene hadde hatt med England de siste årene. Ettersom Edvard allerede hadde blitt informert i et brev av Aleksander 3. om at Margrete på det tidspunktet var hans nærmeste arving, var det kanskje enklere å få henne godkjent som skotsk dronning med argumentet om at Aleksander selv hadde utpekt henne. Flere, blant annet Helle og Nicholson, hevder også at Aleksander hintet fram til en ekteskapsinngåelse mellom Margrete og prins Edvard allerede i dette brevet.¹²⁸ Hvorfor Edvard skulle være interessert i å gifte bort sin sønn til noen som bare var en potensiell arving til den skotske tronen på dette tidspunktet, kommer ikke frem. Det er lite trolig at det var aktuelt før hun faktisk ble dronning.

Selv om Edvard 1. hadde store ambisjoner på De britiske øyer, ser det ikke ut som om han var interessert i å blande seg inn i skotske affærer etter Aleksanders død.¹²⁹ Først da det ble mulig med et ekteskap mellom Margrete og hans sønn, som kan ha vært da skottene spurte om hans råd i saken, ble han interessert. Ettersom Rikard av Norge var i Edwards tjeneste da han reiste til Norge, kan det allerede her ha blitt diskutert et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard. Det er også mulig at det kan ha blitt diskutert under Bjarne Erlingssons opphold i Skottland i 1286 eller 1287. Det er dessverre vanskelig å vite noe konkret om når (eller av hvem) diskusjonene om en ekteskapsinngåelse fant sted, da det ikke finnes noen kilder som kan fortelle oss det. Vi vet derimot at både de skotske vokterne og kong Eirik konsulterte Edvard om Margretes posisjon i Skottland. Som skotsk dronning ble Margrete attraktiv for et ekteskap med Edwards sønn, og det er derfor trolig at Edvard ga råd til de skotske vokterne og Eirik med mål om å få Margrete på den skotske tronen. Ifølge Salisbury-traktaten var de engelske sendemennene til stede under forhandlingene mellom de skotske vokterne og kong Eiriks sendemenn, fordi kong Eirik hadde bedt om Edwards hjelp for å få Margrete godkjent som

---

¹²⁷ Frøhaug 2015: 57-58

¹²⁸ Helle 1990: 29-34

¹²⁹ Prestwich 1990: 164

skotsk dronning. Nicholson hevder at Eirik måtte få hjelp til å bli enige med skottene om Margretes posisjon, på grunn av konflikten som hadde oppstått etter Margrete Aleksandersdatters død.¹³⁰ Dette er med på å forklare hvorfor Edvard ble konsultert og hentet inn som mellommann av Eirik, ettersom det ser ut som at Eirik ikke hadde et godt forhold til skottene på grunn av disse konflikten. Ved å få Margrete på den skotske tronen kunne han trolig forvente å få utbetalingene han mente han hadde krav på. Eiriks ambisjoner for dette ekteskapet hang derfor sammen med hans ambisjon om å få Margrete akseptert som skotsk dronning, og var derfor mer økonomisk motivert enn dynastisk.

Skottene ønsket å hindre konflikter, både interne og eksterne, og den enkleste løsningen for å unngå dette var at Margrete ble dronning. At hun ble dronning var også med på å bevare Canmore-dynastiet på tronen, som hadde regjert i flere hundre år. Edvard ønsket overherredømme, noe han kunne oppnå om Margrete først ble skotsk dronning, og deretter giftet seg med hans sønn. Eirik ønsket å sikre sin datters rett, men også sin egen, som var de utestående summene han hadde krav på. Alle partene hadde derfor ulike mål med ekteskapsavtalen, men alles mål kan settes i sammenheng med Margretes posisjon i Skottland.

4.2 Ekteskapsavtalen

Selve ekteskapsavtalen for Margrete og Edvard ble inngått 18. juli 1290 i Birgham, som ligger på den skotske siden nær grensen mot England, derav navnet Birgham-traktaten. I denne delen skal vi se på forhandlingene som ledet opp til traktaten, selve innholdet i traktaten og etterspillet av den, for å finne ut hva skottene oppnådde med denne avtalen, og hva som eventuelt kunne ha skjedd dersom avtalen ble gjennomført.

4.2.1 Forhandlingene

Forhandlingene om Margretes ekteskap skjedde i en spesiell situasjon, ettersom den hadde tre parter som skulle bli enige, og ikke to slik som var vanlig. Margrete skulle bli skotsk dronning gjennom arv, og ikke gjennom ekteskap, og det var uvanlig at en kvinne ble dronning på denne måten i middelalderen.¹³¹ Forhandlingene om Margretes ekteskap var også uvanlig i den forstand at man i tillegg til foreldrene til Margrete og Edvard måtte forvente at skottene også hadde innvendinger om hvem hun skulle gifte seg med. Hadde man valgt noen fra Skottland ville det ha oppstått krangling om hvem som skulle gifte seg med henne. På en annen side kunne det få politiske konsekvenser dersom de valgte noen utenfra.¹³² Det ser derimot ikke ut som om

---

¹³⁰ Nicholson 1974: 29-31

¹³¹ Se kapittel 3.3: Dronningrollen

¹³² Barrell 2000: 93

skottene hadde noen innvendinger mot at Margrete giftet seg med en engelsk prins. Det er ikke særlig oppsiktsvekkende, med tanke på at ekteskapsavtaler mellom Skottland og England på dette tidspunkt var ganske vanlige.

Det er som nevnt tidligere ikke kjent når, eller hvem, som først skal ha begynt å diskutere et mulig ekteskap mellom Margrete og prins Edvard. Det første tydelige sporet i kildene er prins Edwards søknad om ekteskap til paven, og pavens godkjennelse. Det kan også, som diskutert tidligere, ha foregått under Rikard av Norges besøk i Norge, eller under Bjarne Erlingssons opphold i Skottland. Neste kilde er fra 17. mars 1290, da det ble sendt et brev til den engelske kongen der 108 skotske geistlige og skotske magnater godkjente ekteskapet. De hadde fått vite at paven allerede hadde godkjent ekteskapet, men hvis dette ikke var tilfellet skulle de samarbeide med kong Edvard for at det skulle bli en realitet.¹³³ Samtidig sendte de skotske vokterne brev til den norske kongen, hvor de erklærte at hele det skotske kongeriket hadde godkjent en ekteskapsinngåelse mellom hans datter og prins Edvard av England, og ba han sende henne til England snarest mulig.¹³⁴ Et slikt brev ble også sendt fra den engelske kongen.¹³⁵ Det er interessant at de skotske vokterne ba Eirik om å sende Margrete til England, og ikke til Skottland. Det kan ha sammenheng med at de skotske vokterne i Salisbury-traktaten hadde lovet at det skulle være fred i Skottland ved Margretes ankomst. Årsaken kan derfor ha vært at Skottland fremdeles var politisk ustabil. Det kan også hende at kilden har blitt oversatt eller tolket feil i RN, og at det var Skottland de mente.

Ifølge bestemmelsene fra Salisbury-traktaten skulle partene møtes rundt midfasten for å stadfeste og fullføre traktatens bestemmelser. Møtet må da ha skjedd et sted mellom 12. mars (midfastesøndag) og 2. april (påskedag). Det var tre engelske sendemenn som ble sendt fra Edvard for å forhandle med de skotske vokterne. Vokterne må ha uttrykt at de var usikre eller utålmodige angående Margretes ankomst på De britiske øyer, ettersom det ble bestemt at den engelske kongen etter påske skulle utstedte et brev hvor han forpliktet seg til å betale vokterne 3000 mark sterling dersom Margrete ikke ankom Skottland eller England innen 1. november.¹³⁶ Hvorfor det var Edvard og ikke Eirik som måtte betale dette er uvisst. Det kan derimot ha noe med at det var Edvard og hans sendemenn som hadde vært mellommann i forhandlingene om Salisbury-traktaten, og at det derfor var han som måtte garantere ovenfor skottene at Margrete ville ankomme De britiske øyer innen fristen.

18. juli 1290 ble en ekteskapsavtale inngått mellom sendemennene fra England og de skotske vokterne. Hvorfor var ikke norske sendemenn representert under disse forhandlingene?

---

¹³³ DN 19, nr. 341

¹³⁴ DN 19, nr. 342

¹³⁵ DN 19, nr. 346

¹³⁶ DN 19, nr. 353

Det kommer ikke fram i kildene. Det kan tenkes at Eirik stolte såpass på Edvard at han tok for gitt at Margretes interesser skulle bli ivaretatt under forhandlingene. Han hadde tross alt hjulpet ham med å få Margrete godkjent som skotsk dronning. Alle forhold lå til rette for å sette i stand en personalunion mellom England og Skottland gjennom dette ekteskapet, og det viktigste leddet var Margrete. Edvard var nok villig til å ofre mye for at ekteskapet skulle bli gjennomført. Kanskje var det til og med avtalt en viss sum penger som skulle gå til Eirik dersom han satte i stand denne muligheten, for som vi vet var Eiriks ambisjoner med dette ekteskapet økonomisk betinget. Det er vanskelig å si noe om hva som er riktig her, men både skottene og Edvard sendte brev til den norske kongen etter avtaleinngåelsen, og ba ham godkjenne traktaten, noe som tyder på at han hadde noe han skulle ha sagt om ekteskapsinngåelsen.¹³⁷ Han var jo tross alt hennes far.

4.2.2 Innhold

Traktaten var en ekteskapsavtale for Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England, men den inneholdt også bestemmelser som slo fast Skottlands frie og uavhengige stilling ovenfor England, noe som også kom fram i Salisbury-traktaten.

Bestemmelsene i traktaten¹³⁸ var:

- (1) Den engelske kongen lovte å bevare Skottland som et separat og fritt kongedømme, uten underkastelse til England, og at de skulle beholde lover, grenser og tradisjoner slik de hadde vært fram til nå.
- (2) Dersom Margrete, Edvard, eller begge, døde uten å etterlate seg et barn, skulle Skottland falle tilbake til nærmeste arving fritt, udelt og uten noen underkastelse til England, slik at kongen av England ikke skulle tjene eller tape på det.
- (3) Margrete skulle motta jordegods i England som morgengave, og det skulle lages et nytt rikssegl når hun ankom Skottland.
- (4) Alle dokument som omhandlet kongedømmets interesser både før og etter at Margrete og Edvard fikk barn (en arving) skulle tas vare på.
- (5) Den engelske kongen forpliktet seg til å følge traktatens bestemmelser, og å få den godkjent av paven innen ett år av inngåelsen, hvis ikke måtte han betale en bot på 100.000 pund sterling til den romerske kirken.

---

¹³⁷ DN 19, nr. 342, 346; Helle 1990: 151

¹³⁸ DN 19, nr. 355; Stevenson, Documents Vol. 1, nr. 108; Barrow 1990: Appendix: 137-141

Ved første øyekast kan det se ut som om traktaten gagnet Skottland mest. De skotske vokterne fikk garantier av Edvard om at Skottland skulle fortsette å være et uavhengig og fritt kongedømme uten å måtte underkaste seg England på noen måte. Når den tid kom skulle Margrete regjere i Skottland i sin egen rett som arving, og prins Edvard skulle regjere i England, ettersom han var Edvard 1.s arving. Dersom Margrete, Edvard, eller begge døde uten å etterlate seg en arving skulle Skottland falle tilbake til nærmeste arving uten noen innblanding fra England. Hvem som var nærmeste arving til den skotske tronen dersom Margrete døde, kommer jeg tilbake til. Dersom man tenker mer langsiktig ville traktaten gagnet England først om Margrete fødte en arving. Han, eller hun, ville da ha blitt arving til både Skottland og England, som ville ledet til en personalunion mellom de to kongedømmene.

4.2.3 Etterspill

Den norske kongen bestemte seg for å sende Margrete til Orknøyene tidlig på høsten i 1290 for å få sendemennene sine til å forhandle om de siste betingelsene for ekteskapsavtalen med de skotske og engelske sendemennene der, på den norske kongens territorium.¹³⁹ Den engelske kongen godkjente dette, da han 1. september utstedte følgebrev til de engelske sendemennene som skulle forhandle i hans sted.¹⁴⁰ Vi har ingen kilder på akkurat når Margrete satt seil fra Norge, men vet at det må ha vært mellom sent i august eller starten av september.¹⁴¹

Like før 7. september mottok den engelske kongen et brev fra William Fraser, biskopen av St. Andrews, som hadde hørt rykter om at Margrete hadde ankommet Orknøyene. Omtrent på samme tid mottok han også et brev fra John Comyn, som bekreftet Margretes ankomst.¹⁴² En måned senere, i et brev datert 7. oktober, skriver William Fraser til Edvard at det like før de skotske utsendingene skulle reise til Orknøyene for å forhandle med de norske sendemennene var kommet rykter om at Margrete var død. Etter å ha forhørt seg skal han ha funnet ut at Margrete hadde kommet seg, men at hun var svak. Han hadde derfor sendt en ridder til Orknøyene for å få klarhet i situasjonen. Hvis det derimot var sant at Margrete var død, rådet William Fraser Edvard til å skynde seg nordover til den skotske grensen for å avverge en skotsk borgerkrig.¹⁴³ Ettersom ryktene om Margretes død hadde nådd de skotske magnatene, forberedte mange av dem seg på å kjempe om den skotske tronen, og de hadde allerede begynt å samle hærene sine.

---

¹³⁹ Helle 1990: 151

¹⁴⁰ DN 19, nr. 364

¹⁴¹ Helle 1990: 151

¹⁴² DN 19, nr. 349; RN 2, nr. 604, 605

¹⁴³ DN 19, nr. 368

Det viste seg etterhvert at ryktene var sanne. Like etter at hun ankom Orknøyene hadde Margrete dødd. Det ser derimot ikke ut som om den engelske kongens ambisjoner ble påvirket av Margretes død, og heller ikke av de to traktatene. Like før Margrete hadde satt seil hadde han utpekt biskop Anthony Bek til å være «Lieutenant of Scotland» i Margrete og prins Edvards sted fram til de ble gift. De skotske vokterne ble instruert i å følge biskopens ordre, vel vitende om biskopens lojalitet til den engelske kongen. Det ble fort klart at han ikke hadde fått denne stillingen bare for å representere Margrete og prins Edvard, men for å iverksette en politisk reform i Skottland.¹⁴⁴ Det var et klart brudd på Birgham-traktaten, hvor Edvard hadde forpliktet seg til å bevare Skottlands lover, grenser og tradisjoner. Et annet eksempel på hvordan Edvard brøt traktaten er hva som skjedde med øya Man. Øya var ubestridt en del av Skottland etter Perth-avtalen i 1266, men etter Aleksanders død hadde Richard av Burgh, jarlen av Ulster, tatt over styringen. Richard var en av den engelske kongens mektigste vasaller, og i juni 1290 ga han den engelske kongen styringen av øya.¹⁴⁵ At det skjedde under forberedelsene til Birgham-traktaten er også et tegn på at den engelske kongen ikke hadde noen intensjoner av å følge bestemmelsene i traktaten.

4.3 Resultat og påvirkning

I forhold til de dynastiske ambisjonene alle de tre partene hadde for ekteskapet, hadde deres mål mest sannsynlig blitt oppnådd dersom ekteskapet hadde blitt gjennomført. Siden Margrete aldri ble dronning, og ekteskapet aldri fant sted, oppnådde ikke skottene det de ønsket, som var indre og ytre fred. Vi kan se at Edvard først og fremst arbeidet for en union med Skottland før Margretes død, mens han etterpå var fast bestemt på å ta kontrollen over Skottland med makt.¹⁴⁶ Vi ser dette i og med at bestemmelsene i Birgham-traktaten ikke ble holdt, og at han via sine handlinger heller ikke hadde noen intensjon om det. Allerede før Margretes død brøt han det første punktet i traktaten, da han prøvde å innføre en politisk reform i Skottland og tok kontroll over øya Man. Her kan man tydelig se at Margrete bare ble brukt som en brikke i Edvards politiske spill. Etter Margretes død brøt han punkt to i traktaten, som gikk ut på at om Margrete døde uten å etterlate seg en arving, skulle Skottland falle tilbake til nærmeste arving fritt, udelt og uten noen underkastelse til England. Han utnevnte John Balliol til konge, som ble tvunget å underkaste seg den engelske kongen. Alle disse handlingene tydet på at Edvard ikke hadde tenkt å la en så stor sjanse til å skaffe seg overherredømme over hele De britiske øyer gå fra seg, selv om den opprinnelige planen om ekteskap mellom Margrete og hans sønn gikk i vasken.

---

¹⁴⁴ Barrow 1990: 134

¹⁴⁵ Barrow 1990: 133

¹⁴⁶ Barrow 1990: 136

Skottene oppnådde derfor det motsatte av det de hadde som mål med ekteskapsavtalen, nemlig konflikter både internt i Skottland mellom magnatene, og tap av suverenitet til den engelske kongen. Det er flere årsaker til dette. For det første var Margrete kvinne (ei lita jente egentlig), og det hadde aldri før forekommet at en kvinne skulle arve den skotske tronen i kraft av egen rett. På grunn av det patriarkalske samfunnet man hadde i middelalderen var det forventet at hun skulle ha en ektemann ved sin side, som i realiteten ville hatt makten. I dette tilfellet ville det vært prins Edvard (2.) som hadde fått makten. Hadde Margrete vært en mann ville ekteskapsforhandlingene vært annerledes. Da ville det eventuelt ha blitt forhandlet om et ekteskap med en engelsk prinsesse, som mest sannsynlig ikke ville fått noe betydelig makt i Skottland, i forhold til hva Edvard (2.) ville hatt. For det andre var forholdet mellom Norge og England avgjørende. Dersom forholdet mellom dem hadde vært annerledes hadde kanskje ikke Margrete blitt akseptert som arving av den skotske tronen, fordi det var tydelig at Eirik 2. Magnusson trengte en mellommann som Edvard for å få henne akseptert. Skottene konsulterte også Edvard angående Margrete. På en annen side godtok skottene Margrete som arving trolig for å forhindre interne konflikter om tronen. En annen faktor som er viktig å ta hensyn til er at Margrete også var arving til den norske tronen. Etersom Eirik og Håkon ikke fikk noen sønner, eller andre arvinger fram til 1297 kunne det ha oppstått en treriksunion med Norge, Skottland og England.¹⁴⁷

Hadde Margrete overlevd turen over til De britiske øyer hadde utfallet definitivt blitt annerledes. Det er derimot umulig å si helt konkret hva som ville skjedd, og om uavhengighetskrigene kunne ha blitt unngått. Jeg mener det var en stor mulighet for at uavhengighetskrigene fortsatt kunne ha funnet sted, bare av en annen karakter. Etersom Margrete var såpas ung ville hun nok ha blitt politisk påvirket av den engelske kongen, spesielt dersom hun ankom England først. Med tanke på at hun også skulle gifte seg med hans sønn, som i realiteten ville hatt makten, kunne de skotske magnatene derfor ha endt opp med å kjempe om skotsk uavhengighet fra engelsk innflytelse gjennom Margrete og Edvard (2.) på den skotske tronen.

4.4 Sammenfatning

I dette kapitlet har det overordnede spørsmålet vært om den planlagte ekteskapsinngåelsen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England hadde noen betydning for den skotske uavhengighetskampen. For å svare på dette ble målet med ekteskapsinngåelsen for både Skottland, England og Norge diskutert og satt i sammenheng med forhandlingene om Margretes

---

¹⁴⁷ Lunden 1976: 456

posisjon i Skottland. Skottenes ambisjoner med Margrete som dronning og et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard var å videreføre Aleksanders dynasti på den skotske tronen, og dermed unngå krig både innenlands mellom de skotske magnatene og en ytre krig med England. Den engelske kongens ambisjoner var i strid med skottenes, ettersom han gjennom dette ekteskapet hadde planer om å åpne Skottland opp for engelsk politisk innflytelse, og gjennom dette oppfylle sin ambisjon om å oppnå overherredømme over hele De britiske øyer. Den norske kongen hadde derimot ambisjoner om å sikre sin datter en trone, og gjennom henne å få utbetalt de pengene han hadde krav på. Alle de tre partenes mål med ekteskapet ville mest sannsynlig ha blitt realisert dersom ekteskapet hadde funnet sted. Dessverre ble aldri ekteskapet gjennomført, noe som førte til at skottene oppnådde det motsatte av hva de ville med dette ekteskapet, nemlig interne konflikter mellom de skotske magnatene om den skotske tronen, og tap av uavhengighet til den engelske kong Edvard 1. Det er vanskelig å svare på hva som ville skjedd dersom Margrete hadde overlevd turen over til De britiske øyer, og om uavhengighetskrigene kunne blitt unngått. Det er mulig at det kunne ha ført til en uavhengighetskrig av en annen karakter, ettersom Skottland og England etter hvert ville ha fått den samme kongen og dronningen.

5. Den skotsk-franske alliansen

Under overherredømmet til Edvard 1. ble det krevd at den skotske kongen og flere av hans magnater skulle stille til krig mot Englands erkefiende Frankrike. Skottene følte seg nok lurt av Edwards løfter ved inngåelsen av Birgham-traktaten i 1290, og under tronstriden øynet de heller mulighet for en allianse med franskmennene, som siden juni 1294 hadde vært i konflikt med England. I 1295 inngikk derfor Skottland en allianse med Frankrike som varte helt fram til 1560. Alliansen er sett på som starten av det som skottene i dag kaller ‘den gamle alliansen’ (også kalt ‘the auld alliance’) og er blitt betegnet som Skottlands utenrikspolitiske hjørnestein gjennom høy- og senmiddelalderen.¹⁴⁸ For å besegle denne alliansen blir det nevnt i flere kilder at en ekteskapsinngåelse mellom den skotske kongens sønn og en fransk grevedatter skulle finne sted. Parallelt med inngåelsen av denne alliansen ble det også inngått en allianse mellom Norge og Frankrike.

I dette kapitlet skal jeg undersøke hva målet med denne alliansen var for Skottland og Frankrike gjennom å undersøke bakgrunnen for, og forhandlingene om traktaten. Deretter skal jeg se hva skottene oppnådde med avtalen, gjennom å se på hva som ble avtalt, og hva som faktisk ble gjennomført. I tillegg til å se på den skotsk-franske avtalen vil jeg også se på bakgrunnen, forhandlingene og selve traktaten som ble inngått dagen før, mellom Norge og Frankrike, for å sammenligne. Selv om traktatene ikke var rene ekteskapsavtaler, slik som den i forrige kapitel, er det fremdeles interessant å undersøke disse avtalene ettersom begge skulle besegles med ekteskapsinngåelse.

5.1 Bakgrunn

5.1.1 Kontakten med Frankrike

Skottlands kontakt med Frankrike går lenger tilbake enn 1295. Helt siden 1173, og muligens også lenger tilbake i tid, hadde det vært vanlig praksis fra både fransk og skotsk side å søke hjelp fra hverandre mot England.¹⁴⁹ I tillegg hadde de tidligere skotske kongene Aleksander 2. og Aleksander 3. begge giftet seg med franske kvinner, etter først å ha hatt engelske dronninger. Ifølge de tilgjengelige kildene begynte kontakten mellom Skottland og Frankrike i 1295 da den franske kongen, Filip 4., i mai det året beordret at skotske handelsmenn som befant seg i Flandern skulle få innvilget visse privilegier.¹⁵⁰ Ett av disse privilegiene må ha vært beskyttelse,

---

¹⁴⁸ Barrell 2000: 105

¹⁴⁹ Barrow 2013: 83

¹⁵⁰ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 335

for den 14. juli betalte han erstatning til skotske handelsmenn i Flandern.¹⁵¹ Grunnen til at den franske kongen valgte å gjøre dette var at han prøvde å bygge opp en allianse mot England. I juni 1294 brøt det ut en konflikt mellom Frankrike og England over hertugdømmet Gascogne i Frankrike, som førte til at England gikk inn i militærallianser blant annet med den tysk-romerske keiseren, Flandern og Aragon, mot Frankrike.¹⁵² Den franske tilnærmelsen mot skottene tilsa derfor at de kunne være interessert i å alliere seg med skottene, men vi vet ikke hvem av de to partene som først tok kontakt for en allianse. Om det var den franske kongen som først tok initiativ var nok ikke skottene vanskelig å be, da overherredømmet til Edvard begynte å tære på. Skottene mente Edvard kom med urimelige krav, spesielt da han forlangte at den skotske kongen og flere av de skotske magnatene skulle stille til krig mot Frankrike. Derfor kan det også ha vært skottene som tok det første steget mot en allianse med franskmennene. Uansett hvem som tok initiativet ble det i et dokument datert 5. juli 1295, samtidig som det angivelig skal ha blitt avholdt et skotsk parlamentsmøte i Stirling, nevnt at fire skotske sendemenn ble sendt til den franske kongen med tillatelse til å forhandle om en allianse.¹⁵³

Hvem som stod bak det som ble bestemt i dokumentet fra 5. juli er omdiskutert. Kildene er motstridene spesielt angående John Balliols rolle i forhandlingene om å inngå i en allianse med den franske kongen. I de fleste kilder kommer det frem at det var et representativt råd bestående av tolv skotske magnater som skal ha bestemt at det skulle sendes sendemenn til Frankrike. Det skal derimot ha framkommet i flere samtidige krøniker at John sendte sendemenn til pave Celestin 5. i slutten av 1294, der han spurte om å bli løst fra sin vasall-ed til den engelske kongen, begrunnet med at den ble avlagt ved tvang.¹⁵⁴ Hvis dette stemmer, hadde han forsøkt å komme seg ut av den engelske kongens grep før parlamentsmøtet sommeren 1295. Det kommer også frem i flere kilder at de tolv magnatene ble utnevnt til å være voktere for 'å forsvare rikets frihet', da deres egen konge ikke så ut til å klare dette.¹⁵⁵ Barrow beskriver Balliols situasjon slik:

[...] ground between the upper and nether millstones of an overlord who demanded humble obedience and a community of the realm whose leaders insisted that he stand up manfully for their independence.¹⁵⁶

---

¹⁵¹ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 337, 338

¹⁵² Barrow 2013: 82

¹⁵³ Nicholson 1959: 116

¹⁵⁴ Barrell 2000: 106. Krønikene dette skal være skrevet i er *The Chronicle of Walter of Guisbourough*, og *The Chronicle of Pierre de Langtoft*

¹⁵⁵ Barrow 2013: 81; Brown: 174

¹⁵⁶ Barrow 2013: 81

John Balliol befant seg derfor i en kinkig situasjon. Sannsynligvis mente de skotske magnatene at det var på tide å handle, og John hadde nok en rolle i dette ettersom allianseavtalen inneholdt en ekteskapsallianse mellom hans sønn og en fransk grevedatter.

5.1.2 Den norske kongens krav

For å sammenligne den norsk-franske avtalen med den skotsk-franske er det viktig å vite hvorfor Norge valgte å gå inn i en allianse mot England, noe som er uklart. Noe som er mer uklart er hvorfor de inngikk i en indirekte allianse med Skottland, som var det riket Norge hadde konflikter med. Kjernen i konflikten kan sies å ha vært de manglende skotske utbetalingene.

Under tronstriden i Skottland sendte Eirik sendemenn for å forhandle om hans rettigheter som arving til den skotske tronen og hans økonomiske krav i Skottland. Han la inn krav på den skotske tronen gjennom sin avdøde datter Margrete, men kravet gikk ikke gjennom. Derfor gikk sendemennene over til å forhandle om Eiriks økonomiske krav. De viste til punktet i Roxburgh-traktaten der medgiften ble satt til 14.000 mark sterling. Av dette var 7000 mark sterling betalt da Aleksander 3. levde, mens restsummen ble gjort om til jordegodsinntekter fra flere skotske eiendommer. De årlige jordegodsinntektene ble i Roxburgh-traktaten satt til 700 mark. Dersom inntektene fra godsene ikke strakk til skulle enda en eiendom legges til. Utbetalingen hadde stoppet da kong Aleksander døde, og vokterne av Skottland hadde nektet utbetaling. Som følge av dette ba de norske sendemennene om at Edvard, som nå var overherre av Skottland, skulle sørge for at kong Eirik fikk fastslått sin rett til inntektene fra godsene han hadde krav på, og at restansene fra de tre foregående årene ble betalt tilbake.¹⁵⁷

Dommen i saken ble avgjort 2. juni i Berwick, der Edvard tilkjente Eirik de juridiske rettighetene til de godsene han hadde krav på. Han fikk også tilkjent tre år med utestående restanser av inntektene.¹⁵⁸ I desember og januar sendte Edvard ut flere instruksjoner til fogdene og sheriffene i de områdene Eirik hadde krav på utbetaling at de pengene de skyldte kongen (Edvard 1.), på rundt 800 pund sterling, skulle betales til kong Eirik Magnusson.¹⁵⁹ Kort tid før 8. februar 1293 sendte Eirik brev til Edvard, hvor han forklarte at hans klerk, Peter Algotsson hadde lånt han en sum penger, og at de pengene Eirik hadde til gode i Skottland skulle utbetales til han. Som Eiriks fullmektig hadde Peter Algotsson hatt problemer med å samle inn pengene i Skottland, og bad derfor Edvard om å gripe inn i saken.¹⁶⁰ Edvard skrev deretter i et brev til den norske kongen at han skulle gjøre sitt beste for at Peter Algotsson skulle motta pengene, og

---

¹⁵⁷ DN 19, nr. 372 s. 361-73

¹⁵⁸ DN 19, nr. 377

¹⁵⁹ DN 19, nr. 381, 382, 383

¹⁶⁰ DN 19, nr. 384

at han hadde skrevet et brev til den skotske kongen hvor han ble instruert i å gjøre det som var mulig i saken. 16. november skrev Edvard igjen til den skotske kongen der han refererte til dommen han avga i favør Eirik Magnusson i Berwick, og at den norske kongen i Johns regjeringstid ikke hadde fått utbetalt det han hadde krav på. John ble instruert i å foreta utbetalingen, hvis ikke så den engelske kongen seg nødt til å gripe inn.¹⁶¹

I årsskiftet 1293-1294 sendte den norske kong Eirik brev til Edvard der han viste til Perth-traktaten og den årlige utbetalingen på 100 mark som han hadde krav på etter å ha overgitt Man og Hebridene til skottene. Etter at John Balliol ble skotsk konge, hadde denne utbetalingen også stoppet, i likhet med jordegodspengene i Skottland. Perth-traktaten tilsa at traktratsbrudd skulle straffes med en bot på 10.000 mark sterling etter pavelig restriksjon.¹⁶² Eirik ba om den engelske kongens råd i saken. Den engelske kongen ga et positivt svar på dette, men ingenting mer.¹⁶³ Det at den engelske kongen, som overherre av Skottland, ikke hadde klart å gi Eirik de utbetalingene han hadde krav på etter Margrete, og at han ignorerte kravet Eirik hadde på utbetalinger for Man og Hebridene var nok det som førte til at Eirik inngikk i en allianse med den franske kongen. Nicholson nevner også denne teorien som den mest sannsynlige.¹⁶⁴

5.1.3 Målet med allianseavtalene

Som vi kan se var det flere faktorer som gjorde at skottene ønsket å inngå i en allianse med den franske kongen. Bakgrunnen var at de følte seg undertrykt av overherredømmet til Edvard, og at deres konge, John Balliol, befant seg i en fastlåst situasjon mellom Edvard og de skotske magnatenes interesser. Det at Edvard behandlet John som en marionett, og ydmyket han i den engelske retten var én av faktorene som gjorde at skotske magnater og John Balliol selv ønsket å komme ut av Edvards grep. Selv om John ble framstilt ulikt i skotske og engelske kilder, hadde han søkt om pavens hjelp til å komme seg ut av den underdanige posisjonen under Edvard. Det er derfor rimelig å anta at John var med på beslutningen om å sende sendemenn til Frankrike i 1295, for å forhandle fram en allianse. Edvards krav om at både John og flere av de skotske magnatene måtte stille til krig mot Frankrike var nok dråpen som fikk begeret til å renne over. Skottene visste at noe måtte gjøres for å få tilbake den uavhengige stillingen de hadde da Aleksander 3. fortsatt levde, og ved å alliere seg med Frankrike trodde de nok at de hadde en større mulighet enn om de handlet alene.

Det var nok også hva den franske kongen, Filip 4., tenkte. Han hadde kjennskap til forholdet mellom Edvard og skottene, og kom nok fort fram til at Skottland kunne være en smart

---

¹⁶¹ DN 19, nr. 391

¹⁶² DN 8 nr. 9

¹⁶³ DN 19, nr. 411

¹⁶⁴ Nicholson 1959: 122

alliansepartner. Fordi Edvard hadde samlet flere allianser mot han, slik som den tysk-romerske keiseren, Flandern og Aragon, ble han nødt til å inngå allianser selv. At han valgte å gi visse privilegier til skotske handelsmenn som befant seg i Flandern var nok en del av planen med å tiltrekke seg skottenes oppmerksomhet. Ved å velge Skottland og Norge som sine alliansepartnere ville Filip true Edvard både til sjøs og til lands på De britiske øyer.

Kjernen i den norske kong Eiriks utenrikspolitiske orientering i denne perioden var å få utbetalt de pengene han hadde krav på. Grunnen til at han da valgte å inngå i forhandlinger med den franske kongen må ha vært fordi han trodde at det var en større mulighet til å få utbetalt kravene sine gjennom han enn den engelske kongen. Ut fra de omtalte dokumentene kan vi se at Edvard prøvde å få John Balliol til å utbetale det skottene skyldte til Eirik, men tålmodigheten til den norske kongen må ha tatt slutt og han prøvde derfor en annen taktikk.

Alle partene hadde ulike mål for allianseavtalen. Skottene ønsket uavhengighet, Filip ønsket å bygge opp en allianse mot Edvard og hans allierte og Eirik ønsket å sikre seg de utbetalingene han hadde krav på.

5.2 Allianseavtalene

Det er uklart akkurat når forhandlingene om alliansene startet. Det vi vet er at skottene hadde blitt enig om å sende sendemenn til Frankrike 5. juli 1295 og at Filip 4. august samme år utstedte et vernebrev for to av sendemennene fra Skottland.¹⁶⁵ Parallelt med forhandlingene om en skotsk-fransk allianse var det også en forhandling om en norsk-fransk allianse. I et brev datert 24. juni 1295 utnevnte kong Eirik et sendebud for å forhandle med den franske kongen om en allianse. Den franske kongen gikk derfor for alvor inn for å sikre seg mot den engelske kongen og hans alliansepartnere. Alliansen med Norge ble inngått dagen før den skotsk-franske, 22. oktober 1295, og det er derfor jeg velger å se på denne først.

5.2.1 Den norsk-franske avtalen

I juni 1295 ble Audun Hugleiksson utpekt av kong Eirik til å forhandle med den franske kong Filip 4. om å inngå i en gjensidig og evigvarende forbundstraktat. Audun Hugleiksson hadde også fullmakt til å love Frankrike norsk hjelp og støtte av alle slag mot deres fiender, og da særskilt mot England og hans allierte.¹⁶⁶

Frankrikes mål for å inngå en allianse med Norge var først og fremst på grunn av den norske flåten. For å invadere England og ta kontroll over den engelske kanal hadde han behov for assistanse.

---

¹⁶⁵ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 339

¹⁶⁶ DN 19, nr. 398

I traktaten¹⁶⁷ mellom Norge og Frankrike ble det bestemt at:

- (1) Norge skulle yte råd, hjelp og flåtestøtte på 200 galeier¹⁶⁸ og 100 store skip i krigen mot England og deres allierte.
- (2) Alle galeiene og skipene skulle være tilstrekkelig bevæpnet og utrustet med 50 000 gode og utvalgte krigere i fire måneder hvert år så lenge krigen varte.
- (3) I gjengjeld skulle Filip betale 30 000 mark sterling¹⁶⁹ hvert år. Om han ønsket en mindre styrke enn hva som var oppgitt, eller at flåten skulle operere i mer enn fire måneder i året måtte betalingen synke eller øke tilsvarende.
- (4) Den franske kongen skulle innen 15. mars hvert år varsle den norske kongen om hvor stor styrke han ville ha kommende år. Denne styrken skulle normalt stå klar til overfart 1. mai samme år.
- (5) Mellom 15. mars og 1. mai skulle den norske kongen sende fullmektiger med garanterende gisler¹⁷⁰ til Flandern for å motta betaling.
- (6) Den franske kongen skulle innen mai ha betalt halve summen av det han skyldte. Den resterende halvparten skulle bli utbetalt i løpet av de to neste månedene.
- (7) Den norske kongen skulle i nærvær av franske sendemenn ratifisere denne traktaten i rettslige former.

Traktaten bærer preg av at Norge skulle være krigshjelp for Frankrike, der Norge fikk betalt for tjenesten som om de var leiesoldater. Nordmennene fikk et forskudd på 6000 mark sterling av den franske kongen som skulle bli trukket av første ordinære betaling. Dersom det viste seg at det ikke ble ytt norsk støtte måtte hele beløpet tilbakebetales innen påsken 1297. Traktaten ville også bli ugyldig dersom tilbakebetalingen ikke skjedde i samsvar med traktaten.¹⁷¹

Den franske kongen sendte 17. november samme år et brev til Eirik Magnusson der han viste til traktaten Audun Huggleiksson hadde inngått på hans vegne, og at han sendte tre

---

¹⁶⁷ DN 19, nr 399; Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 343

¹⁶⁸ Nicholson 1959: 117. Nicholson påpeker at det står feil i fotnota til Stevenson, hvor Stevenson oppgir at det er 200 hjelmer som ble lovt, mens den rette oversettelsen er galeier (galleys).

¹⁶⁹ Nicholson 1959: 118. Nicholson påpeker også at Stevenson oversetter summen til 50 000 sterling, men at han da forvirrer summen med mennene som skal bli sendt. Den rette summen er 30 000 sterling.

¹⁷⁰ Ifølge Jenny Benham var gissler i denne perioden brukt for å garantere at motparten holdt avtalen man hadde inngått, og må ikke forveksles med krigsfanger. Les mer i Benham 2011: 156-177

¹⁷¹ DN 19, nr. 402, 403

sendemenn til Norge for å få kong Eiriks skriftlige bekreftelse på traktatene.¹⁷² Ratifiseringen av traktaten fant sted 28. mars året etter i Bergen.¹⁷³

Selv om det ikke ble nevnt i selve traktaten, ble det nevnt i andre kilder at den skulle bli beseglet med en ekteskapsinngåelse. Audun Huggleiksson inngikk en avtale om at Håkon, den norske kongens bror, skulle gifte seg med en fransk grevedatter.¹⁷⁴ Den franske kongen sendte tre sendemenn til Norge november 1295 med fullmakt til å forhandle om et ekteskap med datteren til grevinnen av Joigny.¹⁷⁵ Men Håkon hadde allerede i flere brev i 1294 bedt den engelske kongen om hjelp til å finne en passende engelsk brud til han. Han hadde også mottatt svar fra Edvard om at han gjerne kunne stille som mellommann, og han utstedte leidebrev for han og hans sendemenn.¹⁷⁶ Det ser ikke ut til at Håkon aksepterte avtalen som ble inngått på sine vegne, da det ikke finnes spor av et inngått ekteskap mellom han og en fransk grevedatter. Konsekvensene av dette kommer jeg tilbake til.

5.2.2 Den skotsk-franske avtalen

Etter at de skotske magnatene og kong John hadde besluttet å sende sendemenn til Frankrike i juli 1295, ble avtalen inngått 23. oktober samme år. Sendemennene ble sendt for å forhandle om både en ekteskapsinngåelse mellom kong Johns sønn Edvard og den franske grevedatteren Jeanne av Valois, og en gjensidig vennskapsallianse.

I traktaten¹⁷⁷ mellom Skottland og Frankrike ble det bestemt at:

- (1) Det skulle inngås et ekteskap mellom Edvard Balliol, den skotske kongens sønn, og Jeanne av Valois, datter av Karl, greve av Valois og Anjou.
- (2) Den franske kongen skulle gi 25 000 petits livres Tournois¹⁷⁸ til bryllupet og 1500 mark sterling som årlig medgift.
- (3) Den skotske kongen og alle hans magnater måtte gå inn i en krig mot England.

---

¹⁷² DN 19, nr. 404

¹⁷³ DN 19, nr. 406; RN 2, nr. 817. Regestaen oppgir at det står feil dato i DN. Rett dato skal være 28. mars 1296

¹⁷⁴ Lunden 1976: 454-455

¹⁷⁵ DN 5, nr. 29

¹⁷⁶ DN 19, nr. 393, 394

¹⁷⁷ K. M. Brown. et al (red.): *The Records of Parliaments of Scotland to 1707*, letters patent narrating and ratifying the Franco-Scottish Alliance, St. Andrews, 2007-2019,

https://www.rps.ac.uk/search.php?action=print&id=194&filename=john_balliol_trans&type=trans (Sist aksessert 11. mai 2019)

¹⁷⁸ Livres Tournois var en fransk myntenhet for sølvpenger basert på vekt.

- (4) Dersom den engelske kongen angrep Skottland på grunn av at Skottland gikk til krig mot England, skulle Frankrike enten angripe fra en annen side for å distrahere England, eller sende hjelp direkte til Skottland.
- (5) Dersom den engelske kongen skulle forlate England under krigen, skulle den skotske kongen invadere England og beleire hans eiendommer og slott.
- (6) Det var bare tillatt å inngå fred med England og deres allierte dersom alle partene ble involvert i en fredsforhandling.
- (7) Ratifiseringen av denne traktaten skulle ikke bare bli gjort av den skotske kongen, men også skotske magnater, baroner, riddere og lokalsamfunn (burghs).

Avtalen ble ratifisert av John Balliol, skotske magnater og seks skotske lokalsamfunn i Dunfermline 23. februar 1296.¹⁷⁹

Traktaten var en defensiv og offensiv allianse mot England og deres allierte. Frankrike, som allerede var i en konflikt med England forlangte at skottene også skulle bli en del av denne ved å angripe England. Dersom England skulle angripe Skottland lovte Frankrike at de skulle bistå. Traktaten skulle bli beseglet med en ekteskapsinngåelse mellom John Balliols sønn, Edvard Balliol, og en niese av den franske kong Filip 4., Jeanne av Valois.¹⁸⁰ Det kommer fram i traktaten hva den franske kongen skulle betale for bryllupet og i medgift for Jeanne. Man kan dermed anta at flere detaljer angående denne ekteskapsinngåelsen ble, eller skulle bli, diskutert ved en senere anledning.

5.2.3 Tilleggsavtaler

Inngåelsen av de to traktatene førte til tilleggsavtaler mellom Norge og Skottland. Norge og Skottland gikk derfor ikke formelt inn i en allianse med hverandre, men ble indirekte bundet sammen gjennom sine traktater med Frankrike. Den franske kongens motiv bak dette var at han ikke ønsket at hans allierte skulle bli distrahert fra å hjelpe han mot England på grunn av uenigheter dem mellom. Derfor ble det samtidig som inngåelsen av traktaten mellom Norge og Frankrike utstedt en kunngjøring fra de skotske sendemennene i sammenheng med Norges støtte i krigen mot England og deres allierte. I kunngjøringen lovte de, på vegne av den skotske kongen, å ikke føre krig mot eller skade Norges konge på grunn av tidligere eller framtidige konflikter dem imellom. Videre lovte den skotske kongen å utbetale den norske kongen de

---

¹⁷⁹ Nicholson 1959: 116; Bonner 1999: 12. De seks lokalsamfunnene (burghs) var Aberdeen, Perth, Stirling, Edinburgh, Roxburgh og Berwick.

¹⁸⁰ Nicholson 1959: 116

inntektene han hevdet å ha krav på i Skottland.¹⁸¹ Det finnes ingen norsk kunngjøring av samme type, men det er rimelig å anta at det var en enighet om at Norge heller ikke skulle angripe eller skade den skotske kongen så lenge de begge var allierte med den franske kongen. Ratifiseringen av den skotsk-franske traktaten av John Balliol og de skotske magnatene nevnte derimot ingenting om forholdet til Norge.

5.2.4 Etterspill

Den norsk-franske alliansen ble aldri en realitet. Det er spekulert i om hele avtalen bare var en planlagt bløff som skulle skremme engelskmennene, ettersom flåtekravet den franske kongen hadde var urealistisk stor, men dette var nok ikke grunnen. Den franske kongen hadde allerede utbetalt 6000 mark sterling som et forskudd til de norske. Grunnen var heller at krigen stilnet mellom Frankrike og England, og da England erobret Skottland i 1296 var det igjen den engelske kongen som best kunne fremme Norges økonomiske krav i Skottland.¹⁸² Den norske kongen vendte seg derfor tilbake til Edvard.

Den skotsk-franske alliansen holdt derimot stand. Det er som sagt usikkert hvilket tidspunkt Edvard ble klar over alliansen skottene hadde inngått med Filip. Det første tegnet i kildene er i et dokument fra 13. februar 1296, der Edvard beordret at eiendommene og løsøre han tidligere hadde fratatt de skotske magnatene på engelsk jord skulle bli solgt.¹⁸³ I en krønike oversatt av Joseph Stevenson kan man følge Edwards bevegelser inn i Skottland, som startet i mars 1296: «[...] he conquered the realm of Scotland, and searched it, as is above written, within twenty-one weeks, without any more.»¹⁸⁴ Skottene kjempet tilbake, men 7. juli måtte kong John og flere skotske magnater overgi seg. John måtte gi avkall på alliansen med Frankrike og abdisere fra den skotske tronen.¹⁸⁵

5.3 Resultat og påvirkning

Begge traktatene var separate avtaler inngått med Frankrike rettet mot England og deres allierte, som skulle bli beseglet med en ekteskapsinngåelse. Traktatene ble forhandlet om og inngått i samme tidsrom, og de ble bundet sammen med tilleggsavtaler mellom Norge og Skottland. Hva oppnådde skottene egentlig med å inngå i denne alliansen med Filip 4.? Målet for alliansen var å komme seg ut av overherredømmet til Edvard og få tilbake den uavhengige stillingen de hadde før Aleksander 3. døde. Inngåelsen av alliansen kan derimot ses på som en utløsende årsak til

---

¹⁸¹ DN 19, nr. 401; RN 2, nr. 795; Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 344; Nicholson 1959: 129-130

¹⁸² Bjørge 1995: 90-91; Nicholson 1959: 130

¹⁸³ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 349

¹⁸⁴ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 352

¹⁸⁵ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 372; Brown 2004: 175; Barrow 2013: 96

at England gikk til krig mot Skottland. Skottene ble brukt som brikker i en maktkamp som i hovedsak foregikk mellom den engelske og den franske kongen. Det var Edvard 1. som først forlangte at den skotske kongen og flere av hans magnater skulle stille til krig mot Frankrike. Skottene følte seg undertrykt, og søkte hjelp i hans hovedfiende, Filip 4. Deretter forlangte Filip at skottene skulle stille til krig mot England, hvor han lovte fransk bistand. Selv om den norske støtten uteble var den skotske alliansen en suksess for Filip, ettersom Edvard vendte oppmerksomheten nordover på kontinentet mens franskmennene raidet den engelske kanal.¹⁸⁶ Det skotske opprøret mot Edvard ble raskt slått ned på, og den franske hjelpen kom aldri.

Kan man ut fra dette si at alliansen Skottland inngikk med Frankrike ikke hjalp skottene i uavhengighetskampen mot England, men tvert imot bidro til det motsatte? Selv om franskmennene ikke holdt det de lovet skottene mot Edvard 1., ble avtalen fornyet flere ganger i ettertid fram til 1560, og på et tidspunkt var alliansen mellom Skottland og Frankrike det som holdt de begge uavhengige av England, ettersom den engelske kongen ikke kunne angripe de to samtidig.¹⁸⁷ Alliansen ble spesielt viktig for skottene i 1299, da England og Frankrike signerte en fredsavtale, og igjen i 1326 da Robert Bruce og Karl 4. fornyet alliansen fra 1295.

Hvorfor ble ikke traktatens bestemmelser overholdt? Norge overholdt ikke sitt løfte om krigshjelp til Filip, mens Filip ikke overholdte sine løfter om bistand til skottene. Skottene på sin side så ut til å holde sine løfter ved å inngå en krig mot England. Svaret kan være at partene ikke ble knyttet tett nok til hverandre. Selv om det ikke ble nevnt i den norsk-franske traktaten, så skulle alliansen besegles med en ekteskapsinngåelse. Ut fra kildene var planen at kong Eiriks bror, Håkon, skulle gifte seg med en fransk grevedatter. Grunnen til at det ikke ble noen ekteskapsinngåelse kommer ikke fram i kildene. Kanskje var det fordi Norge ikke hadde tenkt å holde traktatsbestemmelsene fra begynnelsen av, og derfor ikke så noen hensikt med å inngå i et dynastisk ekteskap med Frankrike. Bakgrunnen for å inngå en allianse med den franske kongen var for å prøve en ny taktikk for å få utbetalt de pengene han hadde krav på fra Skottland. Det kan også hende at Håkon ikke aksepterte en fransk grevedatter som brud, ettersom han hadde søkt råd hos Edvard om å finne en engelsk brud året før. Håkon giftet seg imidlertid ikke før i 1299, og da med en tysk prinsesse.

Ekteskapsinngåelsen som skulle bli inngått mellom Edvard Balliol og Jeanne av Valois var i stor grad fremtredende i traktatsbestemmelsen. I traktaten var det til og med bestemt hvem som skulle gifte seg, i kontrast til den norsk-franske traktaten. Det kommer derimot ikke fram i noen kilder at ekteskapet, i likhet med det norsk-franske, ble gjennomført. Også her vet vi ikke grunnen. Det kan ha vært at videre forhandlinger om ekteskapet ble stoppet av skottene da de

---

¹⁸⁶ Brown 2004: 278

¹⁸⁷ Bonner 1999: 12-13

ikke fikk den bistanden de ble lovet mot England. Det kan også ha vært på grunn av at Edvard tvang John og resten av de skotske magnatene til å gi avkall på alliansen. Det som kommer frem er at de manglende ekteskapsinngåelsene kan ha hatt noe med at traktatsbestemmelsene ikke ble overholdt, men det kan også hende at ekteskapsinngåelsene ikke ble gjennomført fordi man ikke hadde som intensjon i å overholde traktatsbestemmelsene i det hele tatt.

5.4 Sammenfatning

I dette kapitlet har spørsmålet vært om allianseavtalen som ble inngått 23. oktober 1295 mellom Skottland og Frankrike hadde noen betydning for skotsk uavhengighetskamp mot England. For å svare på dette ble bakgrunnen for alliansen diskutert og satt i sammenheng med den norsk-franske allianseavtalen som ble inngått dagen før. Målet med alliansen for skottene var å gjenvinne den uavhengige stillingen de hadde ovenfor England de hadde hatt før Aleksander 3. døde, ettersom de følte seg undertrykt under Edwards overherredømme. Siden Frankrike og England var i krig øynet skottene en mulighet for en allianse. Den norske kongens ambisjoner for å alliere seg med den franske kongen var å få utbetalt pengene han hadde krav på etter Margrete Aleksandersdatters død og overgivelsen av Hebridene og øya Man. Ettersom han ikke hadde lyktes med å få utbetalingene gjennom Edvard som overherre av Skottland, prøvde han nå en ny taktikk. Den franske kongens ambisjoner var å samle sammen en mot-allianse mot England og deres allierte. Ved å velge både Skottland og Norge som alliansepartnere kunne han true Edvard både til havs og til lands på De britiske øyer.

Begge traktatene var separate avtaler inngått med Frankrike mot England og deres allierte, og de ble bundet sammen gjennom tilleggsavtaler mellom Norge og Skottland, som innebar at konfliktene dem imellom skulle legges til side. Inngåelsen av alliansen førte til krig mot England for skottene, noe de var forberedt på ettersom avtalen med den franske kongen innebar at de skulle gå til krig mot England. Filip 4. på sin side holdt ikke sin del av avtalen, da den franske hjelpen uteble. Alliansen mellom Frankrike og Norge ble aldri en realitet. En faktor som kan ha spilt inn på om partene overholdt bestemmelsene i traktatene var at de begge traktatene skulle bli beseglet med en ekteskapsinngåelse som skulle knytte partene tettere sammen. Ekteskapsinngåelsene ble aldri gjennomført, og det kan ha vært en av faktorene til at alliansene ikke fungerte. Men selv om den skotsk-franske alliansen feilet helt i starten av uavhengighetskrigene, ble den viktigere senere.

6. Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson

Den norske kong Eirik 2. Magnusson giftet seg med den skotske kong Aleksander 3.s datter, Margrete Aleksandersdatter, i 1281. Bakgrunnen for ekteskapet var å bedre forholdet mellom Norge og Skottland etter konflikten om overherredømme over Hebridene og øya Man i 1260-årene. Norge ville i tillegg bedre sikre seg Orknøyene og Shetland gjennom et godt forhold til Skottland. Ekteskapet fikk en brå slutt to år etter bryllupet, da Margrete døde like etter å ha født datteren Margrete. I 1293 giftet Eirik seg på ny med en skotsk kvinne, datteren av den høytstående Robert Bruce og søster til den framtidige skotske kongen Robert Bruce 1., Isabella Bruce.

Det er et magert kildeomfang rundt bakgrunn og forhandlinger om dette ekteskapet, og selve ekteskapsavtalen er ikke bevart. Det finnes derimot flere kilder som kan si noe om Isabellas liv som enkedronning. Derfor vil jeg prøve å koble Isabellas dronningrolle til skottenes uavhengighetskamp, ettersom disse kildene kan gi oss innblikk i livet hennes i Norge, og hvor stor grad hun hadde kontakt med familien sin hjemme i Skottland. I dette kapitlet vil jeg derfor se kort på bakgrunn og forhandlinger om ekteskapet i sammenheng med tronstriden i Skottland, siden det var under disse forhandlingene ekteskapsinngåelsen mest sannsynligvis har blitt diskutert. Deretter vil jeg undersøke om Isabellas dronningrolle i Norge kan si oss noe om hva skottene oppnådde med dette ekteskapet.

6.1 Bakgrunn

6.1.1 Norsk utenrikspolitisk orientering

Den norske kongen, Eirik 2. Magnusson, hadde som sagt tatt en skotsk dronning i sitt første ekteskap. Ved å gifte seg med enda en skotsk kvinne kan man anta at Eiriks ambisjon var å videreføre ambisjonene han hadde da han giftet seg med Margrete.¹⁸⁸ På slutten av 1200-tallet var forholdet til England og Skottland viktig både av politiske og økonomiske grunner, og Eirik fortsatte den vesteuropeiske politiske orienteringens som hans far og farfar hadde hatt.¹⁸⁹ Norges utenrikspolitiske orientering vestover har røtter helt tilbake til vikingtiden på 800-900-tallet, og de mange norske bosettelsene på Orknøyene, Shetland, Hebridene og Man var med på å opprettholde kontakten. Både Norge og Skottland hadde utnyttet rivaliseringen mellom

---

¹⁸⁸ Randi B. Wærdahl «Dronning Isabella Bruce», i Bjørn Bandlien (red.), *Eufemia – Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012: 85

¹⁸⁹ Jon Vidar Sigurdsson & Anne Irene Riisøy, *Norsk historie 800-1536 – Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*, Det norske samlaget 2011: 119

forskjellige faksjoner som kjempet om territorium på disse øyene til deres egen vinning. Øyene ble styrt av lokale konger som stod i et vasallforhold enten til den norske eller skotske kongen. Mange av disse kongene hadde også dynastiske forbindelser til enten Norge eller Skottland.¹⁹⁰ Kontakten ble sterkere etter at Norge fikk sin egen kirkeprovins på midten av 1100-tallet, som inkluderte bispedømmene på Hebridene og øya Man.¹⁹¹

Som nevnt i forrige kapittel var kjernen i den norske kong Eiriks utenrikspolitiske orientering i denne perioden å få utbetalt de pengene han hadde krav på. Han hadde prøvd å få pengene utbetalt gjennom Edvard 1.s overherretittel over Skottland., men til ingen nytte. Alliansen med Frankrike var en ny retning for å få det realisert. Et ekteskap mellom Norge og Skottland kan også ha vært en ny retning.

6.1.2 Målet med ekteskapet

Målet med ekteskapet må knyttes opp til den politiske situasjonen i Skottland, som var den pågående tronstriden. Etter å ha vært i konflikt med Skottland angående manglende utbetalinger han hadde hatt krav på etter Margretes død kunne den norske kongen nå bedre sitt forhold til skottene. Isabellas far var en lojal tilhenger av Edvard 1. av England, som den norske kongen også hadde et godt forhold til. Ved å gifte seg med Isabella knyttet han derfor også sterkere bånd til den engelske kongen.¹⁹²

En annen ambisjon kan ha vært å knytte dynastiske bånd til en framtidig konge av Skottland.¹⁹³ Bruce-familien var en av de mektigste skotske slektene og en aktiv deltager i skotsk politikk. Etter Aleksander 3.s død var Isabellas farfar en av rivalene om den skotske tronen. Den norske kongen trodde kanskje at Robert Bruce hadde et sterkere krav på tronen enn John Balliol, og at han ville vinne tronstriden. Det kan derfor være en av grunnene til at han giftet seg med Isabella Bruce, da han trengte skotske allierte. Det er rimelig å anta at Eirik trodde at han ville få utbetalt det han hadde krav på gjennom Robert Bruce som skotsk konge. På en annen side kan Bruce-familiens ambisjoner for dette ekteskapet ha vært å sikre Isabella en trone, og et godt forhold til Norge. Bruce-familiens land lå nær grensen til England¹⁹⁴, og de var som sagt tilhengere av den engelske kongen, som de visste hadde et godt forhold til den norske kongen. Dersom Robert Bruce skulle vinne tronstriden hadde han bruk for allierte utenfor kongedømmet.

---

¹⁹⁰ Moseng et.al 2007: 151

¹⁹¹ Helle 1990: 142

¹⁹² Barrow 2013: 86

¹⁹³ Wærdahl 2012: 100

¹⁹⁴ Se Vedlegg 2

6.2 Ekteskapsavtalen

Det finnes bare tre bevarte kilder for dette ekteskapet. Den første kilden er et reisepass Edvard utstedte for Robert Bruce, jarl av Carrick og hans datter Isabella, for en reise til Norge 28. september 1292.¹⁹⁵ Neste kilde er fra 27. juli 1293, da Edvard utstedte et løyve for Robert Bruce, jarl av Carrick, for å reise inkognito til Norge. Løyvet hadde varighet fram til 29. september 1294.¹⁹⁶ Den siste kilden er en protokoll over Isabellas brudeutstyr som hun brakte med seg til Norge, som ankom Bergen 25. september 1293.¹⁹⁷

6.2.1 Forhandlinger

Vi vet ikke hvem som tok initiativ til eller hvem som utførte forhandlingene om dette ekteskapet siden ingen av kildene er bevart. Avtalen må derimot ha blitt inngått før september 1292, og det er derfor sannsynlig at forhandlingene skjedde i forbindelse med tronstriden, ettersom passet i den første kilden ble utstedt to måneder før avgjørelsen i tronstriden fant sted, som var 17. november 1292. De rådende oppfatningene i skotsk og norsk forskningslitteratur kobler også bakgrunnen for ekteskapet til disse forhandlingene.¹⁹⁸ I et slikt ekteskap var det forutsatt at det måtte forhandles om økonomiske betingelser. Dersom det ikke hadde blitt inngått en avtale før 29. september 1292, hadde det nok heller ikke blitt utstedt et reisepass til Norge. En annen faktor er at både kong Eiriks sendemenn og deler av Bruce-familien og deres tjenestemenn befant seg i Berwick samtidig under tronstriden. Derfor kan det godt hende at det var enkelte av de norske sendemennene som hadde forhandlet om Roxburgh-traktaten, som også forhandlet om denne avtalen.¹⁹⁹

6.2.2 Innhold

På grunn av at selve ekteskapstraktaten ikke er bevart vet vi heller ikke eksakt hva de ble enige om. Det er derimot stor sannsynlighet for, slik som Randi Wærdahl påpeker, at den hadde likhetstrekk med traktaten som ble inngått i Roxburgh i 1285 mellom Eirik 2. Magnusson og Margrete Aleksandersdatter og det som ble bestemt i ekteskapsavtalen til Håkon 5. Magnusson og Eufemia.²⁰⁰ Roxburgh-traktaten inneholdt detaljerte opplysninger angående morgengave og medgift, og om hvordan disse skulle utbetales dersom en av partene døde. Medgiften var satt til 14 000 mark sterling som skulle bli utbetalt over fire omganger mellom 1281-1284. Den

---

¹⁹⁵ DN 19, nr. 379

¹⁹⁶ DN 19, nr. 389

¹⁹⁷ DN 19, nr. 390

¹⁹⁸ Frøhaug 2015: 67

¹⁹⁹ Bjarne Erlingsson var tilstede både under forhandlingene i Roxburgh, og ved forhandlingene i tronstriden.

²⁰⁰ Wærdahl 2018: 41

skotske kongen kunne velge å utbetale siste halvdel av medgiften av landinntekter tilsvarende 100 mark for hver 1000 mark, som vil si rundt 700 mark. Avtalen var også klar på at om Eirik døde etter bryllupet, skulle Margrete få beholde de landområdene hun hadde mottatt i morgengaven som enke. Hvis hun bestemte seg for å forlate Norge om hun ble enke, skulle hun få en årlig utbetaling som samsvarte med verdien på landområdene.²⁰¹ Dersom ekteskapsavtalen til Eirik og Isabella hadde likhetstrekk med denne, ville Isabella ha mottatt norske landområder som morgengave, og beholdt inntektene av disse som enkedronning, selv om hun hadde valgt å forlate Norge.

Ekteskapsavtalen mellom kong Håkon og dronning Eufemia er i likhet med ekteskapsavtalen til Isabella og Eirik tapt. Men et vitnebrev datert 10. desember 1305 i Bergen forteller oss at 16 norske magnater hadde lovt å overholde bestemmelsene til Håkon angående et tillegg til dronning Eufemias morgengave, som var Bygdøy ved Oslo og alt som tilhørte det.²⁰² Ut fra dette brevet og Roxburghtraktaten kan man anta at ekteskapsavtalen mellom Eirik og Isabella hadde noenlunde samme innhold, spesielt med tanke på hvordan dronningen skulle sikres økonomisk dersom kongen døde. På en annen side kan det hende at visse ting ble gjort annerledes, for eksempel utbetalingen av medgiften, spesielt hvis man tar Eiriks lange kamp om å få utbetalt resten av medgiften etter Margretes død i betraktning.²⁰³ Vi kan derfor ikke si noe sikkert om hvordan ekteskapsavtalen mellom Eirik og Margrete så ut, men ut fra kilder fra perioden hun var enkedronning, ser det ut som om hun hadde blitt godt sikret økonomisk. Dette kommer jeg tilbake til.

6.2.3 Etterspill

Eksakt når Isabella ankom Norge eller når bryllupet fant sted er usikkert. Vi vet ikke om det ble foretatt noen reise til Norge i sammenheng med den første kilden fra 1292. Disse kildene er også litt forvirrende i forhold til om det var hennes far eller bror som tok følge med Isabella til Norge. Dette kunne ha vært interessant å vite i forbindelse med hvilket forhold hun hadde med sin bror, som ble viktig da Robert Bruce ble skotsk konge i 1306. I den første kilden er det klart at det må ha vært hennes far som skulle følge med henne til Norge, ettersom passet blir utstedt for Robert Bruce og *hans datter* Isabella Bruce. I den andre kilden, derimot, er det bare gitt et løyve til Robert Bruce, jarl av Carrick. Det er her det blir uklart hvem av de to Robert Bruce det menes, da Robert Bruce, den fremtidige kongen og Isabellas bror mottok jarledømmet Carrick fra sin far i november 1292.²⁰⁴ Det vil si at da den andre kilden ble utstedt i juli 1293

---

²⁰¹ DN 19, nr. 305; RRS IV part I: 157-158

²⁰² DN 3, nr. 61

²⁰³ Wærdahl 2018: 41

²⁰⁴ Barrow 2013: 86

var det Isabellas bror som var jarl av Carrick, og ikke hennes far. Det er derfor uklart om det er hennes bror eller far det er snakk om i den andre kilden. Det kan ha vært hennes far ettersom det er ham den første kilden omhandler. Det ser også ut til at Isabellas far beholdt jarletittelen i all høflighet, og at han fremdeles ble omtalt som jarl av Carrick etter å ha gitt fra seg jarletittelen.²⁰⁵

Det er ut fra protokollen over brudeutstyret hennes vi eventuelt kan si noe om når hun ankom og når bryllupet fant sted. Utstyret ble overlevert 25. september 1293 i Bergen til Audun Hugleiksson og Welant de Sticklaw av fire representanter for Robert Bruce, jarl av Carrick. Welant de Sticklaw, en engelskmann som tjente kong Eirik, hadde en bror som var i jarlen av Carricks tjeneste. Dermed representerte Welant og hans bror hver sin herre ved overleveringen av brudeutstyret.²⁰⁶ Dette kan være med på å stryke troen på at det var Isabellas bror som fulgte med henne til Norge. Isabella hadde nok ankommet rundt samme tidsrom som utstyret, og bryllupet fant mest sannsynligvis sted like etter. Kilder til selve bryllupet er ikke bevart, men det er nærliggende å tro at bryllupet ble holdt i Kristkirken på Holmen, ettersom den kongelige residensen hadde tilholdssted der.²⁰⁷

6.3 Isabellas dronningrolle

Da Isabella Bruce giftet seg med Eirik Magnusson i 1293, kan man anta at hun ble kronet til dronning ikke lenge etterpå, ettersom at hun hadde med seg to små kroner og klær til sin kroning.²⁰⁸ Kroningsseremonien fant mest sannsynligvis sted i Kristkirken, der bryllupet også kan ha blitt holdt, men det finnes ingen kilder om seremonien. Vi vet svært lite om livet til Isabella som dronning av Norge. Det vi vet er at hun fødte datteren Ingebjørg i 1297, og at det i et dokument fra 1306 viser at hun var tilstede da kong Eirik lå på dødsleiet i Breidastova i kongsgården i Bergen 12. juli 1299, dagen før han døde. Hun måtte i 1306 avgi vitnesbyrd om kongens beslutning fra denne dagen i en gårdssak.²⁰⁹ Det finnes derimot flere kilder rundt hennes liv som enkedronning. Hvorfor Isabella ikke returnerte hjem til Skottland etter at hun ble enke er ukjent. Enkedronninger hadde som nevnt tidligere som regel tre valg: Å trekke seg ut av hoffet og tilbake til landområdene hun hadde mottatt ved morgengaven, gå i kloster, eller gifte seg på nytt. Med tanke på Bruce-familiens situasjon på begynnelsen av 1300-tallet kan man fort skjønne hvorfor det ikke var særlig fristende å reise tilbake til Skottland. Etter å ha

---

²⁰⁵ G. W. S Barrow, «Robert I [Robert Bruce], (1274-1329)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 4. oktober 2008, Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/3754> (Sist aksessert: 11. mai 2019)

²⁰⁶ DN 19, nr. 390; Wærdahl 2012: 101

²⁰⁷ Wærdahl 2018: 34

²⁰⁸ DN 19, nr. 390; Wærdahl 2012: 103

²⁰⁹ DN 3, nr. 64

tappt den skotske tronstriden hadde landområdene til Bruce-familien blitt fratatt dem av den nye kongen, John Balliol, og hans allierte, noe som førte til at de søkte tilflukt i England. Det kan derfor ha vært tryggere for Isabella å oppholde seg i Norge på dette tidspunktet. Da Robert Bruce valgte å ta opp kampen om tronen igjen i 1306 fikk han fort kjenne på den engelske kongens vrede. Tre av Isabellas brødre, og flere svogere, ble henrettet, og hennes søstre ble kidnappet. Kristina Bruce ble holdt fanget i et engelsk kloster i perioden 1306-1314, mens Mary Bruce ble holdt innesperret i et spesialbygget bur i Roxburgh.²¹⁰ Det er derfor ikke særlig overraskende at Isabella fortsatte å bli værende i Norge.

Isabella var økonomisk uavhengig og kunne fritt disponere over sine midler. Mesteparten av hennes inntekter stammet nok fra morgengaven, som diskutert tidligere sannsynligvis var norske landområder og inntekten av disse. Hun brukte mye av pengene sine på gaver til kirken i Bergen, da hun hadde knyttet sterke bånd til både kirken og biskopen.²¹¹ Hun holdt trolig til i kongsgården i Bergen fram til 1324, da hun mottok flere hus på Holmen i gave fra biskopen i Bergen, på grunn av hennes godvilje og velgjerninger mot ham og kirken i Bergen.²¹² Man kan se flere tilfeller av at hun hadde et godt forhold til biskopen. I flere brev mellom 1324-1339 omtaler biskopen Isabella som «fru» og «viðulegh fru».²¹³ Vi ser også hennes sterke bånd til kirken i hennes testament, hvor hun gir en pengegave til Kristkirken i Bergen mot at det holdes messe, klokkeklang og at det blir gitt mat til fattige i sammenheng med hennes begravelse.²¹⁴ Dette var vanlig i testament for aristokratiet, men viktig i denne sammenhengen for å vise hennes gode forhold til biskopen.

Selv om Isabella forble i Norge finnes det flere kilder der man kan se at hun ivaretok sine interesser i Skottland. I et regnskap fra tolloppkreverne i Aberdeen mellom 1340-1341 har en norsk kjøpmann fått ettergitt en tollavgift etter en forbønn fra Isabella og hennes søster, Kristina.²¹⁵ Dette viser at Isabella hadde kontakt med sin søster, og det er derfor svært sannsynlig at hun også hadde kontakt med andre i familien. I 1342 betalte den skotske hoffmarskalken en sendemann av kong David 2. som hadde dratt til Norge, og en sendemann som hadde ankommet Skottland, sendt fra Isabella.²¹⁶ Det er ikke kjent om den skotske kongens sendemann hadde noe med Isabella å gjøre, men man kan anta at det er en mulighet. Hva Isabellas sendemann gjorde i Skottland er også ukjent, men det er rimelig å anta at hun holdt kontakt med familien eller opprettholdte sine interesser på andre måter.

---

²¹⁰ Brown 2004: 201-202; Wærdahl 2012: 107

²¹¹ DN 2, nr. 154

²¹² DN 2, nr. 152; Wærdahl 2012: 105

²¹³ DN 2 nr. 152; DN 8, nr. 96, 122. «Viðulegh fru» kan oversettes til «ærverdige frue»

²¹⁴ DN 21, nr. 15

²¹⁵ DN 19, nr. 560

²¹⁶ DN 19, nr. 563

Isabella var enkedronning i hele 59 år til hun døde i 1358, 86 år gammel.

6.4 Resultat og påvirkning

Isabella hadde bare vært dronning i syv år før Eirik døde i 1299. Den nye kongen var Eiriks bror, Håkon 5. Magnusson, og han ektet Eufemia, en tysk prinsesse, samme år som han ble konge. Isabella fikk deretter rollen som enkedronning. Enkedronninger hadde en sterk posisjon i det norske middelaldersamfunnet.²¹⁷ Det hadde også Isabella, noe vi kan se via en vigsling av en ny biskop i Bergen i desember 1305. I en notis blir det påpekt at den nye biskopen ble vigslet i nærvær av kong Håkon, enkedronning Isabella og dronning Eufemia.²¹⁸ Hun var også tilstede ved hoffet i Stockholm i mars 1340 sammen med kong Magnus Eriksson og sin datter, Ingebjørg.²¹⁹ Isabella ble også nevnt som en del av kongefamilien i en kunngjøring fra biskop Audfinn i Bergen i 1320.²²⁰ At hun alltid var tilstede ved viktige begivenheter og seremonier viser at hun fremdeles hadde en plass i kongefamilien, selv etter Eirik døde. Hun hadde også innflytelse på den norske kongen, noe man kan se i et brev fra 1339, der hun blandet seg inn i kongens affærer. I brevet, som var fra biskopen i Bergen til kong Håkon, ba både biskopen og Isabella om nåde for en mann som skal ha begått forsettlig drap, og som var på vei til St. Peter for å gjøre bot.²²¹ Mannen ble benådet av kongen, slik det kommer fram av et senere brev.²²² Isabellas mening hadde altså noe å si. Det at Isabella ble værende i Norge etter Eiriks død gjorde at hun fremdeles ble sett på som en del av kongefamilien og hadde innflytelse ovenfor kong Håkon, noe som var en fordel for skottene, og spesielt for hennes bror, Robert Bruce.

At Isabellas bror skulle bli motstander til den engelske kongen på starten av 1300-tallet kunne ikke forutsees da bryllupet stod i Bergen i 1293. I 1299, da Håkon 5. Magnusson etterfulgte Eirik Magnusson på den norske tronen, tilbød Håkon den engelske kongen hjelp av den norske flåten i krigen mot Skottland, med mål om å vinne tilbake Hebridene og å få utbetalt pengene hans bror og han selv hadde krav på. Edvard hadde allerede innen den tid erobret mesteparten av Skottland og tatt John Balliol til fange, og ønsket mest sannsynligvis ingen ny konge i nord.²²³ Avvisningen fra den engelske kongen kan ha vært en av faktorene til at den norske kongen etter 1306 hadde sympati med skottene og Robert Bruce. Han hjalp Robert med å skjule flere som rømte fra Skottland på Orknøyene, og kanskje også i Norge, i tidsrommet

---

²¹⁷ Wærdahl 2012: 103

²¹⁸ DN 7, nr. 31

²¹⁹ DN 6, nr. 58

²²⁰ DN 7, nr. 89

²²¹ DN 8, nr. 122

²²² DN 8, nr. 126

²²³ Bjørgo 1995: 89

1306-1307.²²⁴ Robert Bruce kunne muligens selv ha søkt tilflukt på Orknøyene eller i Norge i denne perioden, da det er uvisst hvor han befant seg. Håkon mottok derfor et brev fra Edvard der han krevde å få utlevert biskopen av Moray, som hadde medvirket på drapet av John Comyn, fra Orknøyene og at hans fiender i fremtiden ikke måtte få tilhold i kong Håkons rike.²²⁵ Selv om vi ikke har noe bevis er det rimelig å anta at Isabella kan ha fungert som et bindeledd her, mellom sin bror og den norske kongen. Dette viser at Isabella hadde en innflytelsesrik rolle i Norge, selv om hun var enkedronning, og at hun fremdeles hadde bånd til Skottland og til sin familie. Hun kan derfor ha utnyttet sin posisjon for å hjelpe sin bror i kampen mot den engelske kongen.

Et annet eksempel på Isabellas rolle som bindeledd mellom Norge og Skottland kan man se i 1312. Norske sendemenn møtte kong Robert i Inverness for å løse konflikter som hadde oppstått. Kriminelle skotter hadde gått i land på Orknøyene og fanget en av den norske kongens ridder og drottsete, som måtte kjøpe seg fri med egen eiendom og avgifter han hadde samlet for kongen. Den skotske kongen hevdet at han ikke kjente til saken, men at han skulle betale erstatning. Robert på sin side klagde på at skotske kjøpmenn fra St. Andrews uten grunn hadde blitt arrestert i Norge av den norske kongens sysselmann og tjenestemenn, og at varene deres hadde blitt beslaglagt. I tillegg hadde den norske sysselmannen arrestert den skotske kongens væpner på Orknøyene. De norske sendemennene lovet på vegne av den norske kongen å gi erstatning for dette.²²⁶ Samtidig som disse konfliktene ble løst fornyet Robert Bruce og Håkon 5. Magnusson Perth-avtalen. Som del av denne lovte Robert å utbetale den årlige summen på 100 mark han skyldte for øyene.²²⁷ Endelig hadde kravene Eirik Magnusson hadde stilt til Skottland blitt betalt, i alle fall en liten del av den. Om Eirik ikke hadde giftet seg med Isabella, kunne konflikten muligens vedvart. Det er tydelig at Isabella hadde innflytelse, og det kan tenkes at det var hun som hadde oppfordret til at partene skulle møtes i Inverness for å forhandle, eventuelt at hun fungerte som et bindeledd i kommunikasjonen mellom de to kongene. Dette kan ha ført til at konflikten endelig ble løst.

At Isabella forble i Norge etter kong Eiriks død var mulig gjennom hennes økonomiske uavhengighet og hennes gode forhold til biskopen og kirken i Bergen. Dette førte til at hun spilte en viktig rolle for skotsk-norske forhold. Det er kjent at dronninger i middelalderen skulle være et bindeledd mellom sin mann og hennes familie, men i dette tilfellet var hun bindeleddet mellom den nye kongen og sin opprinnelige familie.

---

²²⁴ Brown 2004: 276

²²⁵ DN 19, nr. 450

²²⁶ DN 19, nr. 481

²²⁷ DN 19, nr. 482

6.5 Sammenfatning

I dette kapitlet har spørsmålet vært om Isabella Bruces ekteskapsinngåelse med den norske kong Eirik 2. Magnusson hadde betydning for Skottlands uavhengighetskamp. For å svare på dette har målet med ekteskapet blitt diskutert, og satt i sammenheng med tronstriden i Skottland. Både den norske kongens og Bruce-familiens ambisjoner kan settes i sammenheng med tronstriden. Eirik ønsket mest sannsynlig en dynastisk relasjon til en mulig framtidig konge av Skottland for å etablere et godt forhold. Slik hadde han større mulighet til å få utbetalt det han hadde krav på. Bruce-familiens ambisjoner kan ha vært å sikre Isabella en trone, og å sikre seg allierte utenfor det skotske kongedømmet dersom Isabellas farfar ble tildelt den skotske tronen. Begge partene hadde også et godt forhold til den engelske kong Edvard 1., og ekteskapet kan også ha vært en måte å knytte sterkere bånd til han på, gjennom at to av hans allierte knyttet sterkere bånd til hverandre.

Deretter har forhandlingene og hva de ble enige om rundt ekteskapet blitt diskutert. Etersom det er veldig magert kildeomfang omkring forhandlinger og ekteskapsavtalen er tapt, finnes det bare tre dokumenter som kan fortelle oss noe om dette. Ut fra disse dokumentene er det sannsynlig at ekteskapet har blitt forhandlet om og inngått før den avgjørende sesjonen i tronstriden fant sted 17. november 1292. Det er også stor sannsynlighet for at ekteskapstraktaten mellom Eirik og Isabella hadde likhetstrekk med traktaten som ble inngått i Roxburgh i 1285 mellom Eirik og Margrete og ekteskapstraktaten til kong Håkon 5. Magnusson og dronning Eufemia, slik som bestemmelser om medgift, morgengave og sikring av begge parter dersom en av de døde.

For å svare på hva skottene oppnådde med dette ekteskapet ble Isabellas dronningrolle i Norge lagt til grunn. Etter Eiriks død i 1299 ble hun fremdeles sett på som en del av kongefamilien og hadde innflytelse ovenfor kong Håkon. Ved at Isabella ikke reiste tilbake til Skottland etter at hun ble enkedronning var hun med på å opprettholde kontakten mellom Norge og Skottland, noe som kom hennes bror til gode. Hun var mest sannsynligvis involvert i at Håkon tok imot skotske flyktninger på Orknøyene under en turbulent tid for Robert i Skottland. Hun kan også ha vært involvert i å løse konflikter mellom Norge og Skottland i 1312, og vært et bindeledd mellom den norske kongen og sin bror slik at de løste konfliktene og fornyet Perth-avtalen.

7. Elisabeth av Burgh og Robert Bruce 1.

I 1306 startet Robert Bruce en politisk omveltning da han drepte sin sterkeste motstander til den skotske tronen, og han ble kronet til konge like etter. Dette førte til at den skotske uavhengighetskrigen blusset opp igjen etter fredsavtalen i 1304, og Robert måtte kjempe hardt for å bli anerkjent som skotsk konge. Noen år tidligere, i 1302, giftet han seg med sin andre kone, Elisabeth av Burgh, datter av Richard av Burgh, jarl av Ulster i Irland.

I dette kapitlet vil jeg se på bakgrunnen til ekteskapet, og om ekteskapsinngåelsen hadde noen betydning for Roberts kamp om den skotske tronen, som var sentral i de skotske uavhengighetskrigene. Grunnen til at jeg har valgt Robert Bruces andre ekteskap, og ikke hans første, er fordi det var Elisabeth som var hans kone da han ble konge, og hun som ble dronning. Det finnes ingen kilder som sier noe om denne ekteskapsinngåelsen, noe som gjør det vanskelig å si noe konkret om forhandlingene og om ekteskapet. Det finnes heller ingen oversatte kilder som sier noe konkret om Elisabeth som dronning. Jeg kommer derfor til å konsentrere meg om å koble alliansen med hennes familie til Robert Bruces kamp om den skotske tronen og gjenerobringen av Skottland fra den engelske kongen.

7.1 Bakgrunn

7.1.1 Roberts rolle i starten av uavhengighetskrigen

Da den engelske kongen avgjorde tronstriden i favør for John Balliol i 1292, hadde Robert Bruce den eldre vanskelig for å godta dette, og han hadde ingen intensjoner om å gi opp. Dagen etter dommen falt overførte han tronkravet og jarledømmet Carrick til sin sønn, Robert Bruce (den. 6.) To dager etter at han hadde mottatt jarledømmet fra sin far, overførte Robert jarledømmet til sin sønn, Robert Bruce, den fremtidige kongen.²²⁸ Grunnen til dette var at skotske landeiere ikke lenge etter Johns kroning måtte sverge en ed til han. Ved å overføre sin tittel og land til sin sønn kunne både Robert Bruce den eldre og Robert Bruce (den 6.) unngå å binde seg til kong John i en ed, og ville dermed være fri til å følge sitt krav når tiden var riktig.²²⁹

Da flere skotske magnater dannet et nytt vokterskap over Skottland for å formelt overta kongemakten, og bestemte seg for å inngå en allianse med den franske kongen, holdt Bruce-familien seg på sidelinjen. De besluttet å ikke hjelpe John i å ta makten tilbake, og støttet heller den engelske kongen, noe de ikke var alene om. Flere av de skotske magnatene, spesielt de som

---

²²⁸ Det er her altså snakk om 3 forskjellige Robert Bruce, se Vedlegg 1

²²⁹ Watson 1998: 17

hadde eiendommer i England, støttet den engelske kongen.²³⁰ Da krigen startet i slutten av mars 1296, var Bruce-familien på Edwards side, og hadde derfor blitt fratatt sine skotske landområder av de skotske magnatene som støttet John. Bruce-familien oppholdte seg derfor på sørsiden av grensen, ved Carlisle. Siden beslaglegningen av skotske eiendommer i 1295 hadde de holdt Carlisle Castle for den engelske kongen, og de overvant et angrep fra skottene der i mars 1296.²³¹

Skottene led et stort nederlag i starten av krigen, Mange av de skotske magnatene som hadde støttet John ble fengslet, og John måtte gi avkall på den skotske tronen og ble selv fengslet. Robert Bruce (den 6.), faren til den fremtidige kongen, hadde lagt fram et ønske om den skotske tronen, legitimert gjennom sin fars krav, til Edvard. Dette ble avslått, da Edvard avskaffet den skotske kongemakten og selv tok styringen over Skottland.²³²

Freden i Skottland varte ikke lenge. Edvard hadde undervurdert den skotske motstanden og i løpet av 1297 bygde opprøret seg opp igjen, nå med William Wallace og flere av de resterende skotske magnatene ved roret. En av de skotske opprørslederne var Robert Bruce, nå jarl av Carrick, og den fremtidige kongen. Han hadde egentlig alt å tjene på å være på den engelske kongens side. Argumentet for hvorfor han byttet side skal ifølge han selv ha vært at han var skotsk, og derfor ville kjempe for sitt folks uavhengighet. Barrow skriver at denne forklaringen er for enkel for moderne historikere, og at de mener at skotsk nasjonalisme var et produkt av uavhengighetskrigen, og ikke en av årsakene til krigen.²³³ Uansett hvilken grunn han hadde hatt til å skifte side, kan man se at han beordret sin fars vasaller i Carrick til å støtte den skotske siden i krigen, selv om hans far fremdeles stod med Edvard og hadde fått beskjed om å samle troppene på den engelske siden.²³⁴ Vasallene var uvillige i starten, men fulgte etterhvert den unge Bruces ordre ettersom de var på skotsk side under slaget om Stirling Bridge.²³⁵ Det er derimot ukjent om Robert Bruce var tilstede under slaget ved Falkirk året etter.²³⁶ Den skotske uavhengigheten må derfor ha vært svært viktig for Robert, ettersom han nå støttet motsatt side enn det resten av familien hans gjorde under krigen.

Siden opprøret mot Edvard i 1294, da magnatene hadde gått sammen for å overta kongemakten og inngå en allianse med Frankrike, hadde vokterstillingen(e) blitt gjenopptatt. Vokterne handlet på kong Johns vegne, og på slutten av 1298 ble Robert Bruce (den framtidige

---

²³⁰ King & Etty 2016: 21; Brown 2004: 179

²³¹ Barrow 2013: 92; Barrell 2000: 106

²³² Barrow 2013: 97-99; King & Etty 2016: 22-23

²³³ Barrow 2013: 110

²³⁴ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 338

²³⁵ Barrow 2013: 113

²³⁶ Barrow 2013: 133

kongen) og John Comyn den yngre utpekt som voktere.²³⁷ De to hadde et vanskelig forhold, ettersom de og deres slekter var sterke politiske rivaler. Men det viste seg at de klarte å samarbeide og samle seg rundt den skotske uavhengighetskampen til en viss grad. 10.mai 1300 så det imidlertid ikke ut til at Robert var vokter lenger. Rivaliseringen mellom de skotske magnatslektene var stort sett til stede gjennom begge uavhengighetskrigene. Hvorfor Robert ikke hadde rollen som vokter lenger etter 1300 er uvisst, men en av grunnene kan ha vært fordi han ikke lenger ville handle på vegne av kong John, ettersom det nå åpenbarte seg en mulighet for at han kunne returnere til Skottland. «It was one thing for the young earl to act as guardian theoretically in King Johns name; it was quite another to fight for him if he were to return to reclaim his throne.»²³⁸ I 1299 inngikk England og Frankrike en fredsavtale som førte til at John ble utlevert til paven. I 1301 ble John overlevert til den franske kong Filip, og i januar 1302 ble det forhandlet fram en våpenhvile mellom England og Skottland.²³⁹ Det var derfor en stor mulighet at John kunne returnere til Skottland.

I 1302 byttet Robert Bruce igjen side. I et memorandum oversatt av Barrow kan vi se at Robert overga seg til Edvard, og ba om nåde gjennom hans families mange år i lojal tjeneste til han. Robert fikk et vagt løfte om at hans rett til sin families land skulle bli opprettholdt.²⁴⁰ Grunnen til at han byttet side enda en gang er omdiskutert. Det kan ha vært på grunn av motsetningene mellom han og Comyn-familien, men dette blir sett på som lite trolig. Flere argumenterer for at Roberts underliggende motiv for å bekjempe den engelske kongen var Bruce-familiens konstante kamp om den skotske tronen og opprettholdelsen av deres posisjon i skotsk politikk.²⁴¹ En av faktorene som lå bak sidebyttet var nok at situasjonen til John hadde endret seg. Om John skulle returnere til Skottland var både tronen, jarledømmet og hans families andre landområder i fare. Støtten til John var utbredt i det skotske samfunnet, og han hadde en voksen sønn som arving. En annen grunn kan ha vært at han trodde han kunne bli konge over Skottland gjennom Edvard 1. Det kunne også ha vært Edwards alternative plan, ettersom det skotske samfunnet fremdeles var innstilt på skotsk uavhengighet gjennom kong John.²⁴² Men etter at hans fars forespørsel om den skotske tronen hadde blitt avvist var det liten sjanse for det. En annen faktor, som kan ha sammenheng med det foregående, var ekteskapet med Elisabeth av Burgh, som må ha blitt gjennomført like etter at Robert byttet side. En allianse med jarlen av Ulster var attraktivt for Robert, ettersom hans familie hadde flere forbindelser i Irland.

---

²³⁷ Barrow 2013: 137; Brown 2004: 189

²³⁸ Watson 1998: 145

²³⁹ Barrow 2013: 150, 159; King & Etty 2016: 26; Brown 2004: 191

²⁴⁰ Barrow 2013: 160; Barrell 2000: 111

²⁴¹ Watson 1998: 177; Barrell 2000: 107

²⁴² Watson 1998: 147; Barrell 2000: 111

7.1.2 Kontakten med Irland

Geografisk sett lå jarledømmet Carrick helt sør-vest i Skottland²⁴³, noe som var en faktor til at Bruce-familien hadde kontakt med øyene vest for Skottland og Irland. Jarledømmet ble først styrt av Bruce-familien i starten av 1270, da Marjorie av Carrick, som hadde arvet jarledømmet etter sin far, giftet seg med Robert Bruce den eldre. De hadde også landområder i Ulster, noe som gjorde at de hadde nær kontakt med jarlen av Ulster. Dermed hadde Bruce-familien familiære bånd i Ulster og kontakt med Irland gjennom flere ledd.

I 1286, etter Aleksander 3.s død, inngikk flere skotske magnater sør i Skottland en pakt med irske magnater, som senere er blitt kalt «The Turnberry Band»:

Bond by Patrick Earl of Dunbar, Patrick, John, and Alexander his sons, Walter Stewart, Earl of Menteith, Alexander and John his sons, Robert of Bruce, Lord of Annandale, and Robert of Bruce, Earl of Carrick, and Richard of Bruce, his sons, James, Steward of Scotland, and John his brother, Eneagus son of Dovenald, and Alexander his lawful son, whereby they engage to adhere to Sir Richard de Burgh, Earl of Ulster, and Sir Thomas of Clare in all their affairs, and to stand faithfully by them and their accomplices against all their adversaries, saving their fidelity to the King of England, and also to him who should obtain the kingdom of Scotland by reason of relationship to Alexander King of Scotland last deceased. At Turnberry in Carrick, on the eve of St. Matthew, 20th September 1286.²⁴⁴

Pakten var en gjensidig forsvars- og assistanseallianse mellom disse navngitte magnatene, som omhandlet et felttog i Irland. Paktmedlemmene ble bundet sammen gjennom deres lojalitet til den engelske kongen og den som eventuelt ble skotsk konge eller dronning. Ifølge Barrell ble ikke denne pakten inngått for at man ikke trodde at en kvinne kunne arve tronen, men heller som en forsikring om hvem som støttet hvem dersom Margrete døde uten å produsere en arving.²⁴⁵ Det var politisk uro i Skottland, og det ser ut som at denne pakten var en del av Bruce-familiens politiske spill om å kjempe om tronen, ettersom denne pakten ble brukt som grunnlag for å sikre Robert Bruce den eldre allierte under tronstriden. Ved å inkludere de irske magnatene styrket Bruce-familien båndene de allerede hadde i Irland, i tillegg til å sikre seg militær støtte utenfor Skottland. I 1296 giftet jarlen av Ulsters søster, Egidia, seg med James Stuart, noe som ga Bruce-familien enda en forbindelse til Irland og Ulster, da Stuart-familien også hadde dynastiske relasjoner til Bruce-familien, og var nære allierte.

---

²⁴³ Se kart over skotske jarledømmer på 1200-tallet i Vedlegg 2

²⁴⁴ Stevenson, Documents Vol. 1, nr. 12; Oversatt i William Fraser, *The Red book of Menteith Vol. 2*, nr. 12; Barrow 2013: 24

²⁴⁵ Barrell 2000: 95

7.1.3 Målet med ekteskapet

Det er som sagt usikkert når en eventuell forhandling om ekteskap fant sted, og mellom hvem. Det er sannsynlig at utsiktene til et ekteskap med Elisabeth ble mulig etter at Robert byttet side tilbake til den engelske kongen i 1302. I sammenheng med sideskiftet er det flere spørsmål man kan stille: Byttet Robert side for å gifte seg med Elisabeth? Valgte han bruden selv, eller var det Edvard som bestemte?

Et av grunnmotivene for begge parter til ekteskapet kan ha vært å knytte sterkere bånd til Edvard 1, noe som også ble antydnet i bakgrunnen for ekteskapet til Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson. Jarlen av Ulster, Richard av Burgh, var en av Edwards mest lojale irske magnater, og et ekteskap med hans datter ville nok ha vært uaktuelt dersom Robert stod på motsatt side av Edvard. Om det var Edvard eller Robert selv som kom på ideen om en ekteskapsinngåelse med Elisabeth er mer uklart, da det lik så gjerne kunne vært begge. Det er en mulighet for at Edvard kunne ha valgt Elisabeth for Robert for å knytte han enda mer til sin side, ettersom hennes far var en lojal undersått. Rosalind Marshall åpner derimot opp for teorien om at Robert byttet side for å gifte seg med henne.²⁴⁶ En forsterket allianse med jarlen av Ulster var som sagt attraktivt for Robert. Han hadde tidligere vært gift med den skotske Isabella, datteren av Donald, jarl av Mar, men hun hadde dødd ung og etterlatt seg en datter, Marjorie. Jarlen av Mar var en god venn av Bruce-familien, da også Roberts søster giftet seg med arvingen av Mar.²⁴⁷ Bruce-familien hadde også hatt mye kontakt med irske magnater, deriblant jarlen av Ulster, som de hadde inngått en pakt med i 1286. Derfor var denne ekteskapsinngåelsen et godt trekk for Robert Bruce, da Bruce-familien kunne opprettholde de gamle forbindelsene mellom Carrick og Ulster.²⁴⁸ Dette kunne også styrke Bruce-familiens stilling i Irland.

Det er uvisst hvilke ambisjoner Robert hadde på dette tidspunktet, men det er klart at han ikke stod på godfot med verken Comyn- eller Balliol-familien, og at han ikke ønsket at John skulle returnere som skotsk konge. Sideskiftet over til den engelske kongen og ekteskapet med Elisabeth av Burgh kan derfor ses på som et stikk mot disse, da det eventuelt kan ha vært en del av planen for å overta den skotske kongemakten i et dobbeltspill mot den engelske kongen. Dersom skotsk uavhengighet virkelig var viktig for Robert, noe det må ha vært, gir det ingen mening at han byttet side tilbake til den engelske kongen, med mindre han mente at Skottland med John Balliol som skotsk konge var verre å forholde seg til enn Skottland underlagt den engelske kongen. Skottlands uavhengighet ble igjen en kampsak for Robert da han byttet side igjen i 1306.

---

²⁴⁶ Marshall 2003: 63

²⁴⁷ Barrow 2013: 184

²⁴⁸ Barrow 2013: 184

7.2 Kampen om tronen

Roberts krav på tronen var så sterk som den kunne bli i 1304. Han hadde blitt familiens overhode da hans far døde i april og var nå lord av Annandale, jarl av Carrick, og hadde mange eiendommer i England. Han tok også over kravet til den skotske tronen fra sin far. Kanskje var det hans fars død som fikk han til å forfølge kravet. Det kan også ha vært andre faktorer som har spilt inn, for eksempel at John Comyn, som fremdeles var vokter i 1304, underkastet seg Edvard og forhandlet fram en fredsavtale. Edvard gjorde ikke samme feil som i 1296, der han utelukket de skotske magnatene fra den politiske administrasjonen av Skottland.²⁴⁹ Flere av de skotske magnatene fikk beholde landområdene sine, og derfor sin politiske innflytelse, men langt i fra alle. Det var derfor utnevnelsen av viktige stillinger og utdeling av land de skotske magnatene kjempet om. For Robert Bruce var denne freden problematisk. Han innså nok at han mest sannsynligvis ikke ville bli gjort til skotsk konge gjennom Edvard etter at fredsavtalen ble inngått. I tillegg fikk hans største motstander og flesteparten av hans støttespillere beholde sin politiske innflytelse, og mange av dem fikk også viktige stillinger som sheriffer. I konsekvens av dette mistet Robert sin stilling som sheriff i Ayr og Lanark, og ble erstattet av Comyn-familiens støttespillere.²⁵⁰ Dette viser at Edvard må ha favorisert John Comyn over Robert Bruce, selv om Robert allerede var på hans side. Kanskje hadde den engelske kongen fått en mistanke om at Robert ville bytte side igjen. 11. juni 1304 inngikk nemlig Robert Bruce en hemmelig avtale med biskop Lamberton av St. Andrews, der de lovet hverandre 'gjensidig støtte mot fremtidige farer', som mest sannsynligvis var den engelske kongen.²⁵¹ Disse handlingene kan derfor peke på at Edvard hadde en mistanke om Roberts planer.

September 1305 ble Edvards nye styre i Skottland proklamert, og seks måneder senere startet Robert Bruce opp krigen igjen. Skottland måtte igjen få en konge om landet skulle bli selvstendig. Robert Bruces kamp om tronen ble sett på som en revolusjon av en mann, men var egentlig en politisk omveltning av hele kongeriket.²⁵²

7.2.1 Drapet på John Comyn

10. februar 1306 blir John Comyn drept i Greyfriars kirke i Dumfries av Robert Bruce og hans medhjelpere. Det er uvisst hvordan hendelsesforløpet var rett før mordet og fram til Robert ble kronet som skotsk konge. Barrow legger fram ulike historier fra flere samtidige krøniker, men

---

²⁴⁹ Barrell 2000: 112

²⁵⁰ Brown 2004: 198-199

²⁵¹ Brown 2004: 198; Barrell 2000: 113; Barrow 2013: 181

²⁵² Barrow 2013: 187

nevner flere svakheter ved fremstillingene, og hva som var motivet bak.²⁵³ Det skal visstnok ha blitt arrangert et møte mellom Robert og John 10. februar 1306, men det er usikkert hva de skulle møtes om. Det er klart at om Robert hadde bestemt seg for å trosse den engelske kongen og ta den skotske tronen måtte han ha full støtte av de skotske magnatene – også av John Comyn. Det er derfor sannsynlig at det var dette Robert ville diskutere med John, men Brown tror ikke på denne teorien, ettersom han mener at John aldri ville ha gått med på Roberts plan. Comyn-familien var nå den mektigste magnatslekta i Skottland, og hadde tidligere vært de fremste lederne av den patriotiske kampen mot England fram til underkastelsen i 1304.²⁵⁴ Ettersom hans onkel, John Balliol, var i levende live og hadde en fullverdig arving i Edvard Balliol, er det nok sannsynlig at John Comyn ikke ville kjempe for Robert på tronen.²⁵⁵ Men selv om møtet ikke skulle ha dreid seg om Roberts plan, kan den ha vært et samtaleemne likevel.

Det er omdiskutert om drapet var planlagt eller om det ble gjort på impuls. Ettersom de befant seg i en kirke kan det skyldes et plutselig raseri heller enn et planlagt drap. Samtidig kunne det se planlagt ut ettersom alt som skjedde etterpå fram til kroningen skjedde så fort. En faktor som sikkert har spilt inn var at den engelske kong Edvard var syk og svak på denne tida, noe som gjorde tidspunktet gunstig til å slå til.

Etter mordet dro Robert og Elisabeth til Scone for å bli kronet. Kroningen skjedde 25. mars 1306, med hjelp fra biskopene Lamberton av St. Andrews og Wishart av Glasgow. Den engelske kongen og John Comyns allierte kom med et motangrep ikke lenge etter, som hadde ført til at Elisabeth, Marjorie og Roberts søstre hadde søkt tilflukt i Kildrummy Castle på vei nordover, men ble tatt av engelskmennene og holdt som fanger.²⁵⁶ Robert kom seg unna, men hvor han søkte tilflukt er omdiskutert. Irland kunne ha vært stedet han flyktet til, med tanke på kontakten familien hans hadde hatt der i flere år, og i og med at han var gift med en irsk jarledatter gir dette mening. Men de fleste av de irske magnatene var under Edwards overherredømme, også hans svigerfar. Ifølge Brown gikk Robert Bruce i dekning på de vestlige øyene Islay og Hebridene.²⁵⁷ Andre, slik som Helle, hevder Orknøyene og Norge kan ha vært en mulighet, med tanke på at flere av Roberts tilhengere skal ha befunnet seg der, og med tanke på koblingen til Isabella Bruce.²⁵⁸ Det kan også ha vært en mulighet fordi at Elisabeth og resten av familien hans var på vei nordover. Det er derfor ukjent hvor han faktisk oppholdte seg.

---

²⁵³ Barrow 2013: 182-183. Krønikerne det er snakk om er Barbour, Fordun og Wyntoun.

²⁵⁴ King & Ety 2016: 29

²⁵⁵ Barrow 2013: 190

²⁵⁶ Marshall 2003: 34

²⁵⁷ Brown 2004: 202

²⁵⁸ Helle 1990: 155

7.2.2 Konflikten i Irland

Den 26. mai 1315 invaderte Roberts bror, Edvard Bruce, Ulster i Irland. Edvard var raskt ute med å proklamere seg selv som konge, og fikk støtte av flere av de irske småkongene.²⁵⁹ Årsakene til invasjonen er omdiskutert. En åpenbar årsak var at Irland hadde stått på den engelske kongens side i krigen, og de hadde derfor forsynt dem med menn, penger og andre forsyninger.²⁶⁰ Ved å gå inn i Irland og avsette det engelske styret i Dublin kunne Robert åpne opp en ny front mot England, og dermed vende oppmerksomheten fra Skottland mot Irland. En annen årsak, som Robert Frame går inn på, kan ha vært at Edvard Bruce ville bli konge, og at han hadde et anstrengt forhold til sin bror.²⁶¹ Han avskriver derimot denne teorien med at det i kildene ser ut til at Robert og Edvard hadde et godt forhold, og at han til og med ble gjort til arving av Skottland, ettersom Robert ikke hadde noen sønner på dette tidspunktet.²⁶² En annen årsak kan ha vært at det var viktig for Robert Bruce å utvide familiens territorium, ettersom de i mange år hadde gode relasjoner til de gælisk-irske i Irland. Det vil si at han hadde dynastiske ambisjoner i Irland.²⁶³ Uansett hva som var grunnen kan man si at hovedstrategien ved å gå inn i Irland var for å avskjære engelsk støtte og å bruke de irske forsyningene mot England. Edvard klarte å ta Ulster, men hadde problemer straks han prøvde seg utenfor.²⁶⁴ Jarlen av Ulster, Richard av Burgh, var ikke på skottenes side, men flere faktorer gjorde at irene mistenkte han for å samarbeide med skottene. En av disse var at han hadde tapt mot Edvard Bruce i slag. En annen faktor var at han hadde giftet bort datteren sin til Robert Bruce. Han ble til og med fengslet i 1317 fordi det ble trodd at han var på skottenes side.²⁶⁵

Roberts rolle under invasjonen var at det var han selv som hadde sendt sin bror inn i Irland. I et brev det er ukjent når han hadde skrevet, åpnet han opp for å forhandle med de irske magnatene.²⁶⁶ Ettersom han i 1315 sendte sin bror for å invadere Irland, kan man anta at forhandlingene ikke hadde vært vellykket, om brevet ble skrevet før 1315. Det er antydning av flere at brevet mest sannsynligvis ble sendt ut i tidsrommet 1306-07. Om dette stemmer var det like etter kroningen av Robert, som kan bety at han håpte på irsk støtte, også fra sin svigerfar. Dersom brevet ble skrevet etter 1315 kan det ha vært en måte å få de irske småkongene til å komme til forhandlingsbordet for å hindre flere slag. Robert støttet sin bror og bidro der han

---

²⁵⁹ Duffy 1997: 134

²⁶⁰ Stevenson, Documents Vol. 2, nr. 513; Barrell 2000: 119-120; Frame 1998: 75; Duffy 1997: 131

²⁶¹ Frame 1998: 73-75. Denne teorien er basert på et dikt kalt «The Bruce», som ble til i 1375 (*The Bruce*, ed. W.W. Skeat (Scottish Text Society, 1894), bok 14, linje 1-11.) Gjengitt i Frame 1998: 73

²⁶² RRS V, nr. 58; Frame 1998: 72-74

²⁶³ King & Ety 2016: 34

²⁶⁴ Frame 1998: 77-78, 84

²⁶⁵ Sean Duffy, «Burgh, Richard de, second earl of Ulster [called the Red Earl], (b. in or after 1259, d. 1326)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 23. september 2004. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/3995> (Sist aksessert: 11. mai 2019)

²⁶⁶ RRS V, nr. 564

kunne, men trengte troppene selv mot England. Resultatet av invasjonen var at Edvard Bruce ble drept ved slaget ved Faughart i 1318, og skottene viste at de ikke kunne føre en krig på flere enn en front. Irland ble brukt som en brikke i krigen mellom England og Skottland, der begge parter ville utnytte irske ressurser. I 1328 ble England og Skottland enige i Edinburgh-Norhamptontraktaten om at skottene skulle holde seg ute av Irland, mot at den engelske kongen sluttet å blande seg inn på de vestlige øyene og Man.²⁶⁷ Irland framstår derfor som svært viktig for både England og Skottland.

7.3 Resultat og påvirkning

Ut fra hva som har blitt gjennomgått i dette kapitlet, ser det ved første øyekast ikke ut til at ekteskapet med Elisabeth ga Robert Bruce den alliansen han sårt trengte i kampen om tronen. Ekteskapet hadde funnet sted like etter at Robert Bruce hadde byttet side i uavhengighetskrigen, til den engelske kongens side. Bakgrunnen for ekteskapet kan ha vært å enten å knytte sterkere bånd til den engelske kongen, eller å bygge opp en allianse som han kunne få bruk for senere mot den engelske kongen, i et dobbeltspill.

Da Robert igjen byttet side i 1306 og tok opp kampen om tronen hadde han ikke støtte av jarlen av Ulster, da han var lojal til Edvard 1. Tre måneder etter at Robert ble kronet til konge og Elisabeth som dronning var de flyktninger, og Elisabeth ble holdt fanget i nesten åtte år. Elisabeth ble holdt i Burstwick og ble etter forholdene behandlet bra.²⁶⁸ Hennes far var mest sannsynlig en faktor for at hun ble behandlet bedre enn Bruces søstre. For Edvard 2. var det mer gunstig å holde henne som fange heller enn å drepe henne. Hun kunne ikke gi Robert noen arvtakere i fangenskap. Det var ikke vanlig med skilsmisse i middelalderen, så Robert kunne bare gifte seg på nytt dersom Elisabeth døde.²⁶⁹ Slik ble hun en viktig brikke både for Edvard og Robert under krigen. Etter slaget ved Bannockburn ble hun og de andre forhandlet fri, og hun fødte Robert flere døtre. Etter at Roberts bror, Edvard, døde i 1318, ble hans barnebarn David, født av Marjorie i 1316, hans nærmeste arving. I 1324 fødte derimot Elisabeth en sønn, David (2.). Fangenskapet til Elisabeth hadde derfor ikke ført noe med seg for Edvard 2.

Den engelske posisjonen i Skottland hadde kollapset etter at Robert ble kronet og Edvard 1. døde. I 1310, da den engelske kongen skulle lede en ekspedisjon inn i Skottland var det bare tre magnater som støttet han. En av disse var Richard av Burgh – Roberts svigerfar - selv om han ikke klarte å krysse havet på grunn av dårlig vær.²⁷⁰ Det ser derfor ikke ut som om

---

²⁶⁷ Frame 1998: 80

²⁶⁸ Marshall 2003: 34

²⁶⁹ Marshall 2003: 69

²⁷⁰ King & Ety 2016: 31

ekteskapsinngåelsen med en irsk jarledatter hadde gjort at Bruce fikk noen støtte fra jarlen av Ulster. Det er ikke overraskende, siden Bruce var på den engelske kongens side da ekteskapet ble gjennomført, og jarlen av Ulster var en av den engelske kongens mest lojale magnater i Irland. Etter å ha byttet side fikk han derfor ingen støtte av Elisabeths far i å ta den skotske tronen. Eller gjorde han det? Ifølge Sean Duffy var Richard med å kjempe mot Skottland i 1296 fordi Bruce-familien var på den engelske kongens side. I årene etter, da de engelske kampanjene i Skottland var mot Robert Bruce, ba Richard om en altfor høy pris, slik at han unngikk å kjempe.²⁷¹ Denne teorien framstår noe tynn. Jarlen av Ulster hadde mer å tjene på å støtte den engelske kongen heller enn Robert Bruce. Han var en av de best betalte undersåttene til Edvard 1. gjennom den første uavhengighetskrigen, og det er heller sannsynlig at han nektet å kjempe fordi han ikke synes han fikk nok betalt. Dersom denne teorien skulle holdt mål måtte lojaliteten til Richard vært sterkere mot Bruce-familien enn Edvard 1. Man skulle kanskje tro at han ville støtte Robert fordi han var gift med hans datter, og at han slik kunne sikre en trone til henne. Richard hadde derimot 9 andre barn, så det er ikke så stor grunn til å tro at han ville gjøre henne til prioritet.

Konflikten mellom Richard og Robert var på grunn av at de var på forskjellige sider i krigen, og for at Roberts bror invaderte Ulster, noe som førte til at Richard mistet mesteparten av den makten han hadde i Irland. Da uavhengighetskampen i første runde ble avsluttet i 1328 med Edinburgh-Norhamptontraktaten hadde ekteskapet med Elisabeth først og fremst ført til at Robert hadde skaffet seg en direkte arving, sønnen David (2.), som ble født i 1324. Han ble formelt godkjent som arving til den skotske tronen i et parlamentsmøte i 1326.²⁷² Ekteskapet bidro derfor til å opprettholde Bruce-dynastiet på tronen.

7.4 Sammenfatning

I dette kapitlet har spørsmålet vært om Robert Bruces ekteskapsinngåelse med den irske jarledatteren Elisabeth av Burgh hadde noen slags betydning for at Robert ble kronet som skotsk konge i 1306 og formelt anerkjent som skotsk konge i 1328. For å svare på dette har bakgrunnen for ekteskapet blitt diskutert, der jeg kom fram til to sannsynlige årsaker. Den første var at begge parter ønsket å knytte et sterkere bånd til den engelske kong Edvard 1., ettersom Elisabeths far, Richard av Burgh, jarl av Ulster, var en av de mest lojale undersåttene til Edvard i Irland. Det kan også settes i sammenheng med et annet ekteskap som muligens hadde samme intensjon, nemlig ekteskapsinngåelsen mellom Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson. Det er

---

²⁷¹ Duffy 1997: 131

²⁷² G. W. S. Barrow, «Elizabeth [née Elizabeth de Burgh], (d. 1327)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 23. september 2004. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/54180> (Sist akseptert 11. mai 2019)

derimot uklart om det var Edvard eller Robert som tok initiativet til dette ekteskapet. Den andre årsaken kan ha vært et dobbeltspill av Robert, der han bygde opp en allianse mot den engelske kongen som han kunne dra nytte av om han eventuelt skulle gjennomføre et nytt sideskifte, ettersom Bruce-familien i flere tiår hadde hatt kontakt med de vestlige øyene og Irland gjennom geografisk beliggenhet og landområder i Ulster.

Deretter ble det diskutert hva Robert oppnådde med dette ekteskapet i forbindelse med kampen om tronen. Uansett hvilken intensjon ekteskapet hadde hatt, byttet Robert side igjen i 1306. I kampen om den skotske tronen viste det seg at Elisabeths far var lojal mot den engelske kongen, og han fikk derfor ikke noe slags hjelp fra han i rollen som svigersønn i å bli anerkjent som skotsk konge, snarere tvert imot. Situasjonen endret seg heller ikke da Edvard Bruce invaderte Ulster i 1315. Richard av Burgh stod fremdeles på motsatt side. Det Robert Bruce først og fremst oppnådde med ekteskapet med Elisabeth av Burgh var å skaffe seg en direkte mannlig arving til den skotske tronen, noe som ikke skjedde før i 1324. Årsakene til dette var at Elisabeth hadde blitt holdt som fange i åtte år av den engelske kongen, fram til Robert klarte å forhandle henne og resten av familien sin fri etter slaget ved Bannockburn i 1314. Elisabeth fødte først flere døtre, og da Roberts bror, som hadde blitt erklært som hans arving, døde i 1318 ble hans barnebarn erklært som ny arving i fraværet av en mannlig arving. I 1324 fødte derimot Elisabeth en sønn, som i 1326 ble erklært som arving til den skotske tronen i et parlamentsmøte, og ble senere kjent som David 2.

8. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg prøvd å svare på problemstillingen: I hvor stor grad hadde de utvalgte kongelige ekteskapsinngåelsene betydning for skotsk uavhengighetskamp? For å belyse den overordnede problemstillingen presenterte jeg to underproblemstillinger jeg skulle svare på i hvert kapittel: 1. Hva var målet for ekteskapsinngåelsen for partene som var involvert? 2. Hva oppnådde skottene med disse ekteskapsinngåelsene?

I kapittel 4. tok jeg for meg den planlagte ekteskapsinngåelsen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard (2.) av England. Her kom jeg fram til at de tre ulike partene som var involvert i forhandlingene om ekteskapet, Skottland, Norge og England, alle hadde ulike mål med ekteskapet som kan settes i sammenheng med Margretes posisjon som dronning i Skottland. Skottenes ambisjon med Margrete som dronning var å videreføre den avdøde kong Aleksander 3.s dynasti på tronen, og å hindre interne konflikter mellom skotske magnater som rivaliserte om tronen. Samtidig ønsket de å unngå eksterne stridigheter med England. Den engelske kong Edvard 1. hadde gjennom Margretes posisjon som skotsk dronning ambisjoner om å skaffe seg overherredømme over Skottland, og dermed over De britiske øyer. Dette kunne han oppnå dersom Margrete giftet seg med hans sønn, som ville ført til at han hadde fått blandet seg inn i skotsk politikk og mulighet til å påvirke Margrete i sin retning, som kunne ha ført til et engelsk overherredømme. Den norske kong Eirik 2. Magnussons ambisjoner var å sikre Margrete sin rett, som var den skotske tronen, og gjennom henne å få utbetalt pengene han hadde krav på fra skottene, som var utbetalingen av den siste halvparten av Margrete Aleksandersdatters medgift, og de årlige utbetalingene for overgivelsen av Hebridene og øya Man fastsatt i Perth-traktaten.

Forhandlingene om ekteskapet og selve ekteskapstraktaten tyder på at dersom ekteskapet hadde blitt gjennomført hadde alle de tre partenes mål med ekteskapet mest sannsynligvis blitt realisert, men ettersom Margrete døde før ekteskapet ble gjennomført kan vi ikke vite noe sikkert. Det vi derimot vet er at skottene oppnådde det motsatte av hva som var målet med ekteskapsavtalen, nemlig slutten på Canmore-dynastiet, interne konflikter mellom de skotske magnatene om tronen og et tap av uavhengighet til den engelske kong Edvard 1. Dersom ekteskapet hadde funnet sted, ville Margrete ha blitt den første kvinnelige regenten i Skottland. Det er derimot usikkert om hun ville fått regjere i sin egen rett, eller om Edvard (2.) hadde fått den reelle makten med tanke på det patriarkalske samfunnet de levde i, selv om det i Salisbury-traktaten var enighet om at det var hun som skulle regjere. Hadde Margrete overlevd turen over til De britiske øyer er det en mulighet for at uavhengighetskrigene kunne blitt

unngått. På en annen side så hadde flere engelske konger hatt som ambisjon om å underlegge seg Skottland, noe som ikke endret seg i årene etter. Det er derfor en stor mulighet for at uavhengighetskrigene fortsatt kunne ha funnet sted, bare med et annet bakteppe. Hadde ekteskapet blitt fullført er det en stor sannsynlighet for at Margrete ville ha blitt brukt som en brikke i den engelske kongens spill, der det i realiteten var han, og hans sønn, som satt på makten. De skotske magnatene kan derfor ha endt opp med å kjempe mot engelsk innflytelse likevel, gjennom Margrete og Edvard (2.) på den skotske tronen.

I kapittel 5 tok jeg for meg allianseavtalen som ble inngått i 1295 mellom Skottland og Frankrike, og satte den i sammenheng med avtalen som ble inngått dagen før, mellom Norge og Frankrike. Jeg kom fram til at målet med en allianseavtale med Frankrike for skottene var å gjeninnføre den uavhengige stillingen de hadde hatt før Aleksander 3. døde, mens den norske kongen hadde som mål å få utbetalt pengene han hadde krav på fra skottene. Den franske kongen hadde som mål å lage en mot-allianse mot Edvard 1. og hans allierte, og dermed å true Edvard både til lands og til vanns. Det ble i den sammenheng laget flere tilleggsavtaler mellom Skottland og Norge for at konfliktene dem imellom ikke skulle komme i veien for alliansene.

Alliansen mellom Norge og Frankrike ble aldri en realitet og etterlot seg lite spor, mens alliansen mellom Skottland og Frankrike fikk umiddelbare konsekvenser for skottene. De gikk inn i en krig mot den engelske kongen uten å få nevneverdig støtte fra franskmennene i første omgang. Det førte til at Edvard 1. klarte å slå ned det skotske opprøret og erobre mesteparten av Skottland på bare noen få måneder. Etersom allianseavtalen opprinnelig skulle bli beseglet med et ekteskap mellom kong Johns sønn, Edvard Balliol, og den franske niesen til Filip 4., Jeanne av Valois, kan man spekulere i om den kunne ha knyttet de to alliansepartnerne tettere sammen, som igjen kunne ha gjort det vanskeligere for franskmennene å ikke overholde alliansebestemmelsene. At ekteskapet aldri ble inngått kan derfor ha vært en faktor til at alliansen ikke fungerte. Noe som støtter denne teorien er at den norsk-franske avtalen også skulle ha blitt beseglet med en ekteskapsinngåelse, mellom kong Eirik 2. Magnussons bror Håkon, og en fransk grevedatter. Hadde denne ekteskapsinngåelsen blitt inngått hadde kanskje den norsk-franske avtalen blitt en realitet. I forhold til skottenes uavhengighetskamp mot England hadde denne allianseavtalen stor betydning senere i krigene, mens den ved avtalens inngåelse og ved krigens start ikke førte til at skottene fikk den hjelpen de trengte til å oppnå uavhengighet.

I kapittel 6 ble ekteskapsinngåelsen mellom Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson undersøkt. Her kom jeg fram til at begge partenes ambisjoner med ekteskapet kan settes i sammenheng med tronstriden i Skottland, ettersom begge partene befant seg der da ekteskapsavtalen må ha blitt inngått. Målet med ekteskapet er litt uklart, men det er stor

sannsynlighet for at det har vært dynastiske ambisjoner som har stått bak. Den norske kongen ønsket å skaffe seg allierte i Skottland for å få utbetalt pengene han hadde krav på, og gjennom å gifte seg med barnebarnet til en av de som hadde en stor mulighet til å gå seirende ut av tronstriden kunne han oppnå dette. Bruce-familiens ambisjoner kan også ha vært å skaffe seg flere allierte, da utenfor kongedømmet, og å sikre Isabella en trone i Norge. Begge partene hadde også en god relasjon til den engelske kongen, og ved å inngå et ekteskap kunne de også få et bedre forhold til han.

Vi vet lite om Isabellas liv som norsk dronning, men vi vet derimot litt mer om hvordan livet hennes som enkedronning var, som forteller oss om hennes virke i Norge og hennes kontakt med Skottland. Hun hadde etter kong Eiriks død blitt boende i Norge, og hun ble fremdeles sett på som en del av kongefamilien og hadde innflytelse hos kong Håkon. Det at hun ikke reiste hjem til Skottland gjorde at hun var med på å opprettholde kontakten mellom Norge og Skottland, noe som kom hennes bror til gode. Hun var nok involvert i at Roberts støttespillere kunne søke tilflukt på Orknøyene på begynnelsen av 1300-tallet. Hun kan også ha vært et bindeledd mellom kong Håkon og sin bror slik at de fornyet Perth-traktaten i 1312. I forhold til skottenes uavhengighetskamp mot England spilte Isabella en viktig rolle for skotsk-norske forhold.

I kapittel 7 ble ekteskapet mellom Elisabeth av Burgh og Robert Bruce 1. diskutert og satt i sammenheng med Roberts kamp om den skotske tronen, som var en viktig del av uavhengighetskampen. Her kom jeg fram til to sannsynlige årsaker for ekteskapet. Den første var at begge partene ønsket å knytte et sterkere bånd til den engelske kongen. Elisabeths far, Richard av Burgh, jarlen av Ulster, var en av Edwards mest lojale undersåtter i Irland, og Robert Bruce hadde nettopp skiftet side i uavhengighetskrigen tilbake til Edvard. Gjennom et ekteskap kunne Edwards allierte knytte sterkere bånd sammen, og samtidig bevise lojalitet til han. Den andre årsaken kan ha vært en plan om å bygge opp en allianse som Robert senere kunne bruke mot den engelske kongen i et dobbeltspill. Siden han hadde byttet side to ganger tidligere kunne det skje igjen, og å alliere seg med Ulster-familien, som Bruce-familien i flere tiår hadde hatt et godt forhold til, så ut som en god strategi.

Uansett hvilken intensjon ekteskapet var basert på, byttet Robert igjen side i 1306, og det ser ut som om Robert Bruces ekteskap med Elisabeth ikke ga han støtte fra svigerfaren i kampen om den skotske tronen, da Richard forble lojal til den engelske kongen. Det Robert først og fremst oppnådde med ekteskapet var å skaffe seg en direkte mannlig arving til tronen, slik at hans mangeårige kamp om å bli anerkjent som skotsk konge ikke var forgjeves, og hans dynasti kunne fortsette å sitte på tronen. Ekteskapsinngåelsen hadde derfor betydning for

skottenes uavhengighetskamp i den grad at Roberts kamp om å oppfylle sin families rett på tronen var vesentlig for at skottene tilslutt oppnådde uavhengighet i 1357.

Alle ekteskapsinngåelsene, bortsett fra i den skotsk-franske avtalen, kan ha blitt inngått for å styrke båndene til den engelske kongen, noe som står i kontrast til skottenes forsøk på å oppnå uavhengighet fra hans overherredømme. Margrete Eiriksdatter skulle gifte seg med den engelske kongens sønn, som ville ha skapt en dynastisk relasjon (hvis man ser bort fra den allerede eksisterende relasjonen, der Edvard 1. var Margretes grandonkel) som omsider ville ha forent de to kongerikene under Margrete og Edwards (2.) arving. Denne ekteskapsinngåelsen skulle derimot skje før Edvard 1. prøvde å underlegge seg Skottland med makt, og kan derfor ikke settes i forbindelse med uavhengighetskampen på den måten. Å styrke båndene mellom den engelske kongen og skottene var derfor ikke merkelig på dette tidspunktet. Ekteskapene mellom Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson og Elisabeth av Burgh og Robert Bruce kan ha blitt inngått for å styrke båndene til den engelske kongen, ettersom både Bruce-familien, Eirik 2. Magnusson og Richard av Burgh var Edvard 1.s allierte på tidspunktet ekteskapene ble inngått. Norge fikk derimot en ny konge i 1299, Håkon 5. Magnusson, som endte opp med å støtte skottene, og Robert Bruce skiftet side igjen i 1306. Det vil si at ekteskapsinngåelsene i realiteten ikke styrket båndene til den engelske kongen.

Noe vi i stor grad ser gjennom denne oppgaven er at kvinnene i disse ekteskapsalliansene var brikker i det dynastiske spillet, spesielt ser vi det i Margretes tilfelle. Hadde de andre måter å bidra til skotsk uavhengighetskamp på? Dersom Margrete Eiriksdatter hadde blitt skotsk dronning hadde hennes og Edwards barn blitt arving både til den skotske og den engelske tronen, som ville ha ført til en personalunion mellom de to kongerikene. Den skotske uavhengigheten ville da muligens ha kommet i spill. Jeanne av Valois ville blitt skotsk dronning for en liten periode, da Edvard Balliol ble kronet som skotsk konge i 1332, men hun ville mest sannsynlig ikke hatt noen makt. Isabella Bruce bidro gjennom sin enkedronningrolle i Norge ved å være bindeledd for skotsk-norske forhold, noe som hjalp hennes bror i kampen mot den engelske kongen. Elisabeth av Burgh bidro til å videreføre Robert Bruces dynasti. Kvinnene i disse ekteskapene påvirket derfor skotsk uavhengighetskamp på hver sin måte utenom å «bare» være brikker i et patriarkalsk politisk spill.

Et annet punkt som er interessant å se på, er hvordan skottene, som stod uten en sentral leder som de kunne samle seg rundt, fremdeles var i stand til å drive en så aktiv allianse- og utenrikspolitikk som de gjorde. Det ser ut til at de skjønnte viktigheten rundt ekteskapsinngåelser som del av denne politikken, noe som kan være overraskende ettersom de ikke var en av de mer sentrale aktørene i den europeiske politikken. Viktigheten av ekteskapsallianser som besegling av allianseavtaler kan man i stor grad se i forbindelse med den norsk-franske alliansen, som

ikke ble en realitet. Man kan også i noen grad se det i den skotsk-franske alliansen, men selv om det ikke ble inngått et ekteskap fortsatte alliansen å være gjeldende.

Alliansepartnerne skottene skaffet seg gjennom disse ekteskapene var den franske kongen, den norske kongen og jarlen av Ulster i Irland. Den skotsk-franske alliansen ble som vi vet viktig for skottene lenger ut i krigene, mens den ved inngåelsen hjalp skottene lite. Norges forhold til Skottland i denne perioden baserte seg i stor grad på de manglende utbetalingene Eirik 2. Magnusson hadde krav på, noe som går igjen i de tre allianseinnngåelsene han var involvert i med skottene. Han prøvde først å skaffe seg utbetalingene gjennom å få sin datter Margrete på den skotske tronen. Deretter gikk han inn i en allianse med den franske kongen, ettersom den engelske kongen og skottenes overherre, ikke hadde klart å overholde sine løfter om å løse saken om utbetalingene. Til slutt giftet han seg med en skotsk jarledatter, som kunne ha vært i slekt med den fremtidige skotske kongen dersom hennes farfar vant tronstriden. Eiriks krav ble løst ved at Isabella Bruce spilte en rolle som bindeledd mellom kong Håkon og hennes bror, og det var som følge av at de økonomiske kravene ble løst at Norge hadde betydning for skottenes uavhengighetskamp, gjennom den norske kongens hjelp og støtte til Robert Bruce i starten av hans regjeringstid. Forholdet til Richard av Burgh var ved inngåelsen av ekteskapet at de var felles allierte med den engelske kongen. Da Robert byttet side i 1306 ble de fiender, ettersom Richard fremdeles var lojal mot den engelske kongen. Denne alliansen ble derfor brutt da Robert byttet side. Ut fra dette kan man konkludere med at den norske kong Håkon 5. Magnusson og flere franske konger var de viktigste alliansepartnerne til skottene under uavhengighetskrigene, noe som vil si at de viktigste ekteskapsinnngåelsene var den som skulle bli inngått mellom Edvard Balliol og Jeanne av Valois, og den mellom Isabella Bruce og Eirik 2. Magnusson.

Formålet med oppgaven har vært å studere ulike eksempler på ekteskapsavtaler skottene hadde forhandlet om og inngått (eller hatt planer om å inngå) i perioden rundt den første uavhengighetskrigen mot England, for å finne svar på om disse ekteskapsinnngåelsene hadde betydning for skottenes uavhengighetskamp. Som vi har sett var ikke alltid ekteskapsinnngåelser som del av allianse- og utenrikspolitikken vellykket. Konklusjonen er derfor at disse ekteskapsinnngåelsene, som en del av skottenes allianse- og utenrikspolitikk, hadde betydning for uavhengighetskampen, men i ulik grad.

Bibliografi

Kilder

Brown, K. M. et.al (red.), *The Records of Parliaments of Scotland to 1707*, letters patent narrating and ratifying the Franco-Scottish Alliance, St. Andrews, 2007-2019, Hentet fra https://www.rps.ac.uk/search.php?action=print&id=194&filename=john_balliol_tras&type=trans (Sist aksessert 11. mai 2019)

Calendar of Documents relating to Scotland, Bain, Joseph, bind 2, A.D. 1272-1307, Edinburgh 1884

Diplomatarium Norvegicum, Lange, Christian C. A. et.al (red.), bind I-XXIII, Oslo 1847-2011

Documents Illustrative of the History of Scotland from the death of King Alexander the third to the accession of Robert Bruce. MCCLXXXVI-MCCCVI, Vol.1, av Stevenson, Joseph (red.) H.M General register house 1870

Documents Illustrative of the History of Scotland from the death of King Alexander the third to the accession of Robert Bruce. MCCLXXXVI-MCCCVI, Vol. 2, av Stevenson, Joseph (red.) H.M General register house 1870

Fraser, William (red.), *The Red Book of Menteith*, vol 2, Edinburgh 1880

Quiller-Couch, Arthur (red.), *The Oxford Book of English Verse: 1250-1900*, Oxford Clarendon Press 1919

Regesta Norvegica, Gunnes, Erik et.al. (red.), bind I-X, Oslo 1989-2015

Regesta Regum Sottorum IV, part 1: The Acts of Alexander III – King of Scots 1249-1286, av

Neville, Cynthia J; Simpson, Grant G. (red.), vol. 4, Edinburgh University Press 2013

Regesta Regum Sottorum V: Acts of Robert I (1306-29), av Duncan, A. D. M. (red.)
Edinburgh University Press 1988

Oppslagsverk

Barrow, G. W. S.: «Elizabeth [née Elizabeth de Burgh], (d. 1327)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 23. September 2004. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/3754> (Sist aksessert: 11. mai 2019)

«Robert I [Robert Bruce], (1274-1329)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 4. oktober 2008. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/3754> (Sist aksessert: 11. mai 2019)

Donaldson, Gordon; Morpeth, Robert S.: *A Dictionary of Scottish History*, John Donald Publishers LTD, Edinburgh 1977

Duffy, Sean: «Burgh, Richard de, second earl of Ulster [called the Red Earl], (b. in or after 1259, d. 1326)», i *Oxford Dictionary of National Biography*, 23. september 2004. Hentet fra <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/3995> (Sist aksessert: 11. mai 2019)

Litteratur

Bagge, Sverre: «Europa 300-1200», i Ida Blom (red.), *Cappelens kvinnehistorie – Bind 1: Urtid, Oldtid, Middelalder til ca. 1500*, Oslo 1992

Europa tar form – År 300 til 1350, Oslo 2004

Barrell, Andrew D. M.: *Medieval Scotland*, Cambridge University Press 2000

Barrow, Geoffrey W. S.: «A Kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway», i *The Scottish Historical Review, Vol 69, No. 188, Part 2: Studies Commemorative of the Aniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990

Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland, Edinburgh University Press 2013

Benham, Jenny: *Peacemaking in the Middle Ages: Principles and Practice*, Manchester University Press 2011

Bjørge, Narve: «800-1536: Makt- og avmakt» i Bjørge, Narve; Rian, Øystein & Kaartvedt, Alf (red.), *Norsk utenrikspolitikk historie 1. Selvstendighet og union*, Oslo Universitetsforlag 1995

Bonner, Elizabeth: «Scotland's 'Auld Alliance' with France, 1295-1560» i *History*, Jan. 1999, Vol. 84 (273), Blackwell Publishers 1999

Brown, Michael: *The Wars of Scotland 1214-1371*, The New Edinburgh History of Scotland, Volume 4, Edinburgh 2004

Chaplais, Pierre: *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*, London 2003

Devine, T. M.; Wormald, Jenny: *The Oxford Handbook of Modern Scottish History*, Oxford 2012

Duffy, Sean: *Ireland in the Middle Ages*, Macmillan press 1997

Duggan, Anne: «Introduction», i Duggan, Anne (red.), *Queens and Queenship in Medieval Europe*, The Boydell Press 1997

Dunn, Caroline; Carney, Elizabeth: «Introduction: Royal Women and Dynastic Loyalty», i Dunn, Caroline; Carney, Elizabeth (red.), *Royal Women and Dynastic Loyalty*, Palgrave Macmillan 2018

Earenfight, Theresa: *Queenship in Medieval Europe*, Palgrave 2013

Frame, Robert: *Ireland and Britain, 1170-1450*, London 1998

- Frøhaug, Rune:** «*Brikker i spill*» - En studie av bakgrunnen for norsk-skotske ekteskapsavtaler 1280-1293, Masteravhandling ved Institutt for historiske studier, NTNU, Trondheim 2015
- Helle, Knut:** «Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway», i *The Scottish Historical Review*, Vol 69, No. 188, Part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990
- Hernes, Gudmund:** *Makt og Avmakt – en begrepsanalyse*, Universitetsforlaget 1975
- Imsen, Steinar:** *Europa 1300-1550*, Universitetsforlaget 2000
- «Dronningrollen» i Bandlien, Bjørn (red), *Eufemia: Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012
- King, Andy; Ety, Claire:** *England and Scotland 1286-1603*, Red Globe Press 2016
- Leyser, Henrietta:** *Medieval Women: A Social History of Women in England 450-1500*, London 1995
- Lunden, Kåre:** *Norge under Sverreætten: 1177-1319*, bind 3 av Norges historie, Oslo 1976
- Lyon, Anne:** «The place of Women in European Royal Succession in the Middle Ages», i *Liverpool Law Review* 27/3, 2006
- Løkka, Nanna; Kjesrud, Karoline:** «Dronningens Historie», i Løkka, Nanna; Kjesrud, Karoline (red.), *Dronningen – I vikingtid og middelalder*, Spartacus Forlag AS 2017
- Marshall, Rosalind K.:** *Scottish Queens 1034-1714*, Tuckwell Press, Skottland 2003
- Moseng, Ole Georg; Opsahl, Erik; Pettersen, Gunnar I.; Sandmo, Erling:** *Norsk historie, bind 1: 750-1537*, Universitetsforlaget 2007
- Nelson, Jessica:** «Scottish Queenship in the Thirteenth Century», i Weiler, Björn K. U.;

Burton, Janet; Scofield, Phillipp; Stöber, Karen (red.), *Thirteenth Century England XI. Proceedings of the Greynog Conference, 2005*, Boydell Press, Woodbridge 2007

Nicholson, Ranald: «The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295», i *The Scottish Historical Review*, Vol. 38, No 126, part 2, Edinburgh University Press 1959

The Later Middle Ages, Edinburgh 1974

Parsons, J. C.: «Ritual and Symbol in the English Medieval Queenship to 1500», i Fradenburg, L. O. (red.), *Woman and Sovereignty*, Edinburgh 1992

Prestwich, Michael: «Edward 1. and the Maid of Norway», i *The Scottish Historical Review*, volume 69, No 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990

Sigurdsson, Jon Vidar; Riisøy, Anne Irene: *Norsk historie 800-1536 – Frå krigerske bønder til lydige undersåttar*, Det norske samlaget 2011

Stafford, Pauline: «Emma: The Powers of the Queen in the Eleventh Century», i Duggan, Anne (red.), *Queens and Queenship in Medieval Europe*, The Boydell Press 1997

Watkins, John: *After Lavina: A Literary History of Premodern Marriage Diplomacy*, Cornell University Press 2017

Watson, Fiona: *Under the Hammer: Edward I and Scotland, 1286-1307*, Storbritannia 1998

Weber, Max: *Makt og Byråkrati*, Gyldendal Norsk Forlag 2000

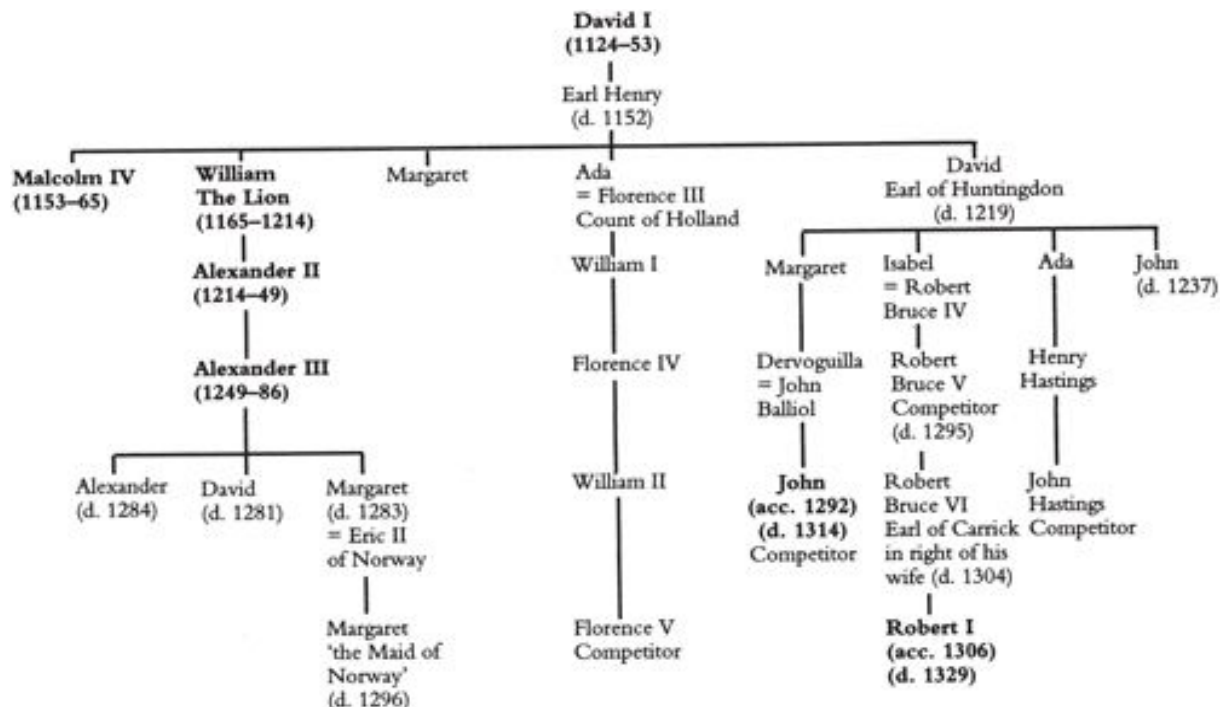
Wærdahl, Randi Bjørshol: «Dronning Isabella Bruce», i Bandlien, Bjørn (red.), *Eufemia – Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012

«A Well-Adjusted Immigrant: Isabella Bruce, Queen Dowager of Norway, 1299-1358», i Dye, Sierra; Ewan, Elizabeth; Glaze, Alice (red.), *Gender and Mobility in Scotland and Abroad*, Guelph 2018

Vedlegg

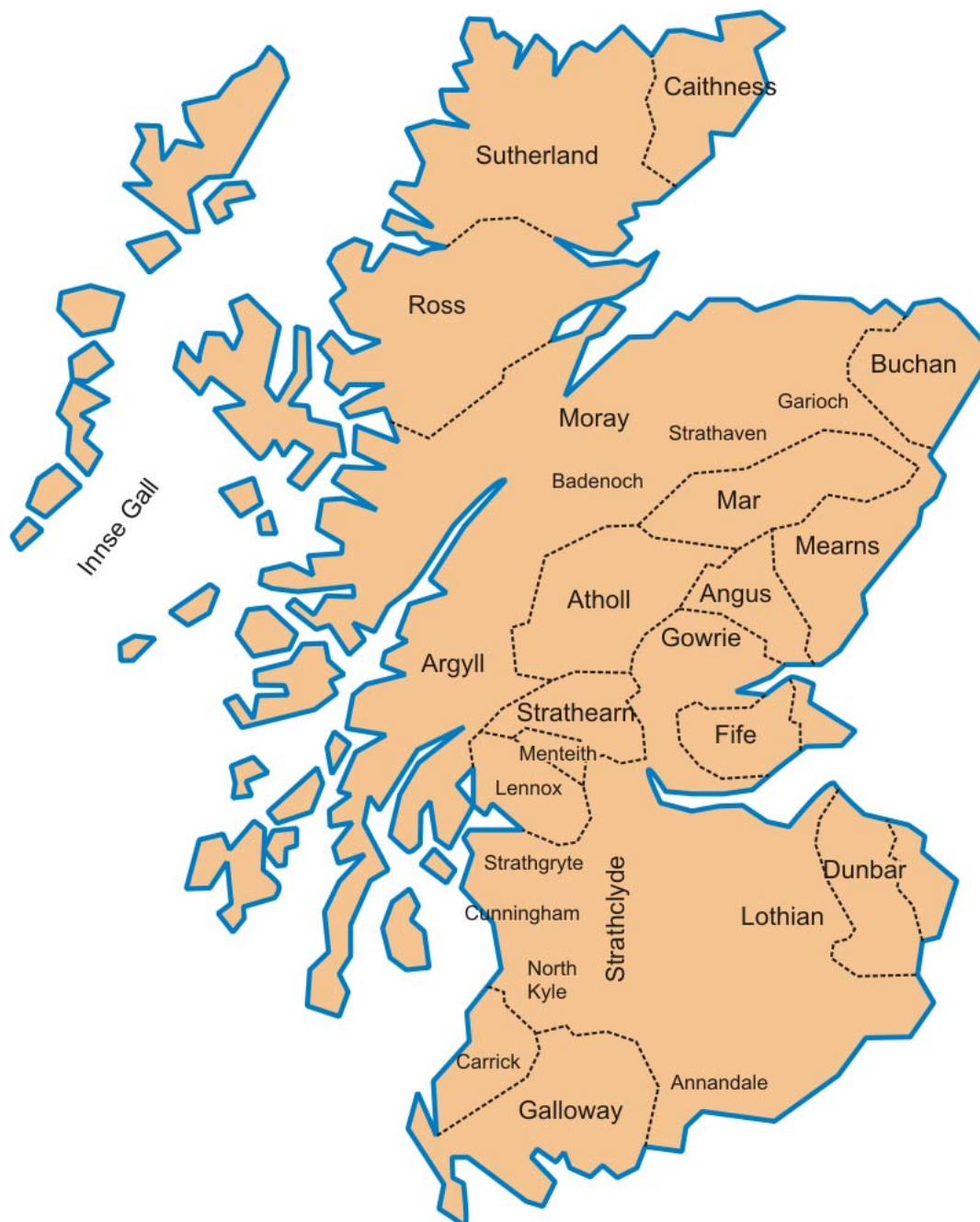
Vedlegg 1: Slektstre i forbindelse med tronstriden

Vedlegg 2: Kart over skotske jarledømmer, ca. 1230

Vedlegg 1: Slektstre i forbindelse med tronstriden

Hentet fra: <https://erenow.net/biographies/robert-bruce-our-most-valiant-prince-king-and-lord/16.php> (sist aksessert 11. mai 2019)

Vedlegg 2: Kart over skotske jarledømmer, ca. 1230

Hentet fra: Atlas of Scotland, Wikimedia Commons Atlas of the World,
https://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Scotland (Sist aksessert 11. mai 2019)

